

Violències masclistes en l'etapa juvenil a Catalunya

PART III. COSSOS, FEMINISME I TRANSGRESSIÓ: ANÀLISI DE LES VIOLÈNCIES SEXUALS SOBRE DONES JOVES

Nerea Barjola Ramos

INTRODUCCIÓ

La vaga feminista general del 2018 va ocupar l'espai públic amb una lluita política que exigia i obria la possibilitat de (re)pensar les violències sexuals en el marc d'un sistema heteropatriarcal, capitalista, racista i trànsfob. Va significar, d'una banda, la culminació d'un moviment feminista de base, que ha aconseguit enfrontar i transgredir, històricament, les fronteres d'un pensament masclista i misogin. I de l'altra, l'inici d'un context polític social en què l'agència del feminisme inaugura una nova etapa de coneixement, reflexió i articulacions socials. És impossible desvincular les definicions, percepcions, emocions i reflexions sobre violència sexual sorgides al llarg del procés d'investigació, del seu marc contextual.

Precisament, la sensibilitat actual o el despertar de la consciència feminista possibilita obrir, transitar i observar *itineraris corporals* on les categories i terminologies al voltant de la violència masclista (VM) i sexual estan en redefinició. Un *itinerari corporal* és una noció que Mari Luz Esteban (2004: 54) defineix com «processos vitals individuals [...] que ens remeten sempre a un col·lectiu, que tenen lloc dins d'estructures socials concretes i en els quals donem tota la centralitat a les accions socials dels subjectes, enteses com a pràctiques corporals. El cos és així entès com el lloc de la vivència, el desig, la reflexió, la resistència, la contestació i el canvi social en diferents encreuaments econòmics, polítics, sexuals, estètics i intel·lectuals». I d'aquí la rellevància i l'oportunitat d'ubicar aquesta anàlisi en el context polític-social feminista actual.

La *Llei catalana del dret de les dones a eradicar la violència masclista* obre el seu preàmbul reconeixent el paper fonamental de les reivindicacions feministes en la construcció i la defensa dels drets i llibertats de les dones. Així mateix, la llei posa en valor la riquesa del saber i de les eines d'anàlisi i d'intervenció desenvolupades pels feminismes com a peces clau per a comprendre l'origen de la VM i poder eliminar-la. Seguint aquesta mateixa argumentació, és una premissa d'aquesta investigació exposar com a font de coneixement totes les conceptualitzacions que el moviment feminista de base ha construït per definir, anomenar i fer front a les violències sexuals.

La violència sexual és un dels elements que contribueix a estructurar els sistemes de gènere, que es concreta com un instrument de desigualtat i dominació sobre la vida i el cos de les dones, i també, sobre aquells cossos no normatius o no binaris, coartant llibertats individuals i sexuals. En aquest sentit, les vivències i repercussions de les violències sexuals comparteixen característiques, però també varien en funció de l'etapa vital. I és per aquest motiu que el nostre objecte d'estudi estarà centrat i acotat en l'anàlisi de les violències sexuals sobre dones joves a Catalunya. De la mateixa manera, atorguem una

especial importància a la sistematització, des d'una perspectiva qualitativa i feminista, de com i on s'experimenten, s'entenen, es perceben i s'enfronten aquestes violències. Així mateix, aquest treball ve a completar o és complementari de la necessària Enquesta de Violència Sexual (EVS) impulsada pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya (2019) i analitzada, per al col·lectiu jove, en aquesta mateixa publicació.

Tots dos treballs ens proporcionen una panoràmica àmplia d'una realitat complexa, interrelacionada, al seu torn, amb diferents factors socioculturals, econòmics i institucionals. No obstant això, la dimensió qualitativa fa palesa la necessitat d'analitzar les violències sexuals des d'una metodologia que permeti abastar no únicament dades estadístiques, sinó experimentals; on les emocions, els desitjos i les vivències conformen tot un ventall de violències i de *malestars sense nom*, difícilment registrables per procediments quantitius.

El cansament, la ràbia, la impotència, l'estat d'alerta, la sensació de viure en un camp de batalla constant, la impunitat, però també la lluita, la resistència i la sororitat feminista són les expressions més repetides al llarg de tota la investigació, i que es preconfiguren, en si mateixes, com a conceptes a partir dels quals abordar i afrontar les violències sexuals.

1. MARC TEÒRIC

Aquest apartat està destinat a explicar i desenvolupar el marc de referència a partir del qual situem l'estudi de les violències sexuals sobre dones joves. Ens ha semblat oportú dividir aquest punt en dos blocs diferenciats, però alhora interrelacionats. D'una banda, construirem l'estat de la qüestió al·ludint al context i als antecedents de la problemàtica a investigar. I de l'altra, exposarem una sèrie d'argumentacions teòriques sobre les quals s'assenta aquest estudi. Seguint aquesta estructura, en primer lloc farem una breu referència als estudis i treballs d'investigació més significatius en concordança amb el nostre objecte d'estudi. Tot i la proliferació de diagnòstics, enquestes i protocols d'intervenció que existeixen sobre VM, no són tants els que desenvolupen, específicament, la situació que pateixen les dones joves davant de la VM. I menys encara, els que tractin d'explorar una dimensió qualitativa a través de les fonts orals i les metodologies participatives. Per això mateix, els treballs realitzats fins a la data d'avui són una aportació imprescindible que proporcionen una perspectiva conjunta sobre la qual fonamentar la investigació, i també, de manera indirecta, argumentar-ne la necessitat. En segon lloc, repassarem algunes de les fites legislatives més representatives en matèria de violència masclista i sexual. I finalment, plantejarem un seguit de conceptualitzacions que situïn les bases terminològiques de la investigació. La intenció és explicitar el marc des del qual anomenem, identifiquem i enunciem la violència sexual.

1.1. Estudis d'interès sobre violències sexuals i joventut

No és possible començar un treball d'investigació sense anomenar, citar o resumir alguns dels treballs que han estat realitzats prèviament, i que aporten a la nostra anàlisi la riquesa de coneixements i les vies d'actuació. A continuació, exposarem breument algunes de les feines que han servit com a marc de referència a aquesta investigació. Tanmateix, atesa la magnitud d'àmbits sobre violències sexuals que pretenem abastar, ens hem aturat en aquells estudis i informes que, en termes generals, segueixen la nostra línia d'investigació i objecte d'estudi.

Malgrat tot, no hem aconseguit de trobar un estudi que contingui les característiques que configuren el nostre: alguns presenten diferents metodologies, d'altres distints àmbits d'actuació. Tots i cadascun, però, es troben interrelacionats amb alguns dels aspectes que ens interessa desenvolupar en la nostra investigació.

«¿La calle es mía? Poder, miedo y estrategias de empoderamiento de mujeres jóvenes en un espacio público hostil» és un treball d'investigació publicat el 2016 en el marc de les beques d'investigació atorgades per Emakunde (Institut Basc de la Dona).¹ S'hi explora com l'ús i l'experiència de l'espai públic per part del jovent està profundament condicionada pel gènere. Té una perspectiva sociològica, amb una metodologia qualitativa, a partir de la qual s'analitza com la interacció de l'edat i el gènere provoca pràctiques i comportaments que repercuteixen en la manera en què la joventut experimenta els espais i les ciutats. I alhora analitza les diferents percepcions de l'ús de l'espai públic per a dones i homes. Tot i que hi ha diferències significatives amb la nostra anàlisi, hi hem trobat nexes d'unió, sobretot pel que fa a l'ús de l'espai públic per part de les dones.

Aquesta mateixa línia ens ha suggerit investigar i enllaçar amb treballs de referència com *Andamios para una nueva ciudad*, de l'antropòloga Teresa de Valle (1997), on s'analitza, per primer cop, el disseny urbanístic des d'una perspectiva androcèntrica; o *Los mapas de la ciudad prohibida*, que pretenia fer visibles aquells llocs de la ciutat on les dones percebien inseguretats per transitar-hi lliurement. La plataforma de dones *Plazandreak* de Donosti van ser pioneres en la posada en marxa del Mapa de la Ciutat Prohibida. Aquesta iniciativa va extrapol·lar-se a d'altres municipis i ciutats i va establir les bases per urbanitzar des d'un punt de vista feminista. Quant a aquest tema, un treball actualitzat i imprescindible és la recent publicació *Urbanismo feminista* del Col·lectiu Punt 6.

Una anàlisi indispensable per treballar les violències sexuals en dones joves és el que proporciona, a través dels seus informes, l'observatori Noctàmbul@s. Aquest observatori treballa i analitza des d'una epistemologia feminista la relació entre el consum de drogues i les violències sexuals en contextos d'oci. El cinquè informe publicat el febrer de 2019 és una eina analítica i una guia fonamental per comprendre com s'exerceixen, s'entenen i es contextualitzen les violències sexuals en espais nocturns i d'oci. Tal i com plantegen en el seu informe, els resultats de la nostra investigació també han posat de manifest com els espais d'oci, la nit, la festa i el consum d'alcohol i drogues són contextos percebuts com potencialment perillosos per les dones joves. Així, doncs, els informes de l'observatori Noctàmbul@s són de gran utilitat tant a nivell teòric com pràctic.

Precisament, en relació amb els espais d'oci nocturn podem citar el protocol *No callem* contra les agressions i els assetjaments sexuals que ha estat elaborat per l'Ajuntament de Barcelona (2018). Planteja una sèrie de pautes per a la correcta prevenció i intervenció de les violències sexuals en espais d'oci nocturn privat.

En qüestió de protocols, també és valuós citar el *Protocol de Joventut per a l'abordatge de la violència masclista. Guia pràctica per a professionals de joventut per orientar l'actuació en violència masclista amb persones joves*, publicat el 2013 pel Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya. Aquest treball va adreçat tant a aquells professionals que ja comptin amb un protocol d'actuació com als que no disposen de cap suport. El protocol es configura com una eina de consulta pràctica que ajudi a orientar la tasca dels professionals de joventut per fer front a les situacions i problemàtiques de la VM

¹ Treball elaborat per Rodó-de-Zárate i Estivill (2016)

en el seu àmbit d'actuació. En aquesta mateixa línia trobem el treball *Guía de apoyo para la formación de profesionales. Jóvenes, género y violencias: Hagamos nuestra la prevención*, publicat per Biglia i Jiménez el 2015. Va dirigit a professionals i entitats que treballen directament amb gent jove. D'aquesta guia, ens sembla important destacar-ne un capítol titulat «*Diversidad sexual y de género y prevención de las violencias sobre jóvenes LGBTI*», on s'aborden les violències específiques que pateix aquest col·lectiu. Respecte a les violències que afronten les persones LGTBI, ens sembla important citar dos estudis: el primer, *La cara oculta de la violencia hacia el colectivo LGTB*, realitzat per la Federació Estatal de Lesbianes, Gais, Trans i Bisexuals (FLGTB) el 2018, que és un informe de delictes d'odi i incidents discriminatoris; i el segon, un estudi recent titulat *L'LGBTI-fòbia entre infants i adolescents. Una problemàtica social a resoldre*, centrat en la infància i l'adolescència LGTBI (Carrer i Cifuentes, 2019).

En darrer lloc, cal esmentar dos estudis, ambdós fets al País Basc, que, tot i no estar centrats únicament i exclusiva en la realitat de les dones joves, assenyalen algunes aproximacions sobre la percepció de seguretat i por per part de les dones en l'espai públic, i sobre com s'entenen, es defineixen i es contextualitzen les agressions sexuals. Serien l'informe *Violencia machista contra las mujeres en la CAPV: percepción, incidencia y Seguridad* (Fundación EDE, 2016), i l'estudi qualitatiu exploratori *Agresiones sexuales. Cómo se viven, cómo se entienden y cómo se atienden* (Sortzen Consultoría, 2011).

1.1.1. La magnitud de la violència masclista en xifres: una aproximació a les dades de la violència masclista

Els estudis de la incidència de la VM i sexual en la vida de les dones llancen xifres a nivell internacional i estatal que marquen un escenari d'intervenció obligada i urgent. Aquests sondejos, enquestes, índexs o macroenquestes són útils en la mesura que permeten fer una aproximació estadística –tot i la dificultat de mesurar l'abast real de la VM– a la dimensió i intensitat de la violència que les dones han d'afrontar de manera global. A més, aquestes xifres són, també, un punt d'ancoratge per als testimonis recollits en els grups de discussió i històries de vida, atès que reflecteixen situacions quotidianes i compartides. Així mateix, les dades resultants d'aquests sondejos ens proporcionen un marc quantitatiu base d'allò que desenvoluparem en la nostra investigació.

Pel que fa a això, en els darrers anys comptem amb diverses eines de consulta, tant a nivell europeu com estatal.

Segons l'estudi *A Familiar Face: violence in the lives of children and adolescents* (Unicef, 2017), s'estima que prop de 15 milions de dones adolescents (entre 15 i 19 anys) de tot el món han sofert relacions forçades en algun moment de la seva vida.

L'Institut Europeu de la Igualtat de Gènere (EIGE) és una agència de la Unió Europea dedicada a detectar les desigualtats entre homes i dones i a analitzar les bretxes de la desigualtat de gènere. L'any 2017, l'IEGE va publicar l'*Índex d'Igualtat de Gènere* amb les

puntuacions que obtenen els estats membres. La situació de la violència que pateixen les dones pel fet de ser-ne a la Unió Europea quedava reflectida per una puntuació de 27.5 (en una escala d'1 a 100). Aquesta alta puntuació demostra l'existència i prevalença de la VM, sobretot tenint en compte que aquestes xifres estan basades en dades estadístiques institucionals i/o oficials i que, per tant, no aconsegueixen registrar de manera fidedigna la situació real de les violències. És, doncs, estimable que aquesta xifra augmenti amb totes aquelles violències no denunciades i silenciades.

L'estudi que va publicar l'Agència pels Drets Fonamentals de la Unió Europea (FRA) el 2014 es basava en entrevistes realitzades a dones en tota la Unió Europea entre els 18 i els 74 anys. Aquesta enquesta serveix de mirall per a la nostra investigació, ja que ens aporta algunes dades clau, a nivell europeu, de les diferents violències sexuals i els seus àmbits d'actuació. En percentatges genèrics, aquest estudi conclou que una de cada tres dones a la Unió Europea ha estat víctima de violència física o sexual des dels 15 anys i ha patit abús psicològic per part d'una parella. També una de cada 20 ha estat violada, i més de la meitat (55%) ha patit assetjament sexual. Pel que fa a la violència exercida contra menors, una de cada tres dones ha patit violència física o sexual per part d'un adult durant la infància. Una altra dada important que proporciona aquest sondeig és el referit a les limitacions que la por de patir una agressió sexual generen en les pràctiques diàries de les dones, on el 53% procuren evitar certs llocs o situacions.

Si centrem la mirada a l'Estat espanyol les dades no milloren. La macroenquesta de violència contra les dones publicada el 2015 i realitzada cada quatre anys des de 1999 per la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere, desglossa en el seu informe dades referides a la violència física, sexual, psicològica i econòmica exercida per parelles, exparelles i desconeguts. Així com les conseqüències de la violència sobre la salut física i psíquica i el benestar de les dones. A diferència del treball publicat per la FRA, la macroenquesta de l'Estat espanyol inclou en l'estudi dones menors de 18 anys, en concret, entre els 16 i els 17. En aquesta franja d'edat, hi trobem algunes dades preocupants: un 8,1% de les dones enquestades de 16 i més anys declaren haver patit violència sexual per part d'alguna parella o exparella en algun moment de la seva vida. Específicament, un 6,4% s'ha vist obligada a mantenir relacions sexuals sense desitjar-ho, un 6,1% ho ha fet per por de les represàlies en cas de negar-s'hi. Els percentatges referits a violència psicològica fan visible que un 25,4% de les dones han sentit un control excessiu per part de les seves parelles o exparelles: gelosia i disgustos si parlaven amb un altre home, com també humiliacions en públic o coaccions per impedir que es relacionés amb familiars i amics. Un 7,2% de les dones declara haver patit violència sexual exercida per un desconegut i un 4,5% haver rebut tocaments de tipus sexual no desitjats.

En darrer lloc, comptem amb l'Enquesta de violència masculista a Catalunya realitzada el 2016 sobre una mostra de 9.577 dones del territori català. Segons aquest sondeig, en termes generals, i tenint en compte tot el cicle vital de les dones, més de la meitat de les dones (57%) ha patit VM des dels 15 anys fins al moment de la realització de l'enquesta. Aquest percentatge exclou comentaris, gestos sexuals i exhibicionisme, per la qual cosa la dada és aclaparadora. Si incloguéssim al percentatge l'assetjament sexual quotidià,

la xifra se'ns dispararia. I sense afegir-lo, la informació és inacceptable i rotundament incompatible amb qualsevol normativa on es reconeix el dret de les dones de viure una vida lliure de violències. I seguint aquesta mateixa línia, pel que fa a la gravetat dels percentatges, el 31% de les dones, és a dir, una de cada tres, ha patit fets de violència molt greus al llarg de la seva vida. L'enquesta distingeix àmbits d'actuació i espais on es produeixen la major part de les agressions sexuals, així per exemple el 57% dels intents de violació es van produir en l'espai públic, a l'igual que els tocaments sexuals amb violència que són representats per un 56%. En els mitjans de transport públic i espais d'oci es produeixen, així mateix, el 42% i el 31% respectivament dels tocaments sexuals "sense violència".²

Una última dada d'especial interès per a la nostra investigació és la referida a les dones més joves (16 a 29 anys). L'any 2016, un 29,4% de les dones joves va patir VM, sent per tant aquest col·lectiu un dels més interpel·lats i afectats per la violència masclista i sexual.

En síntesi, les formes de violència més comunes a Catalunya són la psicològica, enfrontada per un 39% de dones, la física per un 14%, l'econòmica pel 13,3%, la sexual per un 10,4% i, finalment, la perpetrada cap a fills/es amb intenció de fer mal a la mare amb un 4,1%.

1.2. Termes, conceptes i normatives: com, qui i des d'on anomenar les violències sexuals

Com a pas previ a situar les bases terminològiques del nostre estudi, considerem important de fer una breu descripció i evolució de les diferents conceptualitzacions que han configurat les normatives respecte a les violències sexuals. Per això és important esbossar algunes idees clau que, a través de diferents processos i fites històriques, han anat definint i conformant les bases ideològiques de les normatives actuals. És inqüestionable que la legislació i el marc jurídic actuals són conseqüència directa de les mobilitzacions feministes que durant dècades han reivindicat un reglament que ubiqués les violències sexuals dins una estructura heteropatriarcal i masclista. I partint d'aquí, cal reivindicar la teoria crítica elaborada pel moviment feminista de base, com a productora de significats i coneixement sobre la violència masclista i sexual. Així, doncs, els marcs jurídics han anat incorporant i ampliant les seves definicions, sempre una passa per darrere de les demandes del moviment i com a conseqüència seva. De tal manera que les exigències feministes, el seu sentir, juntament amb les diferents formes en què es materialitzen les violències sexuals, no sempre tenen cabuda en la legislació vigent. Per la qual cosa partim d'una premissa clara: els testimonis que hem pogut recollir en la nostra investigació amplien notablement els conceptes i les definicions sobre violència sexual.

² A través dels resultats obtinguts al llarg de la investigació és possible constatar que els tocaments sexuals a què les dones s'enfronten de manera quotidiana en espais d'oci, transports o espai públic són experiències molt violentes per a cadascuna d'elles. Es comprèn, però, que l'ús del qualificatiu «sense violència» respon a qüestions terminològiques adoptades per la mateixa enquesta. No obstant això, com a practica coherent a la nostra pròpia investigació, no és possible deixar de posar entre cometes una apreciació que considerem que invisibilitza o degrada la importància de determinades pràctiques i que, d'altra banda, impossibilita comprendre la VM en tota la seva dimensió.

1.2.1. Context històric i internacional: descripció i evolució terminològica

L'Assemblea General de les Nacions Unides va proclamar el 1975 com l'any internacional de la dona. Com a conseqüència d'aquesta convocatòria internacional, es van organitzar nombroses mobilitzacions, campanyes i actes a nivell mundial. Entre els quals la conferència internacional sobre la dona a Mèxic DF que es constituïria com un punt d'inflexió en l'agenda mundial d'igualtat i gènere. Aquest context va propiciar l'eclosió del moviment feminista internacional, també a l'Estat espanyol, i va crear les condicions necessàries per a la celebració a Madrid –encara en clandestinitat– de les primeres Jornades per a l'Alliberament de la Dona. Tot just un any després d'aquesta primera trobada, es van celebrar a Barcelona les primeres Jornades Catalanes de la Dona.

Un altre tractat internacional de rellevància, producte de la forta mobilització feminista a nivell mundial, va ser la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW) signada el 1979. Era el primer tractat jurídic internacional que reconeixia, per primera vegada, la discriminació de les dones pel simple fet de ser-ho. En conseqüència, va inaugurar un punt de no retorn que assentava importants precedents en la lluita del moviment feminista. No serà fins el 1992, i després de la III Conferència Internacional de la Dona celebrada a Nairobi (1986), que s'aprovaria la recomanació general número 19 de la CEDAW expressament referida a la violència contra les dones. En els seus antecedents incloïa dos articles importants:

- Que la violència contra la dona és una forma de discriminació que inhibeix greument la capacitat de la dona de gaudir de drets i llibertats en plena igualtat amb l'home.
- El Comitè va arribar a la conclusió que els informes dels Estats Part no sempre reflectien de manera apropiada l'estreta vinculació entre la discriminació contra la dona, la violència contra la dona, i les violacions dels drets humans i les llibertats fonamentals. L'aplicació cabal de la Convenció exigeix que els Estats Part adoptin mesures positives per eliminar tots els aspectes de la violència contra la dona.

El 25 de juny de 1993 va ser aprovat per consens dels representants de 171 estats el document: *Declaració i Programa d'Acció de Viena de la Conferència Mundial de Drets Humans*. La importància d'aquesta declaració rau en el fet que, per primera vegada, es reconeixeran els drets de les dones com a drets humans i la lluita contra la discriminació de la dona com una prioritat internacional, així com l'obligació dels estats de perseguir-la. En aquell mateix any, l'ONU adopta el terme violència contra la dona en el primer article de la *Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona*.³ Es defineix com «tot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a resultat un dany o sofriment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces de tals actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeixen en la vida pública com en la vida privada». Així mateix, en el seu article segon, especifica els actes que s'entenen com a violència contra la dona:

³ http://www.aulaviolenciadegeneroenlocal.es/consejoscolares/archivos/declaracion_sobre_la_eliminacion_de_la_violencia_contra_la_mujer.pdf

a) La violència física, sexual i psicològica que es produeixi a la família, inclosos els maltractaments, l'abús sexual de les nenes a la llar, la violència relacionada amb el dot, la violació per part del marit, la mutilació genital femenina i altres pràctiques tradicionals nocives per a la dona, els actes de violència perpetrats per altres membres de la família i la violència relacionada amb l'explotació;

b) La violència física, sexual i psicològica perpetrada dins de la comunitat en general, incloent-hi la violació, l'abús sexual, l'assetjament i la intimidació sexuals a la feina, en institucions educacionals i en altres llocs, el tràfic de dones i la prostitució forçada;

c) La violència física, sexual i psicològica perpetrada o tolerada per l'Estat, on sigui que passi.

L'expressió «violència contra la dona» és una aportació del moviment feminista en clara oposició al terme «violència domèstica» habitualment utilitzat per les institucions. Aquest concepte limitava la violència a l'àmbit privat, però no especificava qui la patia. No obstant això, i en paral·lel, la crítica feminista a l'expressió «violència contra la dona» fa invisible el subjecte que exerceix la violència i, per tant, buida de contingut i ideologia la violència a què les dones s'enfronten, és a dir, la violència sexista.

El 1995 se celebra la quarta i última Conferència Mundial sobre la Dona a Beijing on s'esbossa un salt, quantitatiu i qualitatiu, de l'ús del terme gènere, traslladant el focus d'atenció del concepte «dona» sobre el de «gènere» i situant la «perspectiva de gènere com a element estratègic per promoure la igualtat». A aquesta conferència se li associa també la «violència de gènere» com a concepte, situant, per primera vegada, les causes de la violència com a estructurals. En la conferència es va aprovar la Plataforma d'Acció de Beijing (PAB) on, en termes generals, els governs assumien el compromís d'incloure la dimensió de gènere en totes les estructures governamentals, com també en la implementació i planificació de polítiques públiques. A partir de llavors, cada cinc anys té lloc una reunió de la comunitat internacional, institucional i activistes a Nova York; aquestes trobades es coneixen com: Beijing+5 (2000), Beijing+10 (2005), Beijing+15 (2010) i Beijing+20 (2015).

En l'àmbit europeu, és interessant citar la resolució del Parlament Europeu de 1997 *Tolerància zero davant la violència contra les dones*; i l'Estatut de la Víctima del Consell d'Europa 2001, que posa l'accent sobre els processos de revictimització en el procés penal i la necessitat de serveis especialitzats que ho evitin.

Així mateix, és obligat dedicar unes línies a la Marxa Mundial de les Dones. El 1995, arran –i potser en contraposició– de la conferència de Beijing, es contextualitza el naixement de la Marxa Mundial de les Dones que en l'actualitat està consolidada com una potent xarxa feminista internacional. La Marxa Mundial de les Dones va ser una iniciativa de la Federació de Dones del Quebec que va dur a terme una primera marxa de dones anomenada «pa i roses» durant deu dies amb una gran influència internacional. A partir d'aquesta acció, es fa una convocatòria l'any 2000 amb la intenció de llançar la Marxa Mundial de les Dones a escala global, i lluitar de manera prioritària contra la pobresa i la violència contra les do-

nes. A més, en aquesta marxa es van abordar qüestions que parlaven de la necessitat de desenvolupar un pla d'educació i capacitació integral que activés la consciència feminista. Milers de dones es van mobilitzar per donar cobertura i suport a les demandes i exigències de la Marxa Mundial de les Dones. Com a conseqüència, el 2004 neix la *Carta Mundial de les Dones per a la Humanitat*, aprovada a Rwanda durant la cinquena trobada internacional. És un text fundador basat en cinc valors i pilars bàsics: igualtat, llibertat, solidaritat, justícia i pau, i que busca configurar de manera integral un món sense explotació, opressió, intolerància i exclusions. En l'actualitat, la Marxa Mundial de Dones és un moviment feminista internacional que articula xarxes a nivell global i local com la creació de protocols per a la denúncia i visibilització de les agressions i assassinats masclistes.

1.2.2. De la llei integral de violència de gènere al conveni d'Istanbul

En aquest apartat elaborarem una síntesi de les diferents normatives que regulen la violència masclista i les violències sexuals.

Tal com hem descrit en l'apartat anterior, és l'ONU la que el 1993, i gràcies a les demandes feministes, articula el concepte violència contra la dona. Dos anys més tard, a la conferència de Beijing, s'esbossa el gènere com a perspectiva central i analítica. Sobre la base d'aquestes dues categories es troben dissenyades i redissenyades les normatives legals que regulen la VM.

A l'Estat espanyol, la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de *mesures de protecció integral contra la violència de gènere* entra en vigor el 28 de gener de 2005. En la seva exposició de motius, reconeixia que la violència que pateixen les dones es deu, precisament, al fet de ser dones, «la violència de gènere no és un problema que afecti l'àmbit privat. Al contrari, es manifesta com el símbol més brutal de la desigualtat existent en la nostra societat. Es tracta d'una violència que es dirigeix sobre les dones pel fet mateix de ser-ho, per ser considerades, pels seus agressors, mancades dels drets mínims». En aquest mateix paràgraf se cita la resolució adoptada per l'ONU en el marc de la IV Conferència Mundial (1995) i declara que «la violència contra les dones és un obstacle per aconseguir els objectius d'igualtat, desenvolupament i pau, i viola i menyscaba el gaudi dels drets humans i les llibertats fonamentals». De la mateixa manera assumeix el compromís d'atendre les recomanacions dels organismes internacionals proporcionant una resposta global a la violència que s'exerceix sobre les dones. La Llei estableix la creació de jutjats especialitzats en violència sobre la dona i planteja una assistència integral basada en la prevenció, la protecció i la recuperació de la víctima.

Tanmateix, la normativa limita el concepte de «violència de gènere» a la violència exercida per la parella o exparella, és a dir, que tots els delictes que s'hi agreugen requereixen d'una dona parella, i deixa la resta de dones excloses del seu àmbit d'actuació. En conseqüència, el fonament originari del qual partia la normativa –«s'exerceix violència sobre les dones pel fet de ser-ho»– a la pràctica no concorda amb el seu àmbit d'aplicació, que seria «pel fet de ser dona amb parella o exparella». La llei tampoc aborda les violències sexuals, ni protegeix de qualsevol atac; regula de manera específica els delictes de coaccions, ame-

naces, lesions o maltractament per ser els atacs més freqüents, obviat la violència sexual dins de la parella. Argument jurídic que coincidiria amb aquells significats socials que sostenen que «dins de la parella no hi ha violència sexual».

A l'Estat espanyol, les violències sexuals es troben tipificades en el títol 8 del codi penal on es recullen els articles que regulen els delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, que serien: agressions sexuals, abusos sexuals, delictes d'exhibicionisme i provocació sexual i els relatius a la prostitució i la corrupció de menors. Pel que fa a l'evolució en la terminologia del codi penal espanyol, sembla convenient formular la pregunta, d'on venim? I respondre-la de manera concisa relatant les aportacions feministes que van aconseguir generar un canvi de concepte en la important reforma de 1989. És veritat que d'aleshores ençà el Codi Penal ha estat en canvi constant, però la importància de remetre'ns al canvi que es va produir el 1989 rau en la concepció: de delictes contra l'honestedat, que apel·lava a l'honor del pare, a delictes contra la llibertat sexual.

Per això ens sembla important reflectir alguns discursos de l'època que emanen directament del moviment feminista de base per posar així en valor la genealogia conceptual i la feina del moviment en la producció de significats sobre violència sexual.⁴

El Codi Penal previ a la reforma de 1989 entenia les agressions sexuals com a abusos deshonestos. El gran canvi que va introduir la reforma del Codi Penal en matèria de violència sexual va ser, sobretot, una qüestió significativa. La principal reivindicació del moviment feminista va ser plantejar la violència sexual com un atemptat contra la llibertat sexual de les dones, i no com un delicte contra l'honestedat dels seus marits, pares o germans. El debat sobre les violències sexuals troba les seves arrels en els debats al voltant del dret a la llibertat sexual. En les dècades de 1960 i 1970, i a l'escalf de la revolució sexual als EUA, van caracteritzar-se per la reivindicació del plaer sexual de les dones. Aquest context va possibilitar que emergissin a la superfície totes les agressions sexuals i la ideologia que les sustentava. El famós text *Pleasure and Danger* (Plaer i perill) de Carole Vance, palesava la fina línia que existia entre la llibertat i la violència sexual. El moviment feminista va identificar les bases de la violència sexual situant-la dins d'una estructura social patriarcal en la qual les violacions eren l'expressió d'un principi pràctic que imperava en la societat: la violència sexual com a càstig a la transgressió. La violència sexual adquireix a través dels discursos feministes un caràcter polític que qüestiona l'ordre sexual establert i n'apunta les subtils: «En la teoria i en la lletra de les lleis no hi ha res específicament prohibit per a les dones. Però, de fet, en la realitat, la societat ha instituït un risc de violació, que és més gran com més autònoma sigui una dona, i que justifica la violació. La que surt de nit, la que viu sola, la que gosa anar al cinema sense companyia, la que s'atreveix a entrar en cafeteries i bars, a fer autoestop... s'arrisca que li diguin grolleries, li facin la punyeta, li facin tocaments, la grapegin, la violin...» (Fargier, 1977: 3). El risc o l'amenaça de violació s'articulaven com a concepte polític.

⁴ Aquesta reflexió conté fragments que formen part de la meua recerca de tesi doctoral sobre les representacions del perill sexual i la seva influència en les pràctiques de les dones a partir de l'estudi del crim d'Alcàsser (1992), i que s'ha publicat en format llibre sota el títol *Microfísica sexista del poder. El caso Alcàsser y la construcción del terror sexual*, a Virus Editorial (2018).

A més, però, el concepte de violació per al feminisme abastava una definició molt més extensa que la que serveix per legislar: «que aquest risc –el de violació– estigui establert i graduat no és accidental, forma part del conjunt de recompenses i càstigs que serveixen per controlar socialment les dones i assegurar que es quedin al seu lloc, dins l'ordre patriarcal. Aquest ordre divideix les dones: les que accepten les regles del joc (esposes fidels, mares abnegades, joves verges), a les quals la societat protegirà, i les altres, les que es poden violar» (*op cit*: 3).

Aquesta doble divisió entre espai públic i privat es troba també reflectida en la redacció de les normatives.

En l'actualitat les conductes tipificades contra la llibertat i la indemnitat sexual són les següents: l'article 178 defineix l'agressió sexual com aquells actes que atempten contra la llibertat sexual, mitjançant l'ús de la violència o la intimidació. La violació s'especifica en l'article 179, i és una agressió sexual agreujada per consistir en l'accés carnal per via vaginal, anal, bucal, o introducció de membres corporals o objectes.

Al capítol II es descriuen els abusos sexuals on els articles 181 i 182 defineixen el delictes i els supòsits. Es defineixen com a abusos sexuals els comportaments contra la integritat sexual realitzats sense l'ús de la força o la intimidació i sense el consentiment de la víctima. S'especifiquen, també, els no consentits executats sobre menors de 13 anys o sobre persones que es trobin privades de sentit o presentessin una discapacitat intel·lectual. Així mateix, els delictes d'exhibicionisme i provocació sexual, tipificats al capítol IV, s'entenen com a actes d'exhibició obscena davant de menors d'edat o incapacitats, i també aquells actes que comprenen la divulgació per qualsevol mitjà de material pornogràfic entre menors d'edat o incapacitats. I finalment, l'assetjament sexual ve definit a l'article 184 del Codi Penal i fa diferència entre l'assetjament sexual i el docent. En l'última reforma feta el 2015 va elevar-se l'edat de consentiment sexual als 16 anys. I per a aquells casos d'assassinat en què s'hagués comès un delictes contra la llibertat sexual va aprovar-se la figura de la presó permanent revisable.

Pel que fa a Catalunya, podem destacar-ne dues normatives: d'una banda, la Llei 5/2008, *del dret de les dones a eradicar la violència masclista*, d'àmbit català, el preàmbul de la qual parteix de la premissa que la VM és una greu vulneració dels drets de les dones i un impediment perquè puguin aconseguir la plena ciutadania, autonomia i llibertat. La finalitat de la normativa és establir mecanismes que possibilitin eradicar la VM que pateixen les dones i avançar en el dret bàsic de tenir una vida lliure de violències. Defineix la VM com «la que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones». Als efectes de la llei, s'estableixen quatre formes de VM: física, psicològica, econòmica, violència sexual i abusos sexuals. Es contemplen diferents àmbits d'actuació, com l'entorn de la parella, el familiar i el sociocomunitari. La llei entén per violència i abusos sexuals «qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació i la imposició, mitjançant violència, intimidació, prevalença o manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona o la menor una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu».

I de l'altra banda, la Llei 11/2014 que garanteix els drets de les persones LGTBI. Hem decidit fer esment d'aquesta normativa perquè en el nostre estudi sobre l'impacte de les violències sexuals en dones joves incorporem l'anàlisi de les violències sexuals sobre cossos no binaris i/o normatius, entenent-les com a formes de VM. D'aquí la importància de remetre'ns a aquesta normativa que neix, precisament, amb la finalitat de defensar els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals, i atorgar un servei d'atenció integral. A la normativa estan contemplats els supòsits de patir discriminació o violència per raó de l'orientació sexual, la identitat de gènere o la seva expressió.

Per acabar, és ineludible dedicar unes breus línies per parlar del Conveni d'Istanbul en ser el primer instrument europeu, legalment vinculant, sobre la violència contra la dona. Va ser adoptat el 2001 i ratificat per l'Estat espanyol el 2014. S'hi emmarca la violència contra les dones com una violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones. En el conveni s'aborda de forma exhaustiva les diferents formes de violència i es fa referència expressa a les víctimes de la violència de gènere, sexual i també la violència exercida en les relacions personals.

El conveni d'Istanbul obligaria l'Estat espanyol a reformar la *Llei integral de violència de gènere* 1/2004, que únicament considera víctimes de VM les dones assassinades o agredides en l'àmbit de la parella. El conveni, tanmateix, també aplica aquest estatus fora de les relacions sentimentals. Aquest compromís ha estat aprovat el 2017 amb la signatura del Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere, que declara que «són també formes de violència contra les dones, d'acord amb el Conveni d'Istanbul, la violència física, psicològica i sexual, inclosa la violació; la mutilació genital femenina; el matrimoni forçat; l'assetjament sexual i l'assetjament per raons de gènere; l'avortament forçat i l'esterilització forçada, fins i tot en els casos en què no hi hagi amb l'agressor la relació requerida per a l'aplicació de la Llei Orgànica 1/2004». En aquest sentit, la llei integral, que únicament contempla la violència de gènere en l'àmbit de la parella, contradueix els mandats internacionals.

En definitiva, l'aplicació del Conveni d'Istanbul suposaria un canvi important en els estudis estadístics, millorant-ne les xifres reals de VM, de tal manera que totes les dones víctimes de VM hi serien comptabilitzades. A més, però, possibilitaria millorar l'atenció a les víctimes, que serien ateses per personal i jutjats especialitzats, tractant d'evitar així la doble victimització.

1.3. Enfocament i proposta terminològica de l'estudi

La varietat d'enfocaments i terminologies a partir de les quals s'anomena la violència exercida contra les dones pot generar un espai de confusió. Per aquest motiu, en la redacció d'aquesta investigació hem donat una especial importància a presentar una cronologia de posicionaments teòrics, i de com s'han anat traduint en normatives, programes, protocols d'intervenció i implementació de polítiques públiques. I des d'aquest punt, poder situar les bases terminològiques sobre les quals posicionem el nostre estudi. Dit altrament, establir les línies generals del marc teòric i els conceptes que farem servir.

Per a l'elaboració d'aquest marc, hem manllevat algunes de les elaboracions teòriques desenvolupades per Aurora Iturrioz en un document sobre VM i la terminologia a utilitzar a la Diputació Foral de Guipúscoa (2014). S'hi proposen un seguit de conceptes que seran adoptats pels serveis forals que presten atenció a dones que fan front a la violència.

Tal com hem desenvolupat en els apartats precedents, el feminisme ha construït els discursos i significats que ens han permès anomenar les violències sexuals i les seves causes estructurals. De manera conscient, al llarg de tota la redacció, ens hem referit a la violència que s'exerceix contra les dones com a VM; aquest és el nostre marc i és important explicar què abasta en el nostre estudi aquesta conceptualització.

La Llei 5/2008 *del dret de les dones d'eradicar la violència masclista*, en el seu preàmbul, utilitza l'expressió «violència masclista» per referir-se a la violència que pateixen les dones pel fet de ser-ho, reconeixent el caràcter específic i diferenciat d'aquesta violència. La llei adopta el masclisme com a concepte per ser la forma més general que defineix les conductes de domini, control i abús de poder dels homes sobre les dones, i que, «al seu torn, ha imposat un model de masculinitat que encara és valorat per una part de la societat com a superior» (pàg. 7). Assumint aquesta definició de VM, proposem d'esbossar algunes idees que es troben en el marc referencial de la Diputació de Guipúscoa (2014) abans esmentat. Fonamentalment, volem centrar-nos en una ampliació de qüestions terminològiques. En el document es defineix d'una banda la VM, i de l'altra, la violència sexista: la VM –des d'aquest esquema terminològic– és el marc conceptual en què s'inclouen totes les formes de violència (tant en espais físics com simbòlics) exercides sobre aquells cossos que trenquen els esquemes de gènere tradicionalment assignats: intersexe, transgènere, transsexuals, homosexuals i lèsbics, «així com dones i homes que es resisteixen a reproduir l'esquema sexe/gènere tradicional» (*op cit.*: 28). Aquesta ampliació del concepte la desenvolupen sobre la base d'un sistema biologicista i essencialitzador dels cossos. El binomi mascle/femella conforma les ficcions culturals «home/dona» assignant a cadascuna d'aquestes essències un comportament masculí o femení, respectivament. Per a tots dos sexes/gèneres s'imposa la normativa del comportament heterosexual, en conseqüència, la pauta del paradigma de l'heteronormativitat únicament es manté exercint diferents tipus de violència sobre aquells cossos no normatius. La VM es configuraria com un mecanisme de control que permet assegurar la reproducció de sistema sexe/gènere/sexualitat. Tal com explica el document, «tot i la polisèmia del concepte masclista, que fa referència tant al sistema de dominació masculina com a les seves formes més extremes, utilitzarem aquesta categoria per donar compte de les diverses formes institucionalitzades de VM, que s'expressen en fòbies cap als cossos trans (transfòbia), així com a les opcions sexoafectives lèsbiques (lesbofòbia) i homosexuals (homofòbia)» (*op cit.*: 13).

Si la VM és el marc, la violència sexista seria llavors aquella exercida sobre els cossos «simbolitzats dona en l'esquema sexe/gènere tradicional» (*op. cit.*: 13). És a dir, l'exercida pel fet de ser dones, «no pel que fan, sinó pel que són i representen» (*op. cit.*: 14). Aquesta definició seria la que troba més consonància amb els conceptes jurídics. I en aquesta mateixa línia, s'especifica: «S'utilitzarà violència de gènere quan la violència sexista sigui

exercida en qualsevol de les seves formes per la parella o exparella» (*op. cit.*: 29). Coincidint amb la que recull la *Llei Orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere*: «tot acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de la llibertat que s'exerceixi per part dels homes contra les dones que hagin estat els seus cònjuges o que estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat, fins i tot sense convivència» (pàg. 3).

Tot i la diferència epistemològica que planteja, l'esquema de la Diputació Foral de Guipúscoa pot complementar, juntament amb les definicions ja donades sobre VM, un espai que, d'altra manera, quedaria buit en el nostre estudi. Assumint part d'aquesta terminologia com a anàloga, i sense excloure altres conceptualitzacions, ens situem en una posició metodològica –i políticament coherent des d'una perspectiva feminista– des de la qual abordar correctament en la nostra anàlisi els testimonis d'aquells cossos no heteronormatius o binaris.

Per acabar, pel que fa a la conceptualització de la violència sexual ens situem en la definició que proporciona l'ONU i que sintetitza les propostes terminològiques que venen elaborant-se des del feminisme. Des de Nacions Unides es defineix la violència sexual com «tot acte sexual realitzat contra la voluntat d'una altra persona, el que inclou quan una persona no dona el seu consentiment o quan el consentiment no es pot donar perquè la persona és un nen o nena, té discapacitat mental o està massa èbria o inconscient com a resultat del consum de drogues o alcohol» (ONU Dones). Així mateix, estableix que els actes de violència sexual poden ocórrer en diferents entorns i circumstàncies i aporta dues definicions diferents per a violació i abusos sexuals. S'entén la violació com «la penetració vaginal, anal i oral no consensuada de caràcter sexual en el cos d'una altra persona amb qualsevol part del cos o objecte. Que pot donar-se en el matrimoni i altres relacions, per part d'estranyos i durant el conflicte armat» (*op. cit.*). I desenvolupa una definició d'assetjament sexual bastant completa: «l'assetjament sexual inclou formes sense contacte físic com comentaris sexuals sobre parts del cos o l'aparença d'una persona, xiulets, peticions de favors sexuals, mirades sexualment suggeridores, aguait, i l'exposició dels òrgans sexuals d'una persona a una altra. També inclou formes de contacte físic, com els contactes, els pessics, les palmellades o fregar-se contra una altra persona de manera sexual» (*op. cit.*).

Aquesta terminologia és la base de la nostra investigació i a partir de la qual entendrem, anomenarem i analitzarem les violències sexuals.

2. METODOLOGIA

Mitjançant aquest estudi, l'Agència Catalana de la Joventut (ACJ) vol contribuir a la comprensió de l'impacte de les violències sexuals en les experiències vitals i quotidianes de les dones joves a Catalunya. I aprofundir a través de les fonts orals en una dimensió de la violència sexual poc estudiada.

Per aquest motiu, per a la realització d'aquest treball combinarem dues tècniques d'investigació social qualitatives: d'una banda, la configuració de grups de discussió ens permetrà sistematitzar els discursos, les opinions, les emocions, els sentiments i les experiències vitals al voltant de les violències sexuals. I de d'altra, la realització d'històries de vida per mitjà d'entrevistes possibilitarà poder aprofundir de manera més precisa en les vivències i repercussions d'haver fet front a la violència sexual.

2.1. Finalitat i objectius

Aquesta investigació té com a objectiu general analitzar l'impacte de les violències sexuals entre les persones joves de 15 a 30 anys residents a Catalunya. En aquest sentit, hem prioritzat abordar de manera genèrica les violències sexuals per poder així delimitar, a posteriori, àmbits d'actuació i problemàtiques més apressants. Per tant, aquest estudi tracta de ser una aproximació a l'anàlisi qualitativa de les violències sexuals.

La finalitat és de realitzar una panoràmica general de la situació de les violències sexuals, i evolucionar cap a una segona fase que permeti indagar i aprofundir en noves línies d'investigació. En aquest primer acostament hem volgut observar les violències sexuals en una variabilitat d'àmbits i d'espais, és a dir: agressions patides de desconeguts o coneguts, parelles o exparelles, familiars, progenitors, amics i caps; ja s'hagin produït en l'espai públic, nocturn i d'oci o en l'espai privat o de treball. Per a això, la tècnica exploratòria dels grups de discussió ha possibilitat realitzar una recollida de dades, on les situacions i definicions sobre violència sexual afloraven, sense cap intervenció com a conseqüència de la pròpia dinàmica. D'aquesta manera, hem pogut objectivar contextos, àmbits i tipologies. De la mateixa manera, aquesta metodologia facilita identificar la intensitat d'una violència que habitualment queda oculta rere les dades estadístiques.

2.1.2. Objectius específics

- Analitzar les practiques i discursos de les dones joves sobre les violències sexuals.
- Identificar les principals manifestacions de la violència sexual.
- Analitzar l'impacte de les agressions sexuals en funció del tipus d'agressió i de l'àmbit en què s'han produït.
- Identificar les limitacions i repercussions que experimenten les dones joves per por de patir una agressió sexual.
- Observar les estratègies de les dones joves per disminuir el temor o el risc de patir una agressió sexual.
- Definir la violència sexual en funció de les experiències quotidianes de les dones joves.
- Fer recomanacions per a l'abordatge de les violències sexuals.

2.2. El grup de discussió i les històries de vida

Les històries de vida i els grups de discussió com a tècniques exploratòries posen de manifest la necessitat de repensar i analitzar les violències sexuals des d'una perspectiva qualitativa. Aquesta forma d'apropar-nos a l'anàlisi posa en valor les experiències individuals, sempre interrelacionades amb un context social que produeix significats, definicions, contextos i conductes en relació a la violència sexual. La importància d'explorar les experiències vitals és que ens acosten a una realitat social. En aquest sentit, aquest estudi reflecteix i du a terme un diàleg que circula bidireccionalment dels grups de discussió a les històries de vida, proporcionant, així, una informació molt completa de l'objecte d'estudi a investigar.

2.2.1. Grups de discussió

El grup de discussió és una tècnica que té com a objectiu fonamental buscar la construcció del sentit comú que un o diversos grups socials aporten al voltant d'un àmbit determinat, "l'objectiu final de l'anàlisi seria trobar els marcs d'interpretació a partir dels quals els subjectes donen sentit a un conjunt d'experiències. Aquests marcs d'interpretació estan units a les diferents situacions i relacions socials en què normalment es troben els membres d'aquest grup" (Criado, 1997: 95).

Per tenir accés als discursos, significats i/o percepcions imperants sobre violència sexual hem configurat sis grups de discussió (GD) com a estratègia de recerca idònia. En els criteris de selecció per a la composició dels GD s'han prioritzat criteris que permetessin l'obtenció de discursos diferencials, diversos en experiències, vivències i subjectivitats. Per a

això, hem considerat fonamental la importància d'abordar les violències sexuals des d'una perspectiva interseccional, en la mesura en què aquestes violències interactuen de manera diferent en funció de la identitat o d'altres formes d'opressió social, com la lesbofòbia, la transfòbia, el racisme o la classe social.

El concepte interseccionalitat el devem al feminisme postcolonial que trenca amb la concepció tradicional i essencialista de la categoria «dona», plantejant com altres categories com la classe, la identitat sexual, l'ètnia, la diversitat funcional, l'origen o la nacionalitat s'interrelacionen creant jerarquies i privilegis. Des d'aquest concepte es van conformar els GD, buscant de representar totes i cadascuna d'aquestes categories.

Tenint en compte l'edat com a variable principal, dels sis grups de discussió previstos, dos estarien compostos per dones de 15 a 17 anys; dos més de 18 a 25 anys; i els dos últims de 26 a 30 anys. Pel que fa a nombre de participants, ens hem mogut en una franja entre un mínim de sis i un màxim de vuit per grup. Quant als criteris de selecció, l'esquema original estava dissenyat per apostar per una proporcionalitat entre diferents variables com l'ètnica, la família d'origen, la classe social i la identitat. Així mateix, hem tractat de confeccionar grups que, dins del territori català, representessin una variabilitat territorial prou important per explorar les diferents percepcions que puguin existir entre espais urbans i municipis més petits o rurals. Una altra variable a la qual hem donat importància a l'hora de configurar els grups ha estat l'activisme feminista i la pertinença a grups o col·lectius autònoms. Per la qual cosa, dels dos grups previstos per a cada franja d'edat, un estava constituït per persones activistes on també hem volgut que estiguessin representats els col·lectius LGTBI. El motiu d'incloure aquesta variable analítica ha estat la intenció d'examinar si hi ha diferències significatives a l'hora d'identificar, definir, gestionar, comprendre, respondre i afrontar les violències sexuals comptant amb eines feministes o no. En referència a això, una dada interessant que ha sorgit durant el treball de composició dels grups té a veure amb el concepte mateix d'«activisme i/o militància». Les dones més joves (15 a 17 anys) es consideraven a si mateixes activistes feministes, no pas pel fet de formar part d'un grup o col·lectiu, sinó per realitzar pràctiques o debats feministes en espais virtuals com les xarxes socials. Aquesta circumstància ens dona una idea de l'important context polític-feminista en què se situa la investigació, però també d'unes formes d'activisme i militància feminista en procés de canvi.

En resum, els criteris bàsics i comuns de selecció han estat: la variabilitat territorial, l'ètnica i de classe social/nivell d'estudis, i la identitat i orientació sexual. I els criteris específics: la pertinença a col·lectius feministes, socials i/o polítics.

Taula 2.1. Característiques dels grups de discussió

	Grup de discussió 1	Grup de discussió 2
De 15 a 17 anys	2- classe baixa	2- classe baixa
	2- origen ètnic (Amèrica llatina, Magrib, Àfrica subsahariana)	2- origen ètnic (Amèrica llatina, Magrib, Àfrica subsahariana)
	2- classe alta	2- classe alta
	Varietat territorial	Varietat territorial
	Pertany a MF-LGTBI-MS	No pertany a MF-LGTBI-MS
	Grup de discussió 3	Grup de discussió 4
De 18 a 25 anys	Pertany a MF	No pertany a MF
	2- estudis superiors	2- estudis superiors
	2- estudis mitjans	2- estudis mitjans
	2- sense estudis	2- sense estudis
	Varietat territorial	Varietat territorial
Pertany a MF-LGTBI-MS	No pertany a MF-LGTBI-MS	
	Grup de discussió 5	Grup de discussió 6
De 26 a 30 anys	Pertany a MF	No pertany a MF
	2- estudis superiors	2- estudis superiors
	2- estudis mitjans	2- estudis mitjans
	2- sense estudis	2- sense estudis
	Varietat territorial	Varietat territorial
Pertany a MF-LGTBI-MS	No pertany a MF-LGTBI-MS	

Nota: moviment feminista (MF), moviment social (MS)

Font: Elaboració pròpia

Tot i això, és una qüestió d'humilitat i de respecte envers la pròpia investigació reconèixer les nostres limitacions per a l'obtenció d'aquests perfils. Així, per exemple, hem tingut dificultats per arribar a determinats sectors de població i com a conseqüència no hem aconseguit acomplir de manera satisfactòria l'objectiu de la interseccionalitat. Principalment, en qüestions com la classe social, l'ètnia i l'origen o procedència. Per tant, no es troben reflectides –o s'hi troben poc– en aquest treball les violències sexuals afrontades per dones de classe baixa, migrades o racialitzades.

2.2.2. Les històries de vida

Les històries de vida ens donen accés a la memòria individual i ens permeten recollir l'experiència viscuda. Hem realitzat un total de cinc entrevistes que indaguen de manera més personalitzada en aspectes de les violències sexuals i que possibiliten de completar l'esquema significatiu de la informació obtinguda a través dels grups de discussió.

Les històries de vida ens possibiliten contextualitzar les violències sexuals dins de la història vital de les persones entrevistades. Per la qual cosa no centrem l'anàlisi, únicament

i exclusiva, en els fets concrets més greus, sinó que podem avaluar de manera integral l'exposició a la violència sexual al llarg del cicle vital i fins al moment de l'entrevista.

La franja d'edat de les persones entrevistades se situa entre els 17 i els 28 anys, i els perfils que hem pogut entrevistar han estat els següents:

- Dona que ha sofert agressió / abús sexual en la infància per part de progenitor o tutor legal.
- Dona que ha sofert una agressió sexual comesa per un desconegut al carrer.
- Dona que ha sofert violència sexual per part de la seva parella o exparella.
- Dona que hagi sofert violència sexual i/o assetjament a la feina.
- Noi trans que ha sofert agressions per orientació sexual o identitat de gènere.

3. DONES JOVES I VIOLÈNCIES SEXUALS: VIVÈNCIES, RESISTÈNCIES I TRANSGRESSIONS

«Si és estimulants estar viva en un temps de despertar de la consciència, pot també ser confús, desorientador i dolorós» Adrienne Rich (2010: 47).

A continuació presentarem l'anàlisi dels resultats obtinguts a partir de la realització dels grups de discussió (GD). L'estructura que seguirem té com a esquema principal desenvolupar les temàtiques i les categories més repetides en relació amb les definicions, experiències, vivències, repercussions i resistències cap a les violències sexuals. En primer lloc, farem una exposició de les violències més recurrents que han anat sorgint en els grups de discussió, classificant definicions, àmbits d'actuació i context.

3.1. Nosaltres (les dones) creem els conceptes

Com a primera hipòtesi sembla obvi constatar la notable influència del context polític feminista actual a les definicions sobre violència sexual aportades per les persones participants en l'estudi. Aquesta idea s'aprecia en els resultats, principalment, en la capacitat de conceptualitzar les violències sexuals, d'ubicar-les, contextualitzar-les i verbalitzar-les. Els testimonis recollits en els grups de discussió proporcionen definicions que plantegen les agressions i les violències sexuals des d'una comprensió integral i no reduccionista. Generalment, aquestes visions simplistes solen estar d'acord amb les definicions plantejades en les diferents normatives. Per contra, entre les opinions de les dones sorgeixen definicions que amplien les concepcions amb rics matisos significatius que s'estructuren sobre la base del desig i del consentiment.

Els conceptes que més s'han repetit per definir el que és una agressió o violència sexual inclouen actes que van des de la violació, fins a mirades intimidatòries, tocaments, xiulets, masturbació pública i assetjament al carrer. També s'han produït significats que evidencien una violència psicològica, directa i continuada, i que tenen a veure amb la intimidació i la vulneració dels drets cap al propi cos. Diversos exemples dels diferents grups unifiquen de manera força igualitària les definicions sobre agressió i violència sexual. D'alguna manera, les diferents franges d'edat consoliden un concepte bastant ampli.

En el GD conformat per adolescents de 15 a 17 anys, no activistes, s'estableix un diàleg al voltant del que es considera una agressió sexual, que en molt poques línies obre la porta cap al debat del consentiment i del desig:

“Jo crec que una agressió sexual és qualsevol acció, per part d'una persona a l'altra, que el que faci sigui ferir o danyar la intimitat i la sexualitat d'aquesta persona. O sigui, qualsevol cosa que pugui molestar sexualment aquesta persona”.

“O sigui, que tu no la desitges, que la persona que la rep no la desitja sexualment”.

“Exacte, sense consentiment”.

“No la desitges, o no la desitges en aquell moment? Perquè...”

En aquestes reflexions es conjuguen diversos aspectes: d'una banda, la idea que les violències sexuals abasten una multitud d'àmbits que tenen com a frontera tot allò que no sigui desitjat per la persona que ho rep. A aquesta idea, se n'associa una altra que esbossa el concepte de consentiment. I que, immediatament, és matisada per una de les participants del grup, referint-se al fet que, en un moment donat, el desig o la seva absència poden suposar obligatorietat i derivar en violència sexual. En aquestes línies, s'està esbossant un tipus de violència sexual no consentida i, tanmateix, normalitzada i permesa, i és la que sovint se sol produir en l'àmbit de la parella. En el decurs de la investigació, aquesta idea apareix sovint i de manera més detallada en les experiències vitals de les participants, fonamentalment, entre les dones de més edat i amb més vivències sexuals.

D'altra banda, el GD constituït per adolescents de 15 a 17 anys, activistes feministes, segueix aquesta mateixa pauta en la qual el consentiment és la paraula que canalitza i estableix els límits sobre el que és, o no, una agressió sexual:

“Sexe sense consentiment. No només sexe en el sentit de coit, sinó... si et toquen. O et diuen qualsevol cosa d'indole sexual no consentida”.

“Qualsevol tipus de comentari sexual o acció sexual que pugui violentar-te en aquest aspecte”.

“O amb la qual tu no estiguis còmoda”.

A través d'aquests discursos estan verbalitzant no només la definició a partir de la qual s'entenen les violències sexuals, sinó que estan desenvolupant una concepció que va més enllà de qualsevol normativa. Així doncs, la percepció de consentiment pel que fa als límits que poden ser traspassats implica, fins i tot, atorgar permís perquè es pugui parlar dels seus propis cossos. És a dir, s'està generant un salt sobre la idea de consentiment més enllà d'un sí o d'un no.

Per a aquelles dones que tenen entre 18 i 25 anys, siguin o no activistes, una agressió sexual pot ser física, verbal i psicològica, i posen l'èmfasi en les connotacions sexuals i en la sensació de por o de perill:

“Jo també crec que va més enllà d’allò físic, que també pot ser alguna cosa verbal, com anar pel carrer i que et diguin coses”.

“Sí, una mica quan et sents atacada, o algú vol fer-te mal únicament sexual. Seria el mateix tant el fet en si d’una violació com que em segueixis pel carrer, no ho sé, qualsevol cosa que, a mi, em faci sentir por”.

“Per a mi és que, a través del sexe, se t’intimidi; ja sigui que un noi et persegueixi pel carrer... O et toquegi... És una intimidació que va lligada al sexe. T’estan intimidant amb connotacions sexuals”.

“Des del meu punt de vista, amb una agressió tu realment ja estàs cohibint els meus drets, i això és una agressió contra la meva persona, o sigui, hi hagi violència o no”.

Les agressions sexuals són concebudes des d’una perspectiva corporal global en la qual tant la física com la psicològica es desgranen en totes aquelles violències a les quals s’han de fer front quotidianament.

En el grup d’activistes (18 a 25 anys) es percep un aprofundiment d’aquests conceptes enunciant de manera directa les violacions i agressions sexuals comeses en l’entorn de la parella:

“També, per exemple, quan el teu nòvio, la teva parella et viola; que això, a mi, em va costar molt d’assimil·lar-ho, pensar que el meu nòvio m’havia violat. Però sí, jo tinc records d’haver-me despertat i trobar el meu nòvio penetrant-me, o sigui, jo considero que això és una agressió sexual i és una violació”.

Aquest testimoni ens acosta a la dificultat de verbalitzar la violència sexual exercida per un conegut. Passem, així, d’una reflexió «sense nom» o fins i tot d’una obligatorietat, socialment instituïda, de mantenir relacions sexuals (és la societat la que consent, no les dones), a definir com a violació la comesa per la parella.

Els GD que recullen les opinions de les joves de 26 a 30 anys aprofundeixen, també, en la qüestió de l’obligatorietat com una dinàmica apresada. Posant el focus de les violències sexuals en el sistema:

“Crec també que hi ha un munt de situacions o agressions que perpetuem perquè hem interioritzat que les hem de fer. Hi ha moltes dinàmiques en què hi ha algú exercint això [violència sexual], però crec que també hi ha moltes activitats en què una mateixa, amb tot el que ha interioritzat, acaba forçant-se. Com el rol que reproduïm, que al final encara que tinguem alguns discursos o pràctiques suposadament alliberadores, hi ha un munt de «motxilla» que actua en conseqüència a allò que s’espera. I me n’adono després, quan dic, en realitat jo no volia. O no ho tenia prou clar, però no era capaç de... A vegades aquest «no» no és tan fàcil d’anomenar, ni tan fàcil d’enregistrar amb el cos”.

La dificultat d’expressar lliurement la pròpia voluntat està mediatitzada per tota una estructura patriarcal que divideix i organitza jeràrquicament els drets, els privilegis, els desitjos i la sexualitat de les dones, i també, la de tots aquells cossos no normatius.

Aquesta idea es reflecteix en la definició de violència sexual que aporta el grup de discussió (18 a 25 anys activistes), on aprofundeixen, matisen i amplien la definició, probablement com a conseqüència directa de les eines que els proporciona el seu activisme:

“Per a mi, tot el sistema és violència sexual, és a dir, la cultura de la violació. La cultura mateixa, que és patriarcal, per a mi és violència sexual. Vull dir, els anuncis són violència sexual, tal com diem les coses és també violència sexual, és a dir, no és sempre el fet que un tio faci alguna cosa, sinó que tot això també marca”.

Aquesta mateixa estructura és la que impedeix de (re)conèixer les violències sexuals i alhora possibilita que es continuïn produint.

“De vegades apareix aquesta sensació al cap de molt de temps... Per exemple, en el meu cas, jo m'he adonat de molts moments en què he patit violència sexual i n'estic sent conscient ara. Però en aquell moment jo només era conscient que potser feia coses que no em feien sentir bé o en què no hi estava a gust, però no ho sabia i ho feia. Sentia com una mena de pressió. Sentia que ho havia de fer” (26 a 30 anys, activista).

No poder anomenar les situacions produeix malestar i una violència sexual, emocional, psicològica i corporal infreqüentment estudiada. La tècnica dels grups de discussió possibilita la posada en comú de malestars que no tenen nom i que busquen, sota el refugi del grup, sortir a la superfície. Facilita que, arran de les experiències d'altres companyes, es produeixin associacions i comprensions.

Hi ha una altra definició molt interessant de citar que completa d'alguna manera totes les exposades fins ara i que, a més, introdueix la idea d'autocàstig:

“Per a mi [violència sexual o agressió sexual] seria tot allò que excedeix els meus desitjos en relació al meu cos. No només a la meua genitalitat: pot ser una mirada desagradable. Nosaltres, pel fet de ser dones, pel nostre cos de dona, hem incorporat maneres de fer, valors. I al final jo també vinculo molt la sexualitat al plaer, no només al sexe. Llavors pensava que potser la restricció en el menjar de les dones també hi té a veure, vull dir en com t'autoflagel·les” (26 a 30 anys, no activista).

Totes les dones participants són conscients que arrossegueu una violència normalitzada i que es produeix pel fet, únic i exclusiu, de ser dones o cossos no binaris, o heteronormativitzats. No obstant això, no totes elles tenen la mateixa capacitat d'elaboració, ni compten amb les mateixes eines per fer front a les violències. En termes comparatius, és destacable la claredat d'idees de les dones més joves per establir definicions. Pensem que és una dada positiva que les dones adolescents amb menys experiències sàpiguen identificar violències que les dones joves més grans han descobert mitjançant la pràctica.

En resum, les agressions i violències sexuals són definides com qualsevol acció –o fins i tot omissió–, discurs, paraula o llenguatge no verbal d'índole sexual que incomodi o vagi en contra de la seva voluntat: des del pla més simbòlic fins a la violència física o psicològica

més directa. Posant en qüestió la legitimitat del consentiment, obtingut en ocasions sota una coacció estructuralment instal·lada sobre el cos i la decisió de les dones.

Aquestes definicions, elaborades per les pròpies participants de l'estudi, són les que podem valorar i analitzar de manera més detallada en els apartats següents.

3.2. Enfrontant violències quotidianes

Mirades, floretes, acudits, tocaments, insults, intimidació, invasió de l'espai són les violències sexuals més freqüents i quotidianes a les quals les dones joves han d'enfrontar-se. Però n'hi ha més; entre totes elles s'entrellacen multitud de situacions, de contextos d'estructures socials que condicionen el cos de les dones de manera gradual i constant.

Prèviament a l'exposició dels testimonis, m'agradaria proposar com a eina analítica algun dels termes que he conceptualitzat en el meu treball sobre les representacions del perill sexual (Barjola, 2018). Tal com defenso en el meu estudi, el cos de les dones i les seves vides estan exposades a una vigilància i càstig constants, i això no seria possible sense un potent sistema social punitiu. I és des d'aquí des d'on elaboro i proposo el concepte *disciplina del terror sexual* com una tecnologia corporal que tracta de construir cossos dòcils.

Una de les característiques més importants del sistema de dominació patriarcal és que construeix terror sexual com a mecanisme de control. El concepte *disciplina del terror sexual* situa l'existència d'aquest mecanisme en el cos i la seva *in-corporació* al llarg de l'experiència vital de les dones, dit altrament, la violència sexual és un aprenentatge corporal. Per desenvolupar aquest concepte em baso en la teoria desenvolupada pel filòsof francès Michel Foucault (2008). Aquest autor fa una reflexió i una anàlisi de l'evolució de les formes de castigar en el trànsit a la modernitat. En el seu treball, assenyalava l'existència d'una nova manera d'exercir violència-càstig sobre els cossos, així com l'aparició d'una nova mecànica de poder que defineix amb el nom de disciplines: «mètodes que permeten el control minuciós de les operacions del cos, que garanteixen la subjecció constant de les seves forces i els imposen una relació de docilitat-utilitat, és el que es pot anomenar disciplines» (*op. cit.*: 142). En aquest sentit, les *disciplines* serien fórmules generals de dominació que estableixen un vincle a través del qual fan el cos tant o més obediència com més útil sigui i, a l'inrevés, són també operacions que garanteixen la subjecció constant de les seves forces. El concepte *disciplina* de Foucault és una terminologia extrapolable al terror sexual. I és per aquest motiu que el concepte *disciplina del terror sexual* ens serveix com a eina analítica per constatar, d'una banda, l'existència de formes socials de càstig que intenten alligonar, corregir i coaccionar les dones i, de l'altra, els patrons de vigilància social establerts sobre el que una dona pot o no fer, tractant d'adoctrinar el seu cos i vulnerant la seva capacitat de decisió en un intent de sotmetre-les al continu autocontrol i autodomini. Aquest autocontrol es pot percebre en les limitacions que les dones experimenten en les seves pràctiques diàries: corregeixen conductes, adapten el seu cos, es neguen espais, controlen horaris, coarten moviments i gestos.

3.2.1. La mirada, la paraula i el cos: *vigilar i castigar*

Una de les primeres violències sexuals que les dones joves defineixen, de manera unànime, és la mirada. Parlen d'una mirada constant sobre els seus cossos. La mirada que vigila i també aquella que castiga a través dels *piropos*:

“Sí, tristament és com si ja ho haguéssim normalitzat. Que et mirin pel carrer. És que hi ha maneres i maneres. La manera de mirar. Depèn de com mirin, saps? És com una sensació...”

“És que et miren com si fossis un tros de carn, de dalt a baix; només venint cap aquí, que tinc deu minuts des de casa meva, doncs tres tios mirant-me de dalt a baix” (15 a 17 anys, no activista).

Les mirades són representades com una de les violències més quotidianes i frustrants per la indefensió que produeixen i la impossibilitat de resposta:

“Què diràs? Li dius alguna cosa i t'ho desmentirà... I així, mirant-te, mirant-te... i al final et tombes i et miren pel reflex” (18 a 25 anys, no activista).

Parlen d'una mirada a la qual és impossible sostraure's, constant i humiliant, que defineixen com la incomoditat persistent que sempre està present:

“Sí, no cal que et diguin res, et sents observada, no pots anar caminant tranquil·la, i no cal que et diguin res, però sents que hi ha presències allí que t'estan mirant, que t'estan observant” (18 a 25 anys, activista).

“La mirada és una cosa tan subtil i tan difícil de demostrar... I per això, després, si els cantes les quaranta, et desacrediten, t'humilien. Al final, amb l'experiència, et resignes a no dir res” (18 a 25 anys, no activista).

Els *piropos* són una altra de les violències quotidianes que més habitualment han d'afrontar les dones joves. Els perceben, igual que les mirades, com a situacions d'impunitat i legitimitat per agredir sense cap tipus de conseqüència, almenys no per als agressors:

“Són coses tan subtils... Et miren i riuen, són coses tan desagradables, tan mínimes i que et poden fer sentir tan malament... I no només malament, et poden fer pensar: «És que avui m'he fotut una roba, o el pantaló que porto és massa curt, o potser vaig massa arreglada». «Que n'ets, de guapa!» no ho considero un *piropo*, sinó una falta de respecte, fins i tot una amenaça, és que és molt desagradable. I jo ho visc diàriament, diàriament, contínuament” (26 a 30 anys, no activista).

Per a moltes de les participants, la manera de mirar o la fixació de la mirada poden marcar la diferència, mentre que per a d'altres, sobretot entre les activistes, no deixa de ser una demostració de superioritat que envaeix els seus espais, els seus moments i les seves accions sense consentiment:

“Jo, al final, acabo sentint-me violentada. Jo, personalment, he estat asseguda amb una amiga sopant al mig del carrer i m'ha vingut un tio, ens demana tabac i després ens diu: «Ah, val, em dones el teu número?» Súper amable, súper amistós, però... jo això no ho faria. O sigui, és com demostrar que, bé, jo ho puc fer,

oi? A mi em venen turistes, molt respectuosament, «escolta, mira que ets guapa», i jo: no et vull contestar, és que tant me fa, si m'ho diu algú que a mi m'interessa, doncs m'ho prendré bé. Però que m'ho digui un desconegut, m'és igual, és que no m'importa el que consideri sobre la meva sexualitat o la meva manera de ser. És com si creguessin que en tenen dret per superioritat. Si és respectuós, no et sents tan malament, però jo em sento incòmoda, o sigui humiliada, no, però incòmoda, sí” (15 a 17 anys, activista).

Aquestes violències sexuals ens remeten a una idea d'impunitat difícil de gestionar i marquen una pauta dolorosa, frustrant i diària. Les dones assumeixen aquesta violència com una cosa normalitzada en les seves vides i que té una intensitat simbòlica angosant. No només expressa un control sobre els seus cossos, sinó que també els obliga a comportar-se i actuar de determinada manera. Fins i tot quan responen a aquestes violències, es veuen embolicades en la preocupació de no saber què pot produir aquesta resposta.

“Jo moltes vegades em tomo per trobar-me la persona de cara, mirar-la i dir-li: «Escolta, què?»”.

“Si et queixes hi ha una violència posterior de per què et queixes, bé, que és més psicològica... I et diuen: «Si això no és res!» o «de què et queixes?» o «no n'hi ha per a tant». Llavors, això, vulguis o no, també és com una agressió o violència”.

“O et diuen: «És un *piropo*, t'estic dient una cosa bonica»”.

“A veure, quan a mi em diuen alguna cosa, intento reaccionar i dir-ho, perquè hem arribat a un extrem... però em costa. Perquè és com la por de... bé, la por del que m'han fet i la por que em facin alguna cosa, no sé, potser que em peguin...”

“Que et segueixin fins a casa” (15 a 17 anys, no activista).

Expressen una deslegitimació constant de la veu i de la paraula. Aquesta percepció és més acusada en el cas de les dones adolescents, encara que també està present en les de més edat.

“A mi em passa que, segons amb qui estic, si vaig acompanyada o segons l'hora de la nit, doncs em tomo i contesto. Però, depèn de com estigui, no em tomo, ajupo el cap i tiro... llavors al final no té cap conseqüència el que estan fent” (26 a 30 anys, no activista).

La conseqüència directa de no respondre és el silenci. Aquesta violència, que deslegitima el control sobre els seus propis cossos, també contribueix a iniciar un procés de silenci, on les seves veus no són vàlides, no són respectades. Cosa que genera confusió entre una realitat violenta i una permissivitat social que deslegitima la resposta i el malestar de les dones.

Les mirades, els *piropos*, parlen del cos, l'escruten, el tornen públic, i és des d'aquí on es produeixen les violències sexuals que envaeixen el cos. La majoria de les dones entrevistades parlen de tocaments, d'acostaments no desitjats, de persecucions i assetjament:

“Anar pel carrer i que et segueixin, que et toquin el cul, o que per demanar-te que t’apartis en lloc de tocar-te l’espatlla t’agafin de la cintura” (15 a 17 anys, activista).

“Sortir de festa a discoteques i que tots els nois et grapegin, et toquin el cul, et diguin no sé què, t’intentin besar, i tu sense fer res ni buscar res” (18 a 25 anys, activista).

“Al metro de cop i volta algú m’ha tocat el maluc, i penso «ah, serà algú que conec», he mirat i era un paio que passava per allà, de de sobte he pensat, «si fos un tio, em faria això?» M’ho he pres malament, perquè tu qui ets per tocar-me el que és meu? Que sembla una tonteria, però realment aquest poder que senten, oi?, és com que jo ho puc fer; ¿a un tio li hauria fet el mateix? M’ha resultat violent” (26 a 30 anys, no activista).

Parlem d’un cos que pot ser mirat, tocat, relatat, sense cap tipus de consentiment. Això reflecteix la intensitat d’una violència molt directa, continuada i pública.

De la mateixa manera quan es parla de violències sexuals quotidianes, el focus, en alguns dels testimonis, s’ha centrat en les relacions sexuals amb coneguts o amb parelles. Passem així de parlar d’una violència que es verbalitza tímidament a localitzar-la com una de les agressions més quotidianes:

“Hi ha una sensació de pressió en les relacions sexuals per fer un tipus de pràctiques que no vols” (15 a 17 anys).

“Sí, quan la teva parella vol fer sexe amb tu i tu no vols i dius que no, i llavors s’enfada per no haver volgut”. (18 a 25 anys, activista).

Les pressions pel que fa a la sexualitat són verbalitzades sobretot per les adolescents. S’identifiquen, per una banda, violències que succeeixen en parella, però també aquelles experimentades amb amics, coneguts i desconeguts. Així mateix, expliquen que hi ha una certa coacció social per mantenir les primeres relacions sexuals, i també, per realitzar determinades pràctiques. Quan es tracta de la parella, reconeixen que és més difícil situar els límits perquè se «sobreentén» que el sexe en parella està «implícit» i hi ha una certa obligatorietat de practicar-ne.

“Et pregunten si vols tenir sexe i en aquell moment no et ve de gust, t’insisteix i s’enfada. Com si fos una obligació per a tu” (15 a 17 anys, activista).

Les joves més grans de 18 anys relaten situacions ja viscudes. I aprofundeixen en la idea de com, de vegades, hi ha una sensació d’obligatorietat per complir unes expectatives que interpreten com a imposades, on el simple fet de quedar amb algú o d’estar amb la parella ja pressuposa haver de mantenir una relació sexual.

“A vegades, quedes amb nois, i vinga, vinga, a veure, que és com si t’hi obliguessis. I ets amb la teva parella, i ell «va, vinga, va, vinga, som-hi, som-hi», i tu «d’acord, va, doncs fem-ho», però realment no en tens ganes, no en tens ganes, i tu també has de respectar el fet que jo, doncs, aquell dia no estic d’humor o no em ve de gust fer això exactament” (18 a 25 anys, no activista).

Associada a aquesta violència, també són comuns els testimonis que parlen d'una insistència que, de vegades, frega l'assetjament. I on el "no" està mancat de rellevància i, fins i tot, pot ser el detonant d'una resposta violenta.

"I algun cop, quan els dius que no, que no vols, que no vols res, et pregunten «i per què?», i s'enfaden" (15 a 17 anys, no activista).

En moltes ocasions la negativa és interpretada com un joc de seducció en què les noies joves realment diuen que no per ser conquerides. S'institucionalitza la impossibilitat de dir no.

"Dius «no, no vull res», i al cap d'una setmana t'estan enviant missatges, els típics *memes* per lligar, súper persistent, i jo, «estic dient que no en vull, que no vull res, ja està, deixa-ho córrer», i diuen, «d'acord, ho entenc», i al cap d'una setmana ja hi tornem a ser".

"I si no contestes, tota l'estona enviant-te missatges".

"I «Per què no em contestes?»" (15 a 17 anys, no activista).

Aquestes situacions en què el «no» de les joves, per si mateix, no val, són sovint afrontades fingint que es té una parella, preferiblement, noi. Aquesta pràctica ens torna el reflex d'una estructura masculista que respecta el cos de les dones únicament en el marc de la propietat patriarcal. Simular que es té parella, i que aquesta parella és un noi, és freqüent per eludir l'assetjament sexual, sobretot, en espais festius i d'oci nocturn. No obstant això, quan parlem d'una relació lèsbica, o de fingir que es té una parella noia, no s'aconsegueix eludir l'assetjament de la mateixa manera. Per contra, habilita altres agressions que les dones lesbianes viuen de manera molt violenta:

"Estic amb una noia... doncs els nois s'hi fixen més o hi fan bromes. I això per a mi és molt violent. És molt més que si em diguessin una floreta sense el meu consentiment".

"Jo tinc una anècdota exactament igual. Estava amb la meva nòvia, vam sortir de festa i un amic d'uns col·legues va començar a demanar-nos que ens enrotllessim davant d'ell per morbo, perquè el posava calent" (15 a 17 anys, activista).

La lesbofòbia s'articula com una violència sexual que deslegitima la sexualitat lèsbica per al consum masculí. És un mecanisme masculista que es reapropia de la sexualitat de les dones negant i impeding altres sexualitats al marge de les heteronormatives.

Les mirades, la invasió dels espais, del propi cos, els insults i les floretes, les amenaces, l'assetjament sexual, la insistència i intimidació, la lesbofòbia juntament amb l'obligatorietat, socialment imposada, de mantenir les expectatives o, fins i tot relacions sexuals no desitjades, ens mostren l'alt nivell d'exposició a la violència sexual que conforma la vida de les dones joves. Les mirades o les floretes són violències que provoquen, per la impossibilitat de resposta, un silenci frustrant. Hi ha una resignació palpable que s'afirma amb els anys.

En definitiva, les repercussions de la in-corporació de la *disciplina del terror sexual* al llarg del cicle vital de les dones són, en si mateixes, una violència sexual més.

3.3. Situacions, contextos i àmbits d'actuació de les violències sexuals

Comencem aquest punt amb una frase d'una de les participants dels grups de discussió: «No ser home blanc heterosexual en aquest món ja és haver de patir violència, per no ser home blanc [heterosexual]» (18 a 25 anys, activista). Aquesta expressió resumeix de manera força concisa la ideologia, l'estructura i el mecanisme que es troba darrere de la VM. A partir d'aquí, qualsevol context o espai pot ser àmbit d'actuació per exercir i rebre violència.

De manera generalitzada, l'espai públic, el col·legi o l'institut, la feina, els entorns festius, la nit i les relacions afectivosexuals es configuren com els contextos més representatius on les dones joves s'enfronten a la violència. Pràcticament, totes les esferes de la vida estan impregnades de violències sexuals. Són tants els fronts hostils que normalitzar la violència es constitueix com una forma de resistència. El perillós d'aquesta idea és que normalitzar la violència significa normalitzar la falta de llibertat.

3.3.1. El terror sexual in-corporat: ens protegeixen o es protegeixen?

“Fa poc vaig fer la reflexió que ara hi ha paranoia col·lectiva amb la inseguretat que hi ha en aquesta ciutat [Barcelona]. Però jo pensava... bé, sí, potser ha augmentat el nivell de por general, però crec que és inherent a les dones, que no sé si ens ho ensenyen o ho aprenem a partir de la nostra primera experiència traumàtica, però crec que anem sempre totes mirant una mica qui ens segueix” (18 a 25 anys, no activista).

La por o terror sexual és un dels mecanismes més efectius de sistema patriarcal per sostenir l'ordre sexual establert. Llevat d'excepcions, les joves participants en la investigació reconeixen tenir por de patir una agressió sexual. Perceben aquest temor com una cosa molt interioritzada. Aquelles que no en tenen basen la seva resposta en una aposta política determinada per la seva militància feminista. La por de patir una agressió sexual desenvolupa, a més, categories com la protecció o l'autoprotecció.

La por sembla una segona pell, a partir de la qual es prenen decisions, es decideix si es duen a terme activitats o no.

“Jo crec que és ja una por molt interioritzada, llavors jo diria que no, no tinc por. Si provo de ser-ne conscient, no sento que tingui tota la seguretat del món, sinó que ja he normalitzat que potser, algun dia, doncs em passarà. Aleshores he après a conviure amb aquesta por des de sempre” (26 a 30 anys, activista).

Diverses reflexions al voltant d'aquesta idea situen aquesta sensació en un aprenentatge corporal constant que, per norma general, ubiquen en la família d'origen, posant, a més, un èmfasi especial en l'educació diferencial i masclista entre nois i noies:

“Ens ho diuen des de petites. És una cosa que jo crec que tens molt present i que hi penses, sempre penses que et pugui passar. És molt pesat tenir aquesta veueta aquí dins”.

“Que et diguin de tornar a casa molt més aviat o que et diguin «vine acompanyada» i després, al teu germà que té tres anys menys que tu el deixen tornar molt més tard i no li diuen que l’acompanyi ningú” (15 a 17 anys, no activista).

“Jo tinc un germà, i en comptes de dir-li «si vas borratxo, no posis excuses, ves amb compte amb les relacions», tot era per a mi, per a ell, res, ell que vagi fent. Després, si hi ha sorpreses, ja veurem” (26 a 30 anys, activista).

La diferència educacional és un element que enforteix la idea de perill i la necessitat de protecció per part de les dones. Es configura el binomi que concedeix o suprimeix privilegis. Indirectament, s’està enunciant la família com un lloc en el qual s’edifiquen les violències sexuals. La por és verbalitzada per les dones joves com un concepte existencial, combinat amb un «estat d’intranquil·litat» sempre present. El perill és, doncs, una noció que es vertebrava corporalment a partir de missatges que es reben des d’una edat molt primerenca:

“Jo em començava a formar i la meva mare em va dir, «bé, has de saber que ara, tot i que encara ets una nena, t’estàs començant a desenvolupar i estàs fent el pas per ser dona, i vull advertir-te que és possible que a partir d’ara els homes et mirin pel carrer. I no sempre seran xicots joves o de la teva edat, per desgràcia també hi haurà persones grans. Davant de qualsevol cosa estranya, tu fuig, ignora-ho i no diguis res». No sé fins a quin punt agraeixo que m’hagin fet aquest advertiment” (18 a 25 anys, no activista).

“La meua família és d’esquerres. Igualment, si surto per Barcelona o per qualsevol altre lloc, el meu pare: «Amb qui tornaràs? Quan?» En tot moment t’estan bombardejant amb missatges... cada setmana a les notícies et trobes casos de violacions, d’abusos, com vols no tenir...? És que, a més, a totes ens ha passat alguna cosa. Totes les dones que conec han passat per algun tipus d’anècdota per mínima que sigui. Aleshores, com no has de tenir por si estàs envoltada d’això? O sigui, la violència és estructural”.

Socialitzar les joves en la cultura de la indefensió és igual de perjudicial que educar els homes en la cultura de la violació. Coartar la seva llibertat de moviments, l’accés a diferents experiències per la seva condició de dones, i per allò que puguin generar en els homes, significa responsabilitzar-les del que els pugui passar. I d’aquesta manera es va configurant una experiència corporal que genera i crea formes d’estar, de *ser*, de relacionar-se i sentir-se en el conjunt social i en els espais. Una de les conseqüències de la por és que apaga la veu de la resposta i activa la de la prudència.

“I és la por a totes hores. Anant a l’institut, deu minuts, tinc por. Perquè potser estic sola al carrer i m’apareix qualsevol persona. O travesses un carrer i hi ha un cotxe parat. També tens por per si et segresten o et fan alguna cosa” (15 a 17 anys, no activista).

Principalment, perceben la construcció de la seva inseguretat a partir de diversos elements estructurants: la construcció de la protecció, els homes que els poden fer mal i les experiències d’agressions que han patit elles mateixes o altres dones.

“O sigui, que la por ens ve de tot arreu. No ens en podem escapar” (15 a 17 anys, activista).

El temor funciona com una reacció corporal de la qual no són capaces d'abstraure's i que ve reforçada per aquells missatges que les col·loquen com a víctimes potencials:

“Jo no és que hagi tingut por sempre, les primeres vegades ni tan sols hi pensava, però després de saber d'amigues que n'havien passat, o després que els meus pares em diguessin: «No, no, però que t'acompanyi un noi, que sigui un noi», O després de tornar i veure que algú m'està seguint, encara que sigui de lluny, llavors sí, llavors comences a tenir por” (15 a 17 anys, activista).

La construcció de la por no seria possible sense un cert grau d'insistència en les estructures de «protecció». Una de les conseqüències més directes d'aquesta por és delegar la seguretat pròpia en la protecció masculina. Aquesta cessió és, en si mateixa, la clau de la desprotecció. La por que se sent es configura sobre la base de la protecció dels altres. D'aquesta manera, s'està conformant un mecanisme de control sobre el cos i la vida de les dones difícil de desactivar. És a dir, els mateixos elements que, en principi, caracteritzen la seguretat, o sigui, estar acompanyades d'un home, ser la parella d'un home, transitar per espais on hi hagi molta gent o evitar els que estiguin deserts, són també els elements que desprotegeixen.

“Jo, de vegades, quan surto de l'estació i he de tornar de nit, li haig de dir al meu nòvio, «baixa a buscar-me que hi ha gent que em fa por»” (18 a 25 anys, activista).

Meritxell⁵ va patir una agressió anant cap a casa. Es trobava en un vagó de tren al costat d'un home desconegut que primer la va intimidar i després es va masturbar assegut davant d'ella. Com a recurs, va avisar, primer, la seva parella enviant-li missatges des del mòbil i, després, al seu pare, que la va anar a buscar en cotxe a l'estació. La sensació de sentir-se limitada i haver de recórrer a la protecció dels homes li va generar més malestar i incomoditat que la mateixa agressió:

“Et genera molta inseguretat en el moment i dius: «Hòstia, és que m'agradaria plantar-te cara i dir-te: Què cony fas? Però no tinc els ovaris de dir-t'ho perquè em fa por, perquè no hi ha ningú més per aquí i... qui sap». I haver de recórrer a la meva parella o al meu pare i fins que no el vegi a la porta no sentir-me segura... és com dir: «Collons, soc una nena... I resulta que tinc vint anys i m'estic sentint com si en tingués cinc». Sí, em fa molta ràbia quan els necessito. Sí, sí. És diferent quan sento que necessito una amiga. Em fa més ràbia, sí”.

El concepte de protecció-inseguretat és una reflexió recurrent sobretot entre el grup de discussió de les dones de 26 a 30 anys. Interpreten que la protecció que s'empara des de les famílies és una forma de coartar les seves llibertats i minar la seva autoestima afavorint la seva desprotecció.

“«Avisa'm quan arribis a casa», «Et vinc a buscar...», «Que t'acompanyi tal noi a casa...», fos amb qui fos, és igual, jo havia de tornar amb ell. Perquè vivia a prop i perquè era un noi. He viatjat sola... «No viatgis sola,

⁵ Meritxell forma part de les històries de vida, que són les entrevistes realitzades en profunditat a un total de cinc dones. No obstant això, ens ha semblat adient utilitzar el seu testimoni en aquest apartat per tenir relació directa amb els fets que estem analitzant i relatant.

vigila a on vas, a quin país vas». És tot això de l'intent de protecció «perquè no vull que et passi res» que, al final, no m'està protegint de res, em va desprotegint, oi?, perquè em va trencant per dins».

Des d'aquestes experiències, la protecció s'articula com una forma de violència sexual més. La idea errònia del que és una agressió sexual forma part també de la concepció més originària del terme «protecció».

“Recordo que la meva mare sempre em deia: «Ai, que t'acompanyi a casa...», un xaval que va ser nòvio meu. I sí, ell m'acompanyava a casa, però després en realitat quan m'acompanyava acabàvem tenint una relació sexual que jo no volia tenir. Llavors, què entén ma mare sobre què és protecció? Perquè en realitat m'acompanya a casa, però a sobre que m'ha acompanyat i a sobre que ell ha de tornar-se'n cap a casa seva, que és a l'altra punta de món, doncs almenys follem, i així no em sento en deute amb ningú” (26 a 30 anys, no activista).

No només perceben que *in-corpore*n la desprotecció i indefensió, sinó que aprofundeixen, de manera molt precisa i intel·ligent, en la idea mateixa de com la protecció pot convertir-se en violència sexual. Així mateix, estenen en l'àmbit d'actuació de les agressions aquells amics o coneguts que t'acompanyen a casa.

“Que t'acompanyi algun home. I jo, mai de la vida; això repercuteix en les meves relacions amb els amics. Jo m'he trobat en una situació en què amics propers en els quals confiava plenament m'han tocat on no havien de tocar-me. I els ho he dit i han rigut com volent dir: «Bé, era una conya». I jo: «Sí, però a mi no m'ha agradat»” (15 a 17 anys, activista).

Seguint aquesta mateixa pauta, hi ha els missatges de precaució que són reiteradament verbalitzats des de la infància i que, d'una manera quasi estructural, busquen trencar la capacitat d'agència i d'empoderament de les dones joves:

“Sí, jo sento el terror, i de fet hi va haver una temporada en què dèiem «anem a transformar el terror en empoderament». Però després vaig a casa de les meves àvies, els meus avis, o a casa de la família i em diuen: «Bé, nena, avui surts, oi? Doncs ves amb compte». I ja hi som altre cop amb aquesta merda, sempre està per allà”.

En aquest sentit, produir un itinerari corporal contrari a aquell en què s'ha estat educada de manera una deconstrucció feminista i una aposta política personal no exempta de dificultats:

“Jo crec que, de por, sempre n'he tingut. De petita tenia molta por, després, de més gran, pensava, ¿però com podia ser tan petita i tenir aquesta por dintre meu? I ha sigut ara, com donar-li una mica la volta a la por i dir, d'acord, tinc aquesta por, no se n'anirà, no canviarà d'un dia per l'altre, però vull agafar eines per convertir aquesta por en força”.

“Jo no em sento així. No tinc por. Sí que comparteixo moltes d'aquestes coses; abans, durant una època de la meua vida, sí que em sentia així, però ara no. Porto dos anys vivint al Raval [de Barcelona] i he sortit de festa i he tornat sola a casa i no ha passat res. I si torno sola a casa de nit, sí que vigilo, és clar, però no tinc la por tan instaurada dins meu, o sigui, abans sí que en tenia, però ara ja no” (18 a 25 anys, activista).

Meritxell, per exemple, es defineix a si mateixa com una dona gens dependent en les seves relacions afectivosexuals. L'agressió que va patir al tren de tornada a casa i la reacció que va articular per fer-hi front van posar-la en contacte, no amb el temor ni amb les repercussions, sinó amb el seu propi empoderament.

“Jo crec que sí, que ha sigut a partir de moments així que et fan perdre la por. T'afecta en el sentit de, ostres, en certa forma depenc tant de tu com del meu pare. Que aquesta sensació d'inseguretat em faci recórrer a vosaltres em fa ràbia, perquè jo em considero una persona segura i, en situacions d'inseguretat, haver de recórrer a gent et fa ràbia a tu mateixa. I em va fer reflexionar en el sentit de: «Joder, no vull dependre tant de tu perquè crec que tu no depens tant de mi»”.

Les violències sexuals no sempre produeixen els efectes desitjats pel que fa a la por, l'adoctrinament i la construcció de la indefensió en les dones. La por de patir una agressió sexual ens està parlant d'un mecanisme social que vulnera el lliure trànsit i els drets més fonamentals de les dones. És prioritari (des)aprendre a viure amb por, (des)naturalitzar les violències sexuals i, sobretot, (re)assignar-(nos) el concepte de protecció.

3.3.2. Els carrers, la nit, el metro, l'oci, de qui són?

Els contextos on les dones joves experimenten amb més freqüència les violències sexuals són: l'espai públic, la nit (associada a entorns festius), la feina, l'escola, els mitjans de transport públics, les famílies, les parelles i, també, en el lliure exercici de la seva sexualitat.

Com a primera característica a destacar, és interessant parlar del grup de discussió de 15 a 17 anys, no activista, perquè marca una pauta una mica diferent a la resta de grups. En la seva opinió no hi ha cap context ni àmbit potencialment objectiu que sigui més perillós que un altre. Tot i que localitzen llocs on puguin sentir-se més incòmodes, asseguren, però, que «ja és igual, que pot passar en qualsevol lloc i a qualsevol hora». I de la mateixa manera, marquen una pauta molt clara amb els àmbits d'actuació: pot donar-se en la parella, amb coneeguts, desconeguts, amics, progenitors i familiars.

D'entre aquells espais que localitzen com a contextos més susceptibles de patir una agressió, subratllen els carrers buits a la nit, carrerons poc il·luminats, i els espais festius. La sensació de no poder demanar ajuda en un espai públic poc transitat funciona com un activador d'emergència. Encara que, immediatament, racionalitzen aquesta por i l'estenen a totes les zones i franges horàries:

“Ja no té a veure només amb la nit, que normalment és quan hi ha menys gent... Ja és des de bon matí fins a la nit”.

“Depèn també de l'hora, tot i que de vegades l'hora tampoc influeix. També suposo que depèn de la gent que hi hagi pel carrer, però no ho sé... Jo una vegada vaig sentir el cas d'una noia que estava corrent a les quatre de la tarda per un passeig marítim. Ja t'ho pots esperar tot”.

En aquest GD aflora una por col·lectiva –que també s'ha repetit a la resta de grups– i que sembla tenir relació amb algunes agressions sexuals que han estat molt explotades

mediàticament.⁶ Així per exemple, plantegen com una mesura de seguretat el fet d'anar acompanyades per una amiga, però (re)coneixen que no és el mateix creuar-se pel camí amb un noi que amb més d'un:

"Si te'n creues amb vint, els vint et miren, tot, de dalt a baix".

"Sí, sobretot és pensar que si volguessin podrien venir i emportar-se't... Tu no pots contra ells... quants són, vint? I són més alts, més forts, més etcètera..."

"I ara, tot i el fet d'anar acompanyada per les amigues, també vas amb por ja".

D'altra banda, la percepció que les agressions poden produir-se en qualsevol àmbit i context és generalitzada per a tots els grups de discussió.

"A tot arreu, al carrer, a l'espai públic. A l'espai privat, on és molt més difícil també de treure-ho. En un bar, en un forn. Portant a reparar el cotxe al mecànic. O sigui, és que és súper constant".

"Bé, a la nit sempre és com més comú, però jo tinc la sensació que ja és igual, que no sortiré cap dia sense sentir que no hi hagi un mínim d'agressió" (26 a 30 anys, activista).

Tanmateix, s'aprecia una contundència clara i fins i tot frustrant i resignada al GD conformat per adolescents de 15 a 17 anys, no activistes. Les reflexions d'aquest grup suggereixen una ruptura dels patrons de seguretat o autoprotecció, propiciada, en aquest cas, no per experiències viscudes, sinó per aquells relats que les interpel·len. Però a més denoten un augment de l'impacte de les violències sexuals sobre aquest col·lectiu en concret. Si, d'una banda, estan vivint un moment feminista potent, de l'altra, estan també acusant-ne la reacció violenta.

En general, la nit i transitar l'espai públic en absència de gent són les referències més repetides per al conjunt de les joves (de 15 a 30 anys). La sensació de solitud, la vulnerabilitat de no poder demanar ajuda estan directament relacionades amb el temor de patir una agressió sexual. Aquestes vivències s'expressen tant en situacions quotidianes com en les que no segueixen una pauta o rutina.

"Jo ballo en un lloc on els assaigs són de les 8:30 del vespre fins a les 10 de la nit. No en tinc les claus perquè és una casa de cultura, hem de trucar a l'interfon. Quan no hi ha ningú més i m'estic esperant, sempre penso, que em contestin ja, que m'obrin la porta ja, per favor..." (15 a 17 anys, no activista).

"Jo visc a uns quinze minuts de l'estació. I és un camí de cotxe que no és gaire agradable en el sentit que no hi passa ningú. I a la vegada hi ha sempre aquesta controvèrsia de «no passa ningú». Llavors quan vull sortir, o he quedat per sopar, si són cap a les deu o així, la meva mare em diu, bé, més val que et baixi jo. I és com si ja sentissis aquesta por que si baixes tu sola caminant et podria passar alguna cosa" (18 a 25 anys, activista).

⁶ Ens referim al cas de l'agressió col·lectiva dels Sanfermines de 2016.

La nit i l'espai públic s'associen amb freqüència a l'oci i la festa. En línies generals, expressen una sensació de por o precaució abans, durant i després de sortir de festa. En els moments previs se solen valorar, ràpidament, les opcions: amb qui van, a on van, com arribar-hi i com tornar-ne; durant la festa, controlen l'espai buscant els més segurs, i tracten de no desfesar-se; i després, quan arriba el moment de tornar, estan en alerta constant fins arribar a casa:

“Jo de vegades vaig corrent pel carrer i em faig pena, com volent dir: per què estic fent això? I és que, inconscientment, has acceptat aquesta por que tens... I agafes les claus, encara que no et serveixi de res, però... fas veure que sí” (15 a 17 anys, activista).

“Aquest moment en què estàs a punt d'arribar a casa, en què encara no portes les claus a la mà, o les estàs agafant, aquest moment per a mi és molt dramàtic, bé, dramàtic no, però sí que tinc molta por. Que s'acabi ja, vull entrar i ja està” (15 a 17 anys, no activista).

Els entorns festius són percebuts com a contextos on es precipiten diferents tipus d'agressions: l'ocupació i intimidació de l'espai, l'assetjament, els tocaments i les agressions físiques entre d'altres. El consum d'alcohol i drogues, sovint, s'utilitza com a eximent de responsabilitat sobre les agressions comeses, però també com a possibles eines d'agressió.

“Estàvem en un bar, li van posar alguna cosa al vas i se'n va anar. En algun moment ens en vam adonar i vam dir, bé, ja deu ser a casa; perquè estava com si s'adormís, queia pels llocs... I l'endemà vam saber que no, que uns quants homes l'havien violat. I tot va ser perquè la van drogar”.

“No m'ha passat a mi, però a amigues meves, sí, de posar-li droga a la beguda. És la típica cosa que veus a les notícies i t'arriben ecos: «Ah, ves amb compte, no sé què». Però un dia surts de festa i la teva amiga està tirada per terra sense poder-se moure perquè li han tirat alguna cosa a la beguda. I et quedes en xoc” (15 a 17 anys, activista).

La responsabilitat d'haver d'estar alerta s'incrementa en aquests espais on moltes de les entrevistades, reconeixen, per exemple, que intenten no beure massa per por de no controlar i ser agredides. Però també entenen que emborratjar durant tota la nit una noia és una tècnica semblant a drogar-la tirant-li alguna cosa a la beguda.

“Si fas que una noia s'emborratxi... D'acord que no l'estàs obligant a beure, però et van reomplint la copa, t'inviten a un cubata. Això també és coaccionar perquè després saps perfectament que no està en plenes facultats i tu te n'aprofites. Si tu saps que ella, anant sobria, no ho faria, també estàs fent servir el teu poder. És igual de negatiu, el que passa és que està més normalitzat prendre alcohol, i no és una cosa a la qual, teòricament, ningú t'obligui perquè és una pràctica habitual” (15 a 17 anys, activista).⁷

Pel que fa als entorns festius, valoren com a positiu l'existència dels punts liles, tot i que, per a algunes, els sembla necessària una reformulació del seu contingut. Consideren que determinades campanyes promouen una falsa idea de protecció i indefensió, i incideixen en la idea que l'entorn festiu és un espai perillós i no de diversió:

⁷ Respecte a aquest tema, consulteu el V informe de Noctàmbul@s.

“Des de les institucions, tots els punts liles que s'estan muntant van dirigits a «si pateixes una agressió, pots venir aquí, aquí t'atenem». Ja et col·loquen aquesta por, que és diferent a dir-te: «agafa el 'gat', que és un puny americà, anem a fer autodefensa», que és una cosa una mica més proactiva, que et fa combatre aquest terror” (18 a 25 anys, activista).

“Al punt lila, ja et reben agredida, bàsicament”.

“És clar, i ja estàs generant a la festa una sensació de «ai, cony, que passarà alguna cosa, sort que hi sou vosaltres per si em passa res». Cal promocionar que les noies podem respondre, no?, i si és amb col·legues, genial, i si és soles, doncs també. I alhora conscienciar també els nois, perquè crec que hauria d'estar a la mateixa altura el fet de posar punts liles al de fer treball de conscienciació de masculinitats” (18 a 25 anys, activista).

Un altre dels espais que més s'ha repetit com a context d'agressions ha estat els mitjans de transport públic. La paradoxa la trobem quan la vulnerabilitat que les joves experimenten, quan es troben en espais públics sense gent, es reverteix quan utilitzen un mitjà de transport públic. Al carrer, els proporciona seguretat que hi hagi molta gent, al metro, per contra, no.

“El transport públic és un lloc que també em fa molta angúnia. A on hi ha molta gent sempre em protegeixo jo sola. Em poso contra la paret i dius, per què estic fent això? L'altre dia, a la parada del bus també, a una noia li van tocar el cul i no va reaccionar ningú. Que hi hagi molta gent moltes vegades tampoc et garanteix que tinguis seguretat”.

“Estàs al metro i se t'acosten per demanar-te el telèfon o el teu Instagram”.

“Un dia jo anava al metro, eren les sis de la tarda. Un tio no parava de mirar-me i jo no sabia què fer. Anava amb la meua mare i quan vaig sortir, el tio darrere, i no era ni la seva parada. Saps quan t'adones que és per fastiguejar? Doncs va i em toca la teta. Jo vaig començar a cridar-li, però ningú no va fer res. I estava el tren a petar. Jo vaig començar a tenir por a partir d'aquí. I no podia agafar el transport públic sola, he estat dos anys sense agafar-lo per por, perquè penso, si em torna a passar i vaig sola...” (15 a 17 anys, activista).

La Carne, en el seu testimoni, també es refereix al Nitbús com un espai d'homes, i guarda en realitat certa relació amb el fet que sigui un mitjà de transport nocturn:

“Jo soc molt del Nitbús, on potser de deu passatgers, nou són homes. Sempre m'hi sento molt intimidada, noto que em miren, de vegades em comencen a parlar, a molestar. I no m'agrada anar al Nitbús per això. I també m'he fixat que quan m'assec al Nitbús i entra una dona, sempre s'asseu al meu costat, i si jo veig una dona, m'hi assec al seu. Els Nitbusos són espais d'homes”.

El col·legi o institut, així com la feina o el desenvolupament professional, són dos dels àmbits que també apareixen reflectits com a llocs on es reben i es responen violències sexuals.

A l'escola, una de les situacions que relaten les noies adolescents són els comentaris que reben per part del professorat. Generalment, aquests correctius estan dirigits contra el seu cos i la seva actitud:

“Portava els pantalons d'educació física, que són com els pantalons de bàsquet: amples, negres, bàsics. Em vaig ajupir per agafar la pilota i el profe d'educació física em diu: «abaixa't els pantalons que m'estàs distraient la dinàmica de la classe, als nois». Clar, jo en aquell moment no vaig reaccionar, i no li vaig dir, «per què m'has dit això? Perquè en cap moment els estic distraient i no és culpa meva, tampoc». Ara ho penso i li hauria d'haver dit alguna cosa, però en aquell moment penses, i si m'expulsen, i si em porten al director?» (15 a 17 anys, no activista).

Amb aquest tipus d'insinuacions es construeix la culpabilitat de les dones en les agressions. Més greu encara, aquestes representacions són les que impedeixen, posteriorment, saber identificar les violències sexuals, localitzar-les, anomenar-les. Les adolescents refereixen una normativa escolar pel que fa a la roba que estableix quin vestuari és l'adequat. Però es pregunten, adequat per a qui?

“A quart d'ESO, jo portava uns tirants grossos i un escot quadrat. I una professora em va dir, «no vas molt fresca avui? Estàs provocant els nois, et poses un jersei o surts fora». I me'n vaig anar. I ho vam preguntar al cap d'estudis i ens van dir, «és que distraieu els nois, llavors no es concentren»” (15 a 17 anys, no activista).

Independentment de quina sigui la normativa de centre, els comentaris estan posant el focus sobre el cos de les adolescents i el que produeixen. Aquesta mirada, per bé que diferent de la que les escruta en l'espai públic, conté la mateixa relació de poder, jeràrquica, intimidatòria i no consentida. I estableix les bases a partir de les quals les agressions sexuals són responsabilitat directa de l'actitud de les dones.

A nivell laboral es juxtaposen diverses situacions que van des de menysprear el treball de les dones fins a l'assetjament sexual o la sexualització dels seus cossos. L'assetjament sexual a la feina és també una forma d'expulsar les dones d'espais que els pertanyen:

“Jo treballa per a les forces de seguretat i fa poc he hagut de deixar el meu lloc de treball perquè vaig tenir un problema amb un agent que em feia sentir molt incòmoda per com em mirava. Mai va passar d'aquí, però era constant, sempre que coincidíem, sempre em mirava lascivament i em feia sentir molt incòmoda, em feia canviar la meua manera de treballar per evitar de parlar amb ell. Mai no em vaig atrevir a dir-li res perquè jo pensava que, pel seu lloc d'autoritat, el primer que intentaria fer seria desacreditar-me o dir «ai, tia, no et ratllis, que no t'estic mirant de cap manera...» Però em fa molta ràbia, sento com impotència per no haver pogut actuar a temps... Em sento culpable també d'haver arribat a aquest límit per no haver estat capaç d'aturar-lo abans...” (18 a 25 anys, no activista).

El malestar o la culpabilitat després d'haver fet front a una violència sexual són comuns i freqüents en la majoria de les entrevistades, i tenen una connexió directa amb la construcció gradual de responsabilitats. D'altra banda, si a l'escola les adolescents han de controlar la forma de vestir, quan es tracta de l'àmbit laboral, són objectualitzades:

“Jo treballa de secretària i quan me’n vaig anar vam buscar un treballador. El meu cap l’única condició que volia era que fos una dona i, si podia ser, jove. I jo pensava... Per què?, si el que estic fent és molt fàcil, pot fer-ho qualsevol: «No, no, vull una dona jove, m’inspira més confiança». A mi em va posar uniforme perquè deia que la meua imatge era una mica extravagant. I em feia anar amb camiseta, ben escotadeta i ben bonica amb els meus talonets. Jo no soc el teu ganxo, l’esquer per vendre” (18 a 25 anys, no activista).

En el pla laboral, destaquen també la precarietat, els salaris baixos i els contractes i feines pitjors.

En darrer lloc, hi hauria aquells contextos que es consideren més segurs, directament relacionats amb els espais que els resulten familiars, que coneixen i en els quals ja tenen prèviament establerts els seus propis mapes de seguretat.

Aquesta idea es reflecteix en la percepció que tenen algunes participants pel que fa a l’entorn en què viuen. Així, per exemple, aquelles que viuen en municipis petits consideren que són contextos més segurs que les grans urbs. Però igualment, les dones que viuen en ciutats situen de la mateixa manera els seus espais de seguretat en el context vivencial. En definitiva, aquesta argumentació mostra la capacitat de les dones d’adaptació al medi, desenvolupant estratègies de supervivència davant d’una por totalment *in-corporada*. Amb les eines de què disposen, configuren espais segurs en aquells llocs en què viuen.

Tot i que, de vegades, aquests espais que es perceben com a segurs també són els que oculten les violències més difícils de verbalitzar:

“A vegades, no sé, tinc la sensació que rebem molta més violència quan som en un espai que creiem de seguretat, oi? En un bar amb els nostres amics, o en una festa on tu has anat perquè vols. I allí podem estar rebent molta més violència que caminant pel carrer, si t’hi poses a comparar-ho” (26 a 30 anys, activista).

Pel que fa a sortir de festa amb tranquil·litat, reconeixen que si estan en espais feministes o d’ambient LGTBI senten més seguretat en relació amb els heteronormativitzats.

En resum, en virtut dels resultats, hi ha molt pocs espais quotidians en què les dones no estiguin suportant i afrontant violència. Des dels recintes festius, l’espai públic, els transports, l’escola, la feina, fins a l’espai més íntim com pot ser el lliure exercici de la sexualitat, les relacions amb amics, parelles, coneguts o desconeguts.

3.3.3. No es neix en silenci, s’aprèn a silenciar-se: el sí, el no, el consentiment?

Hi ha una clara connexió entre la lliure expressió de les dones, la seva veu, la legitimitat del Sí i del No, i la dificultat per formular, posar nom, denunciar i verbalitzar determinades violències sexuals. En termes piramidals, això troba el seu reflex en la manca de credibilitat que, generalment, el conjunt social atorga a les dones i a la denúncia de les agressions.

En aquest capítol volem posar en relació diverses idees que han anat sorgint al llarg de l'estudi i que volem reflectir de forma més detallada des d'una perspectiva integral. Suggerim aquest enfocament, precisament, per destacar la importància del procés de *silenciació* que viuen les dones, en general, i les joves en particular.

Aquesta és una violència que s'experimenta des d'edat molt primerenca i des de diferents àmbits i que, en el grup de les dones adolescents, es tradueix en una desvalorització de les seves opinions com a col·lectiu:

“Ens tracten com a ximPLETES”.

“«Per ser tan petita tens uns pensaments que no són per a la teva edat»”.

“A mi em passa que ve un professor nou i parlem d'un tema, i quan parlo jo, el professor fa cara de «no ets molt jove per saber això?». Expresses la teva opinió amb grups de gent més gran i diuen, «doncs sí que saps coses». Bé, no en saps, però sí que estàs conscienciada per tenir l'edat que tens” (15 a 17 anys, no activista).

Referent a això, les dones adolescents són molt clares, consideren que les seves opinions no són respectades. Aquesta mateixa situació es reproduïx amb els seus companys de classe o amics. Relaten situacions on és habitual que, quan elles expressen les seves opinions, sobretot si tenen a veure amb la defensa dels drets de les dones, ells les desacreditin per mitjà de bromes de mal gust o se'n riguin. Molts d'aquests acudits també posen el focus sobre els seus cossos i la seva sexualitat.

De la mateixa manera, l'àmbit familiar és també un altre lloc on s'experimenta aquesta sensació:

“A mi també em passa, a vegades. Per exemple, sobretot quan miren el futbol, que és una cosa que fan molt el meu germà i el meu pare, de vegades em poso a mirar-lo amb ells i si faig qualsevol comentari em diuen: «Calla, que tu no en saps, de futbol». Però potser és un comentari que no cal entendre de futbol per fer-lo, saps? Llavors, això també genera moltes discussions a casa meua” (15 a 17 anys, activista).

La família pot arribar a ser un espai de conflicte on les dones joves es troben en una lluita constant per alçar la veu. En aquest context, no parlar és, igual que la *in-corporació* de la violència i la *disciplina del terror sexual*, un aprenentatge corporal. Podria pensar-se que, en un sistema adultocèntric, deixar enrere l'adolescència coincidiria amb un període en què les opinions de les més joves comencessin a tenir cert pes. Tanmateix, els resultats no reflecteixen pas això, més aviat el contrari. Les dones joves acusen també la violència que suposa que els seus comentaris i idees no siguin escoltades:

“La sensació que els homes tenen el privilegi de poder dir qualsevol cosa i que sigui vist com una cosa súper gran. I tu, com a dona, pots tenir els mateixos pensaments, les mateixes paraules, però has de donar-hi molt més pes” (26 a 30 anys, activista).

“A la dona se l’escolta menys que a l’home; si estàs en un grup d’amics i parla un noi, és com que tothom calla, si parla una noia, igual la gent no escolta, sobretot els homes. Jo de vegades dic: «És que no penso parlar perquè sé que no m’escoltaran...»” (18 a 25 anys, no activista).

Del «calla, que tu no en saps» familiar, a la violència verbal en l’espai públic. Principalment, quan es respon o es denuncia una situació violenta:

“Jo soc de contestar. Els meus amics em diuen: «No ho facis perquè un dia n’enganxaràs un que et dirà: ‘Què m’has dit?’, i et fotrà una pallissa». Evidentment, si vaig de nit tornant de festa, mig borratxa, i em diuen alguna cosa, callo la boca perquè sé que tinc les de perdre, però si estem a ple dia, sí que li canto les quaranta... Però és que és això, oi? Has d’estar tota l’estona mirant, controlant. Perquè et claven una bufetada ells i tu et quedes bloquejada, i tu els claves una bufetada i potser se te’n riuen a la cara”.

“Quan els tios et diuen pel carrer ‘guapa’, si els fas botifarra et diuen «puta, marrana». De sobte has passat de ser una preciositat a ser una bandarria i una puta. Si una tia es planta, doncs és una puta” (18 a 25 anys, no activista).

El silenci davant d’una resposta violenta es conforma com una mesura que evita una agressió més gran. La resposta violenta dels homes és una manera de produir i contribuir al silenci de les dones, però també d’imposar(-se), de ser l’autoritat que reclama un cos que sent com a seu. I, des d’aquí, és des d’on es concep la impossibilitat del no.

En relació amb això, són molts els comentaris que expressen la idea de com el «no» verbalitzat per les dones tampoc és respectat ni acceptat. Llevat que aquest «no» l’articuli la presència o la paraula d’un home:

“Vaig tenir una experiència *heavy* amb qui era el meu millor amic en aquell moment. Ell m’anava parlant periòdicament i el vaig bloquejar de totes les maneres possibles. Em va començar a trucar, i fins que un amic meu no li va dir, «escolta, para ja», no ho va captar”.

“I és molt trist que quan ets en una discoteca amb amics i una persona es posa pesada, li dius que tens nòvio i et deixa en pau”.

“Si ja soc propietat d’algú, no puc ser teva” (15 a 17 anys, activista).

El silenci, de vegades, és una mesura dràstica per no perdre els espais i la llibertat d’ocupar-los, i funciona com una doble trampa: impedeix denunciar les agressions i, alhora, expressar-les:

“Jo estava amb unes amigues al bosc, fent-nos fotos, i un tio se’ns va masturbar allà, públicament. I jo, és clar, en aquell moment em vaig bloquejar i vaig començar a córrer sense parar. Explicar-ho a familiars no ho he fet, per evitar que em diguessin: «No sortiràs al carrer perquè t’ha passat això»” (15 a 17 anys, no activista).

La progressivitat en la forma de silenciar la veu de les dones joves té una connotació negativa en les seves vides on a poc a poc van cedint l'espai de la veu, que és, al seu torn, el lloc en què es formulen els consentiments, els desitjos i els conceptes. D'aquesta manera se succeeixen les violències sexuals a les quals fer front:

“Una vegada estava amb un xaval que havia conegut una nit, ens agradàvem i vaig anar-me'n amb ell. Ho vam començar a fer i, al cap de l'estona, miro i no tenia condó, i jo... «però, això què és?», i em va dir, «res, em molestava». En aquell moment em vaig anul·lar, em vaig anul·lar totalment i vaig dir-me «que acabi ja, que acabi ja...» I van passar dos o tres hores, i ja va ser com dient vinga, ja està. I jo vaig dir, «ho deixo tot a les teves mans», perquè per mi mateixa no soc capaç de fer res de res, res de res... I el vaig deixar al seu plaer i al que fos perquè jo em veia tan indefensa i tan petita, allà al costat, només volia dir, ja està. En aquell moment jo, per exemple, no estava dient que no, però jo no volia” (18 a 25 anys, no activista).

El que no s'expressa amb paraules, es materialitza en el cos; és el cos el que diu «No», i aquest «No» tampoc és escoltat. Podríem afirmar que el consentiment que preval és sempre el de l'home i no el de les dones.

De la mateixa manera, ens trobem amb aquelles relacions que es manifesten des de l'obligatorietat. L'exercici de la sexualitat imposada formula un altre àmbit d'actuació de les violències sexuals.

“Per a mi, el llit, clarament, és un espai de negociació, moltes vegades silenciat, però complicat” (26 a 30 anys, no activista).

Quan l'agressió es comet per part d'un conegut o de la parella, aquesta violència és més difícil de verbalitzar i de contestar.

“Per complaure la meua parella o perquè no s'enfadi, per por a la seva reacció, doncs cedeixes davant de situacions que potser no et venen de gust” (15 a 17 anys, activista).

“La típica tàctica de fer-te sentir malament. Com si digués, et fas l'estreta, o qualsevol xorrada que et fa sentir malament amb tu mateixa i dius, vinga, va, doncs ho faré” (18 a 25 anys, activista).

En definitiva, hi ha una dificultat constatable per formular i verbalitzar aquelles violències sexuals que excedeixen del binomi Sí-No i que es concreten en el cos. A més, aquesta dificultat està directament relacionada amb els discursos i significats a partir dels quals la societat, en conjunt, defineix què és violència sexual i què no.

“Moltes vegades no he anomenat les coses que la manera que calia. He fet molta descripció, sent conscient que en realitat hi havia paraules que ho podrien resumir molt més fàcilment.

“Em costa una mica dir-ho, em van violar, però jo no era conscient que m'havien violat. Fins dos dies després, sincerament, perquè vaig anar a una xerrada sobre masclisme en l'oci nocturn. Vaig anar a la xerrada i em vaig adonar que m'havien violat. I no ho vaig explicar a ningú fins un any més tard, perquè pensava

que no em creurien, ni als meus pares, doncs, per no preocupar-los i perquè no em diguessin, «doncs no hi aniràs més, allà, o no aniràs més allà on sigui» (26 a 30 anys, activista).

S'estableix una obligatorietat que interpel·la a partir de diferents esferes: des de mantenir una relació sexual no desitjada, passant per la impossibilitat de verbalitzar les agressions sexuals sofertes, fins al silenci per por del càstig o de la limitació de llibertats.

Un element que es repeteix i que està associat a la veu o a la paraula és la manca de credibilitat. En els testimonis, aquesta qüestió apareix de manera força assídua, i expressa una inseguretat afegida a la que ja, per elles mateixes, suposen les violències sexuals:

“El metro hauria de ser un lloc segur en el qual algú tallés la situació, però crec que la cosa és que no ens creuen, en realitat no ens creuen... Per exemple, si estic al metro, em passa alguna cosa i arriba el de seguretat del metro, jo no ho tinc clar, o sigui, no hi tinc cap confiança, cap seguretat que ell faci alguna cosa. I el mateix si em passa alguna cosa pel carrer, on hi ha Mossos; jo no sé si confio prou d'anar a un mosso i que el mosso hi faci alguna cosa o em cregui” (26 a 30 anys, no activista).

Aquesta percepció a més s'ha incrementat a partir dels casos més recents de violència sexual on s'ha culpabilitzat i desacreditat, mediàtica i socialment, la dona que va afrontar la violència. Aquests casos obren a més la possibilitat de culpabilitzar la resta de dones joves i obrir debats que no posen el focus sobre la VM, sinó sobre l'actitud de les dones:

“Arran, suposo, del cas de La Manada, hi ha l'excusa, «és que no has dit que no». I per a mi aquest eslògan del «no és no» crec que s'hauria de revertir en «només sí és sí». Perquè, de vegades, per tot el que estem comentant, no som capaces de dir que no, perquè no ens han ensenyat a dir que no. Últimament, amb les coses que passen, ens culpen de no saber dir que no” (18 a 25 anys, activista).

“Si és un desconegut, d'acord, ja sé com va, però si és un amic o és la teva parella queda clar que hi ha confiança, oi? I si un amic teu et toca o et fa un comentari obscè o fins i tot intenta tenir sexe amb tu, et surten, «bé, és que em pensava que volies». Llavors, et sents tu culpable pel que estàs sentint o pel que ha passat. I llavors, al final, tampoc ho dius” (15 a 17 anys, activista).

La culpabilitat és un element de control que es manifesta i s'expressa de diferents maneres, i totes tenen com a centre alligonar els comportaments i silenciar les violències:

“La societat et dona la culpa a tu. Si et passa alguna cosa mentre tornes a casa sola: «Per què vas sola a aquestes hores?». Si vas acompanyada: «Per què t'has refiat d'aquesta persona?». Facis el que facis, la culpa serà teva. La culpa serà teva perquè ets tu i tu ho has provocat. És la por que et passi res, i després et passa el que sigui i no ho vols explicar per les crítiques que rebràs, perquè et diran «puta», perquè et diran qualsevol cosa, i et dius, potser no val la pena” (15 a 17 anys, activista).

Viatjar sola és un altre dels àmbits d'actuació de la violència sexual. Fer responsables de les agressions a les dones joves limita els seus moviments i les inhibeix de desenvolupar una vida plena d'experiències, les fa renunciar a moments, desitjos, sensacions que d'altra manera no podrien ocórrer:

“Vaig anar de viatge i el meu pare, «però com que aniràs sola?», bé, hi anava amb un amic, però «com que hi aniràs sola?». Vaig anar a veure la Tour Eiffel, de nit, sense cap problema, i tinc aquell record... Si hi hagués anat realment amb la por que m’han inculcat, jo no podria estar gaudint de tot això” (18 a 25 anys, no activista).

“Vaig viatjar molt de temps sense ningú. Jo dormia en qualsevol lloc. La meua percepció de l’entorn en aquell moment va ser súper forta. Tothom, fins i tot les meves amigues més feministes, em deien: «Com que te’n vas a fer autoestop sense ningú? Dormint en una tenda...». I també vaig adonar-me del meu silenci a l’hora d’explicar el que vivia. Com que ja rebia tot això, jo no volia sota cap concepte haver de dir, «teníeu raó, m’ha passat tot això perquè ja ho vèieu venir». Jo tampoc era cap imbècil per no saber a què m’expovava, però vaig voler dir: «No, no, això ho penso treballar jo»” (26 a 30 anys, no activista).

Així mateix, la culpabilitat inhibeix la responsabilitat de qui exerceix la violència, generant unes repercussions difícils de quantificar:

“A mi em passava quan era petita, el meu germà m’agafava de la mà i em portava a l’habitació, i jo anava de la mà del meu germà, o sigui, jo anava amb ell, sabent el que em faria, perquè m’ho va fer molt de temps. I jo hi anava, o sigui no deia res, i em passava que jo mateixa em donava la culpa d’haver accedit, entre cometes, a allò, i és horrible” (18 a 25 anys, activista).

Que la veu, la paraula de les dones joves, no valgui res, juntament amb la incapacitat d’expressar en determinats contextos el que està succeint i la indefensió apresada, propicia escenaris d’impunitat on les violències sexuals no només són exercides, sinó legitimades i sustentades:

“Jo vaig ser agredida en una discoteca. Em vaig posar a parlar amb un empleat de la discoteca i vaig dir que volia fumar un cigarret. El lloc on es fumava estava tancat i em va convidar a fumar en una sala. Jo soc una persona molt innocent i vaig anar-hi. Em va intentar besar, després em va lligar les mans amb el cinturó, es va treure el penis i me’l va ficar a la boca. Em vaig poder escapar. Va ser un impacte molt potent quan vaig baixar les escales, i vaig veure que tothom sabia el que m’havia passat, i es pensaven que jo havia fet coses amb ell per decisió pròpia. Em van prendre com una puta. I vaig explicar a les meves amigues: «M’ha passat això, mireu, ho porto molt malament”, i em van dir: «És que ha sigut culpa teua, és que anaves borratxa, com és que has anat amb ell? Què pensaves que faria?». I et fa sentir súper malament perquè dius, la culpa la tinc jo, jo m’ho he buscat” (18 a 25 anys, no activista).

Els testimonis reflecteixen l’angoixa que suposa ser objecte de violències sexuals i, a més, d’un qüestionament social per a la presa de decisions, accions i moviments que realitzen. Precisament, per aquest «qüestionar», deslegitimen el procés judicial, i en la seva gran majoria, creuen que denunciar pot arribar a ser tan dur com la mateixa agressió. Sobretot, per aquelles definicions al voltant del concepte víctima amb el qual no se senten identificades:

“El concepte de víctima, oi? És que realment és un estigma. O sigui... he sofert violència sexual, però jo no vull ser víctima en les termes en què es parla de víctima, oi? Llavors, des d’aquí, jo no vull dur a terme procediments que em situen en aquest lloc, perquè realment et col·loquen en un lloc d’inferioritat. A mi, això em sembla molt *heavy*” (26 a 30 anys, no activista).

En definitiva, el procés de silenciació que és *in-corporat* de mica en mica per les dones joves és un mecanisme molt eficaç per salvaguardar l'existència de violències sexuals difícils d'expressar, i per tant, de quantificar. Però a més l'exposició reiterada a processos de qüestionament i culpabilitat legítima i dona cobertura a un sistema que normalitza i institucionalitza la violència sexual com a part de la seva estructura. Normalitzar les violències sexuals és una estratègia que permet no només la seva existència, sinó que aquesta recaigui directament sobre la responsabilitat de les dones joves.

3.3.4. La lesbofòbia: una altra forma de violència sexual

«*Les lesbianes no som dones*» Monique Wittig.

Quan Monique Wittig en el seu brillant text *El pensament heterosexual* diu que les lesbianes no són dones està conceptualitzant l'heterosexualitat no com una pràctica sexual, sinó com un paradigma polític, econòmic i social, dins el qual, «dones» és també una categoria política a la qual se li atribueixen unes característiques i normatives socials.

Les lesbianes suporten violències sexuals quotidianes i a més qüestionen i s'enfronten al sistema heteropatriarcal. Per això les seves violències poden ser compartides, però també radicalment diferents.

En primer lloc, els seus cossos són llegits al marge del conjunt social, fet que implica una violència diària:

“Em perceben amb una identitat de gènere molt masculina i m'assimilen a ser *bollera*, llavors, sí que hi ha hagut nois que m'han tocat el cul, nois que m'han envaït l'espai, nois que m'han intentat agafar, però moltes vegades la violència es barreja amb lesbofòbia o lgtbifòbia” (18 a 26 anys, activista).

Hi ha una violència específica que es dirigeix sobre aquells cossos no binaris o no normativitzats; no ser dona, en un sistema construït sobre l'estructura binària home-dona, sexe-gènere, comporta repercussions que es materialitzen en violència.

“Com que no entres dins els cànons, els nois pensen que poden agredir-te verbal o físicament. L'altre dia em va passar; vaig baixar del tren i just davant meu hi havia una noia que portava una maleta, i uns nois li van cridar: «Rossa, guapa, no sé què!», i després van mirar-me a mi, es van posar a riure i no van dir res. Per a mi, això també és una violència que rebo” (18 a 25 anys, activista).

Fins i tot, no formant part dels rols corporals i normatives socialment acceptades, s'exerceix una violència que suposa l'obligatorietat de cedir davant dels desitjos dels altres: una lògica patriarcal àmpliament desenvolupada també en aquelles dones joves amb relacions heterosexuals.

“Quan tenia catorze, quinze, setze anys, i encara no havia sortit de l'armari, però em veia una mica xicotot, em passava que cedia constantment davant del desig dels tios, constantment. Per a mi era com una eina perquè no em diguessin *bollera* pel passadís. Recordo i tot un dia en què estava en un parc amb quatre

nois i em van dir, «anem a jugar a la botella». I jo, «però què passa aquí? És que us enrotllareu entre vosaltres?». I no, va passar que tots es van enrotllar amb mi, i jo hi vaig cedir. I també era un puntàs que tots ells em desitgessin, jo guanyava una mena de prestigi, de reconeixement, de poder, oi? M'enrotllava la tira, i amb la tira de tios" (18 a 25 anys, activista).

La mirada patriarcal reformula els desitjos, els cossos, les vivències cap a una construcció uniforme i heterocentrada. I exerceix una violència sexual sistemàtica contra la persona que s'és i l'obligatorietat de ser desitjada a partir de la imposició d'un determinat rol, gènere, sexe o sexualitat:

"A mi m'agraden les dones, però jo tenia una lesbofòbia interioritzada increïble. M'embolicava amb dones, però després em deien que era lesbiana i llavors me n'anava amb qualsevol home, encara que no m'agradés. Vaig acabar estant dos anys amb un tio que no em molava i consentint-ho tot perquè... «jo no era lesbiana»" (26 a 30 anys, activista).

"Per a mi també és una violència súper forta conviure, o sigui, estar amb la meva nòvia en un espai públic i, de sobte, veure com ens convertim en desig. El dubte de si jo soc un noi o una noia, gent que ve i t'ho pregunta... I al final és com un espectacle, no?, clar, i la impunitat d'aquest acostament i aquesta pregunta, oi? Com si diguessin: «Jo tinc dret a entendre quins genitals tens, com us comporteu, perquè està clar que vosaltres folleu, oi?»" (26 a 30 anys, no activista).

Aquestes violències es produeixen en l'espai públic, en els entorns festius (si són espais d'oci heterosexual), en els transports públics i també en el lloc de treball. De la mateixa manera, expressen una clara diferència entre la ciutat i els espais rurals:

"Vam estar en un poble de Sevilla i quan vam arribar a la parada del bus va ser allò de «bé, sou amigues, no?»" (26 a 30 anys, no activista).

"En els nuclis rurals al final jo em sento molt més violentada que a la ciutat. La violència del dia a dia jo la percebo molt més quan vaig al poble amb la meua parella i veig que la gent em mira. Per a mi, això és molt més violent que si un dia algú em dona una empenta o pateixo un robatori violent. No ho sé, a mi, això m'afecta molt més" (26 a 30 anys, no activista).

Per últim, parlen d'una violència que, en essència, nega la sexualitat lesbiana, la desacreditada i tracta de reconduir-la cap a una «sexualitat de veritat», és a dir, l'heterosexual.

"Bé, després també pot arribar el que diu, «es que no has provat un tio, o no era prou bo», oi?, o «com vols estar amb una dona?», que d'aquests també n'hi ha. O sigui, aquesta lògica d'explicar-te tot allò que t'estàs perdent de l'univers, oi?" (26 a 30 anys, no activista).

3.4. Repercussions i limitacions de les violències sexuals a la vida de les dones joves

Les violències sexuals limiten l'actuació de les dones joves i tenen un impacte important en les seves vivències i quotidianitat. En la seva majoria, consideren que la joventut és un risc afegit per ser objecte de violència sexual, sobretot entre el grup de les adolescents. En

aquest cas, opinen que estan més exposades a rebre agressions perquè se les considera més vulnerables i innocents:

“Quan jo tenia tretze anys, em deien moltes més coses que ara, que soc més gran. I jo crec que és perquè ‘com més nena, millor, més verge és, més tot’. Llavors, com més innocent, més calent es posa. Saben a qui escollir” (15 a 17 anys, activista).

Les dones de més edat (18 a 30 anys), en canvi, creuen que en general la violència sexual es dona en totes les dones per igual. I que el fet que per ser joves puguin viure’n més episodis està relacionat amb la seva presència més gran en entorns de festa o de nit. Tanmateix, sí que consideren que, com més edat tenen, més se’ls activen les por. Les que verbalitzen que tenen eines feministes, evidencien també les seves contradiccions entre sentir por i fer-li front; no creuen tenir més por, sinó ser més conscients i amb més recursos per afrontar violències.

Els resultats mostren diferents situacions en què les limitacions formen part de les decisions diàries de les dones. Per cada limitació sempre hi ha una eina de resposta, una estratègia de com abordar-les: estratègies a curt i llarg termini, mesures de control i seguretat establertes de manera rutinària, implementades i aplicades per defecte en els espais, en les relacions emotivosexuals i laborals amb coneguts, parelles i desconeguts.

Limitar vol dir reduir, acotar aquells espais en què l’amenaça o el perill esdevenen una possibilitat. Renunciar, en definitiva, a emocions, vivències, llocs i possibilitats per por o prevenció.

Entre les característiques més comunes, i que segueixen la lògica d’aquells contextos que defineixen com a insegurs, transitar de nit en llibertat i la problemàtica de tornar a casa després d’haver sortit de festa són unes de les limitacions més repetides. Relaten situacions en què «per precaució» canvien de recorregut per evitar zones fosques o desertes, donant «mil voltes» fins arribar a casa. Entre les eines de seguretat més utilitzades estan: portar les claus a la mà, acompanyar la porta darrere seu quan entren al portal, l’instint i l’alerta sempre activats, fer veure que es parla per telèfon o s’envien missatges i àudios, visió de 360 graus controlant tots els espais del carrer, buscar llocs amb gent i on hi hagi dones o persones que els inspirin confiança, i, per descomptat, intentar tornar sempre acompanyada generant, en el conjunt d’amigues, un sistema d’avís-alarma fins aconseguir entrar a casa. Marquem *aconseguir* com a concepte, és a dir, aconseguir, assolir, obtenir alguna cosa i com a indicador de la vulneració dels drets més fonamentals de les dones joves a transitar per l’espai públic de manera segura:

“Qualsevol noia que conegui, si li dic «estic tornant de festa», em dirà, «avisa’m quan arribis a casa» o «busca algú que t’acompanyi». O bé estàs de festa i has d’anar al lavabo, «no hi vagis sola, jo t’hi acompanyo». És un sentiment molt generalitzat” (15 a 17 anys, activista).

“És que jo crec que tots ho hem fet, això de tornar de festa i en comptes de fer-ho pel camí de sempre, doncs vas per un molt més transitat i fas una volta increïble només per no haver de passar per aquells carrerons” (15 a 17 anys, activista).

“Si vaig pel carrer i veig un grup de nois, doncs canvio de vorera o faig un recorregut per no trobar-me'ls. I això sí que està interferint en la meua vida i està fent que jo no faci el que normalment faria” (18 a 25 anys, activista).

La idea que sempre han d'estar acompanyades s'executa, com hem vist, des d'una edat molt primerenca, on elles deleguen la seva protecció en uns altres. La solitud sembla un espai que les dones tinguin prohibit d'habitar en llibertat. Així mateix, quan estan de festa, tampoc s'abandonen lliurement a l'experiència, sinó que és habitual que controlin el lloc on es troben, amb qui parlen, com s'expressen, el que beuen i quant en beuen:

“Depèn de per on sortim. A Barna hi ha llocs que... Amb les amigues, si anem soles o som poques, jo sé que si bec massa elles no estaran tranquil·les, i si la meua amiga beu massa, qui no estarà tranquil·la seré jo. I encara que m'agradaria beure el que em dones la gana, sí que és veritat que, si sortim fora del nostre entorn, no bevem més del compte pel fet del que ens pugui passar i per por entre nosaltres. I si una va molt borratxa, doncs tornem ràpidament. Per més que sigui el que ens agradaria”.

“O potser una amiga està borratxa, però pot tornar a casa seva. Podria caminar i anar cap a casa. Però, és clar, com que està borratxa, l'has d'acompanyar perquè potser algú l'agafa i li fa alguna cosa” (15 a 17 anys, activista).

Un recurs que utilitzen fonamentalment les adolescents de 15 a 17 anys són les ubicacions en temps real. La limitació comporta control, i el control en aquest context està disfressat de seguretat. Una pràctica molt estesa, a més de tornar a casa acompanyades o que algun dels progenitors vagi a buscar-les, és passar la ubicació de WhatsApp a la seva mare o pare.

“Jo el que faig abans de sortir de festa és passar la ubicació de WhatsApp vuit hores als meus pares”.

“Alguna vegada el meu pare sí que m'ha dit: «Envia'm la ubicació», però no m'ho ha dit pas per tenir-me controlada, i jo li he dit: «És igual, jo de tant en tant t'aniré enviant un missatge: ara soc a tal lloc i estic bé». Només perquè ho sàpiga...”

“Sí, la meua mare també em diu, doncs a tal hora m'envies un missatge, i jo cada estona li vaig enviant el missatge de «val, tot va bé»” (15 a 17 anys, no activista).

La ubicació en línia també és una eina utilitzada pel grup d'amigues per tornar cap a casa. Altres estratègies que faciliten les xarxes socials és la de crear «grups d'emergència» als quals recórrer en cas de trobar-se en alguna situació incòmoda o de perill. El fet de tenir grups com a mesura de protecció ens parla d'estratègies a llarg termini, medidades i *incorporades* en les seves pràctiques diàries:

“Jo aviso, sí. Si he d'estar amb gent que no són del meu entorn segur, aviso al meu millor amic, que sé que aquesta tarda no fa res, i li dic: «Escolta, estaré per tal lloc, si no contesto o si t'envio un WhatsApp, truca'm de pressa. Per la seguretat de tenir una via d'escapament fàcil en cas que no et trobis còmoda”.

“Jo tinc un grup d'emergència que posa «SOS» i és un grup en què som sis amigues. Mai n'havíem parlat, és una cosa que vam fer un dia perquè érem en un lloc en què cadascuna anava a la seva bola, llavors

vam crear aquest grup i encara el tenim des de fa tres anys. Perquè si algú l'obre i diu qualsevol cosa, encara que sigui «hola, què tal, com estàs?», ja saps que necessita que algú del grup li truqui” (15 a 17 anys, activista).

D'aquesta manera, estan sempre connectades al perill, a una amenaça de la qual no poden oblidar-se, que no és passatgera, sinó immanent a les seves experiències. Aquestes maniobres tan freqüents resumeixen de manera molt gràfica la percepció d'inseguretat i por que acompanya les accions més rutinàries de les joves, i mostren el grau d'exposició a la violència sexual.

Els entorns festius estan interioritzats com a llocs en què qualsevol cosa pot passar sota l'emparedat de l'alcohol i les drogues. Gaudir de l'espai comporta en moltes ocasions fer primer una composició de lloc, establir aquells territoris segurs on poder divertir-se amb tranquil·litat, evitar els que es preveuen conflictius o directament renunciar-hi:

“Al principi, no hi penso, només penso que sortiré a divertir-me, però quan soc allà, inconscientment, ja estic buscant punts: puc anar allà si em passa alguna cosa, puc buscar aquesta persona, aquesta m'ajudarà” (15 a 17 anys, activista).

“A les festes de Sants, estàvem amb unes amigues i hi havia uns quants escenaris diferents; ens vam dividir una mica els carrers per veure quin era el menys descontrolat, en el que podíem, sabíem que podíem estar més tranquil·les, que no vindrien homes a molestar” (18 a 25 anys, activista).

“Jo, per exemple, no vaig a discoteques on posen reggaeton perquè sé que estarà ple de bavorosos. Jo si escolto reggaeton és amb les meves amigues en una festa feminista, perquè sé que és un espai segur”.

Estar de festa vol dir conformar mentalment una estratègia i mapes de seguretat amb sortides d'emergència. De vegades, es manegen de manera coordinada –tot i que no explícita– entre el grup d'amigues, la qual cosa ens dona, també, la informació del grau de sistematització present en les decisions:

“Estem en una festa i veiem com un grup de noies en mira molt una, i sense dir-nos res entre nosaltres ens belluguem. I després, quan ens hem mogut, hem dit: «Hòstia, ho heu vist?». Totes ho havíem vist i totes havíem raonat igual: bé, he calculat i he pensat, d'acord, aquí hi ha un grup de noies que em sembla que si em passés alguna cosa m'ajudaria, llavors no cal que ens moguem, o, no, és que veig que estic envoltada de gent que no em desperta cap simpatia, llavors em bellugaré. Jo ja ho tinc interioritzat quan arribo a un lloc i faig com una mena de balanç”.

“Com un camp de batalla. Surts i tu ets una guerrera i has de mirar... És el camp de batalla” (15 a 17 anys, activista).

Aquestes restriccions o limitacions estan construïdes sobre premisses que responsabilitzen les dones de les agressions, el que implica que en lloc de gaudir de l'espai, de la nit i la festa, hagin d'estar autolimitant-se.

Més enllà de l'espai festiu, aquests recursos s'utilitzen per a qualsevol context en què les dones joves percebin que poden ser agredides:

“Al tren, busco una mica amb la mirada a on puc estar més segura. No m’asseuré mai si hi ha un home sol més gran que jo” (18 a 25 anys, activista).

“Vas al tren i t’asseus al costat d’una senyora perquè, si em passa res, em sembla que em creuran perquè són dones. I si no em creuen, almenys són dones i hi ha menys possibilitat que passi res” (15 a 17 anys, no activista).

«La protecció que ens desprotegeix», aquesta per la qual hem de tornar sempre acompanyades sota la supervisió –mirada– d’un amic, d’una parella o del pare, de vegades implica haver de recórrer a la protecció d’un desconegut:

“Jo també ho he fet. Amb unes amigues, hi havia un noi en un pont i hi havia un senyor gran, i vam dir: «Ens pots acompanyar per creuar el pont, que ens fa la sensació que ens està perseguint?» I, és clar, ens va dir: «I tant, i tant, si fossis la meva néta també ho faria, tranquil·les, que aquí em teniu»”.

S’estandarditza la idea de propietat sota la cobertura de la protecció: qualsevol home desconegut té més autoritat sobre els seus cossos que elles mateixes.

Al carrer, la sensació d’estar sent perseguides és quasi tan freqüent com haver de demanar ajuda o establir línies de seguretat:

“O pel carrer, a la nit, si hi ha un grup de noies jo començo a caminar més de pressa per arribar al seu costat. O també... alguna vegada he parlat amb una noia que era al meu costat: «Escolta, podem parlar un moment? És que crec que m’estan seguint». Que potser només és la meva sensació i ja està; o al metro: «Perdona, és que aquest senyor m’està mirant malament, podem parlar?» I, a veure, fa vergonya preguntar-ho, però no ho sé, a mi em dona més seguretat” (15 a 17 anys, no activista).

Una altra pauta molt marcada en què s’imposa restricció és en la manera de vestir. Dependent dels contextos o de l’activitat, avaluen la roba que porten posada o que es posaran per evitar ser molestades.

“A mi m’ha passat, tornant de festa, que encara que no tinguis fred et poses la dessuadora. Encara que sigui inconscientment” (15 a 17 anys, activista).

“De vegades, encara que tingui calor, vaig a algun lloc a la nit, a sopar o el que sigui, o de festa, que potser vaig més arreglada o porto una cosa amb més transparències, quan vaig al tren doncs em poso la jaqueta i me la lligo més...” (18 a 25 anys, activista).

Una part d’aquestes mesures ve condicionada pel procés d’alliçonament a què les joves fan front pel que fa a la manera de vestir. El reflex més proper el trobem en tots aquells comentaris de l’escola en què se les responsabilitzava de «distreure els nois» i per tant de provocar-los. Però també aquestes decisions estan condicionades des de l’experiència d’haver patit assetjament al carrer o sexual en funció de la roba que vesteixen:

“És com vaig vestida, o sigui, com em reprimeixo. Si és de dia, tant me fa anar amb pantaló curt, però si és de nit és com... tant de bo anés vestida sencera de negre, i tapada del tot, i que ningú se n’adonés” (26 a 30 anys, no activista).

“Sí, i després t’enfades amb tu mateixa, o sigui, jo me n’adonava i era com dir, «cony, quina ràbia, quina ràbia que estigui pensant què em poso, què no em poso, per no patir aquestes violències al carrer, és que fotia molta ràbia” (18 a 25 anys, activista).

La violència sexual interfereix també en el moment de prendre decisions respecte a acceptar una feina. Les característiques de la feina, l’horari, entre d’altres, són factors que en determinen la decisió:

“Jo vaig treballar de nit molt de temps, i aparcava la moto davant de casa, literal. I el tros de travessar la vorera, des que aparcava la moto a la plaça fins que arribava a casa, anava amb moltíssima por perquè eren cap a les cinc o les sis del matí. No hi havia ningú pel carrer i és Barcelona. I em feia pànic”.

“El tracte amb les persones. La simpatia. On treballo, depèn de com em vingui la persona que estic atenent, soc més o menys simpàtica. Perquè ja veus que et diuen, «ai, ets molt simpàtica». Però tu el que fas és la teva feina, no és que m’interessis, tu vens a preguntar i jo t’informo, de la manera més agradable possible. La manera més agradable farà que tu pensis que vull anar-me’n amb tu al lliit? Al final el que t’explicaré t’ho diré seriosa i fent-me borde o antipàtica. I després algú dirà, «les ties sou unes bordes, unes mal follades...», però si soc amable la caguem, oi?”

“En el meu àmbit de treball he estudiat àrab i m’agradaria molt acompanyar persones que venen a fer negocis aquí. Que et contractin per privat. Tinc un company a qui respecto molt perquè té anys d’experiència, i quan l’hi vaig comentar em va dir: «Em sembla genial que tinguis aquest pla, però et vull dir que vagis amb compte perquè tinc altres companyes que ho han intentat i s’han trobat que la percepció és diferent, que si la intèrpret és una dona en comptes d’un home es confonen, i es pensen que en comptes d’una intèrpret ets una prostituta». Jo m’hi vull dedicar per practicar l’idioma i perquè em paguin bé perquè això es cobra molt alt, però si m’he de arriscar... al final ens privem de complir alguns somnis o arribar a segons quins àmbits doncs per por que aquestes coses passin” (26 a 30 anys, no activista).

Aquesta mateixa precaució la trobem amb la idea de realitzar un viatge. Viatjar, per a les dones, és una altra activitat amb la qual moltes joves se senten identificades, però que, tanmateix, rebutgen:

“Fa anys que tinc ganes de viatjar, de viatjar no sé si sola o acompanyada, però sempre he volgut fer-ho, i ho vaig endarrerint, i endarrerint i endarrerint i endarrerint, perquè penso, com vols anar sola a Llatinoamèrica, a viatjar per allà? I no sé què més... I sé que si fos un home no m’ho plantejaria tant” (26 a 30 anys, activista).

Renunciar a complir una expectativa suposa cedir espais, ambicions, il·lusions, veure escurçada la llibertat de moviment i també l’expressió d’emocions. En el cas de les lesbianes, reconeixen que en l’espai públic i en determinats contextos se senten exposades i, com a conseqüència, en moltes ocasions limiten els seus afectes o la demostració d’emocions en públic:

“Abans jo tenia parella i era una noia. I cada cap de setmana havíem d’anar al poble en tren: tres hores i mitja. Llavors, depenent del meu humor aquell dia, podia fer unes coses o unes altres. Mirava jo el senyor que tenia assegut al davant i deia, ara si em mostro afectuosa en actitud de parella amb ella, ja sé que m’empassaré les tres hores, sense més seients disponibles, amb el tio mirant-me malament o mirant-me

com un perversit, i em sentiré incòmoda. Llavors, hi ha vegades que et reprimeixes perquè prefereixes sentir-te còmoda tot i saber que no estàs fent el que et vindria de gust” (15 a 17 anys, activista).

Hi ha una clara relació entre els contextos on es viuen les violències sexuals, les limitacions que s’hi experimenten i les repercussions i l’impacte que tenen sobre la vida de les dones joves. Per afrontar aquestes violències, el cos passa a ser un element bàsic de resposta. Els testimonis que hem recollit evidencien que el mateix cos que és adulat, mirat, tocat i insultat es converteix així mateix en una eina de resposta:

“Bé, una eina que jo també utilitzo com a prevenció és anar molt més agressiva, ser més brusca, per dir-ho d’alguna manera. I pel carrer ja vaig sempre amb cara de mala llet” (15 a 17 anys, activista).

Una percepció generalitzada és la idea bàsica que com més femenines es vesteixen més exposades estan a la violència sexual, «vestint més com un noi» han patit menys assetjament.

“Jo quan torno de festa no vaig amb un short o amb un top, sinó que vaig amb roba que podria portar un home, i camino de forma més masculina... perquè si una persona em veu de lluny pensi que soc un home” (15 a 17 anys, no activista).

“Em sorprèn moltíssim... aquest desembre jo em vaig rapar el cap al zero pràcticament, i vaig passar de que em fessin comentaris sexuals pel carrer a que em confonguessin amb un tio, directament, saps?” (15 a 17 anys, activista).

Aquesta pràctica ens està parlant de normatives socials que s’enregistren sobre els cosos, i també a qui pertany el cos que es respecta, que no s’agredeix, ni es toca ni es violenta. D’altra banda, aquesta estratègia que els proporciona seguretat, amaga, com totes les altres, una única limitació: no poder vestir com una vulgui.

Davant l’impacte de les violències, aquelles joves que es troben més conscienciades relaten tenir una actitud política de resposta. És a dir, analitzen la situació, reconeixen les seves limitacions i es neguen a acceptar-ho:

“Això potser és una postura política que jo practico, però... fa un parell d’anys evitava llocs, situacions, però ara m’hi nego. El concepte d’autodefensa feminista me l’aplico perquè no vull deixar de fer coses que a mi em venen de gust per por al que pugui passar” (15 a 17 anys, activista).

“La meva estratègia és sempre que l’altre vegi que jo vaig per tot. I el mateix amb l’ocupació de l’espai, ocupar l’espai amb una mirada molt ferma, com dient... «jo et miraré abans», oi? Com dient, «sempre m’enganxaràs un pas per davant». Sí, i la veu. Cridar” (26 a 30 anys, no activista).

Aquesta argumentació ens dona una idea del valor que té el feminisme com a teoria i com a pràctica en la construcció de reivindicacions i llibertats per a les dones. Mostrem dos exemples de produir resistències contra les limitacions des d’una perspectiva feminista.

“Per a mi una eina molt important ha estat confiar més en mi mateixa i saber que dispo del meu cos. Aquest és el segon any que faig autodefensa i el tercer que faig *kick boxing*. Fer això m’ha servit moltíssim

per conèixer el meu cos, per saber les possibilitats que tinc. I no només fer això, sinó també amb la professora amb què ho faig; ens ha ensenyat a ser molt conscients del nostre cos, de per què estem patint aquestes violències i... tota una feina al darrere que no és només l'esport en si, sinó una explicació de per què com a dones patim tot això. Ser-ne molt conscient i aplicar-ho" (18 a 25 anys, activista).

"M'obliga una mica al contrari. No envio missatge a ningú, he arribat, punt, com a estratègia antiparanoia. I igualment amb el tema de la roba, en la mesura que pots, no permetre'm mai dir: «No em poso això perquè aniré no sé on, o passaré per no sé quin lloc», prohibitíssim. I anar amb bicicleta; per a mi és una estratègia súper guai i la percepció del carrer per a mi és molt diferent; poder passar fins i tot per zones complicades en què maneges molt més la velocitat. Per a mi és una bona manera de no deixar de fer segons quines coses en un horari i en unes zones" (26 a 30 anys, no activista).

Des d'aquestes experiències, en parteixen d'altres que es mouen més en allò col·lectiu, on el grup de referència organitzat estableix pautes de resistència i confrontació a les violències sexuals com una resposta activa de reapropiar-se dels espais:

"El que fem és anar en grup als llocs que ens semblen hostils, llavors sempre que passa alguna cosa doncs estem a l'aguait, generem el nostre grupet" (18 a 25 anys, activista).

El present del feminisme ha obert una porta d'acció que ha fomentat la reflexió individual des del col·lectiu. En termes generals, les joves consideren que la situació actual del moviment feminista ha proporcionat eines «vitals» per empoderar-se i alçar la veu transformant la por en lluita. I configurant, per tant, el feminisme com a antídote:

"Escollar música de grups feministes que empoderen, que tenen un missatge fort, doncs em dona força" (26 a 30 anys, no activista).

En darrer lloc, de manera sintetitzada, enumerarem les repercussions que les violències sexuals tenen sobre la vida de les dones joves i que es resumeixen en un calidoscopi de paraules amb una violència subtil i simbòlica molt potent:

"Ràbia, cansament, impotència".

"Vull fer alguna cosa, però no sé com fer-ho, no sé on fer-ho, en quin moment..."

"Restricció de llibertats, por constant, estrès, censura".

"Deixar de fer coses que desitges, dubtar, estar en alerta constant".

"Dubtar abans de fer segons quines coses... aquest costum de pensar sempre a llarg termini, sobre el que podria arribar a passar".

"Desgast... físic, emocional".

"Angoixa".

“La càrrega”.

“No anar tranquil·la pel món”.

“Deixar de fer coses per por que et censurin”.

“No et pots distreure, bàsicament no pots relaxar-te ni al carrer ni a casa teva”.

Però també, des de la pràctica feminista:

“Empoderament, a vegades alegria, complicitat, sororitat, agermanament”.

4. LA VIOLÈNCIA SEXUAL: ITINERARIS CORPORALS DE SUPERVIVÈNCIA

Les històries de vida possibiliten aprofundir de manera més directa en alguns dels aspectes que han sorgit durant les dinàmiques dels grups de discussió, i també, donar cobertura a emocions que no afloren amb metodologies col·lectives o participatives. Aquestes experiències completen l'estudi posant en relació els discursos, significats i opinions dels grups de discussió amb les vivències personals dels que han viscut un procés de violència sexual diferent.

Els relats que presentem a continuació exploren l'impacte de les violències sexuals viscudes en l'àmbit de la parella, en la infància, a la feina i, finalment, aquella violència que s'exerceix des de l'heteronormativa patriarcal contra els cossos trans.

4.1. Carme

Per iniciar el relat de la història de vida de la Carme, és important llançar una línia de diàleg cap a una reflexió verbalitzada per una de les participants del grup de discussió conformat per dones joves de 26 a 30 anys, i que diu així:

«Jo crec que una de les coses que més he interioritzat sense adonar-me'n és sobretot el tema de relacions, i com això al final és el que més m'ha afectat. Et fiquen al cap allò de "què, ja tens nòvio...?" I llavors ja sempre vas buscant una altra persona que t'acabi de completar. El mite de l'amor romàntic crec que és el que més mal ens ha fet de llarg».

Aquesta opinió defineix l'amor romàntic com una violència i dona visibilitat a una estructura que està sent contextualitzada i conceptualitzada pel feminisme històricament. L'amor romàntic troba les seves bases en les relacions jeràrquiques, dependents i violentes que les dones suporten i afronten per un ideal d'amor construït socialment per i per a l'heteropatriarcat. I que es resumeix a la perfecció en aquesta frase: l'amor romàntic mata i assassina.

L'*itinerari corporal* de la Carme és un recorregut vital a través de la representació més crua de la violència sexual i masclista d'amor romàntic i el descobriment d'aquest *malestar* sense nom. La seva història de vida –fins a l'actualitat– és un recorregut a través de totes les violències sexuals patides que conflueixen en un procés de comprensió feminista.

La Carme és una dona jove de 24 anys que porta fent front a diferents violències sexuals des de l'adolescència. La que més repercussió ha tingut en la seva vida és una relació sentimental que va mantenir amb el que ara és la seva exparella, que està condemnat i té interposada una ordre d'allunyament.

Ella es defineix com una jove a la qual sempre li ha agradat moltíssim sortir de festa, la nit, el flirteig i ballar. S'interpreta a si mateixa com una addicta a les relacions encadenant diferents parelles des dels 13 anys. Coneix la seva exparella en una discoteca i recorda la relació com un malson, sotmesa a un control constant amb molts episodis de violència sexual, física i psicològica. El que més repeteix en la seva narració és la dificultat que tenia de posar nom al que li estava passant. En perspectiva, ha pogut localitzar que tot allò que va afrontar eren violències sexuals:

«Amb el temps he analitzat la situació des de fora i m'he adonat que, des del primer dia, vaig rebre abusos».

Aquesta idea de no saber «anomenar», ni tan sols localitzar que allò que s'està suportant és una violència que atempta contra la pròpia persona, és un símptoma molt característic de l'empremta que articula la violència sexual. Un argument, a més, molt repetit també per les integrants dels grups de discussió.

La relació es caracteritza per un constant control que vigila el seu telèfon, els seus misatges, la roba que es posa, els nois amb què parla. Això últim podia culminar en una discussió violenta:

«Era un noi molt llest, sap que si et pega t'adonaràs que t'està maltractant. Llavors la força física és l'últim que feia servir. Recordo un dia en concret que érem al carrer i em va saludar un noi, i jo també el vaig saludar. Quan vam arribar a casa seva, em va dir, "què fas saludant aquest tio?" i li vaig dir "coi, què passa? L'he saludat". Simplement vaig somriure i em diu, "te'n rius?". Va agafar el mòbil i me'l va estampar a la cara, i em va fer sang».

Durant el festeig es produeixen in comptables episodis violents, diverses agressions sexuals i una pallissa en un mitjà de transport públic que marca el final de la relació.

Pel que fa a les relacions sexuals, Carme relata que a ell li agradava insultar-la, escopir-la i pegar-li quan practicaven sexe, fins i tot quan ella ja havia verbalitzat que aquesta forma de relacionar-se no li agradava.

«Allò que el feia gaudir del sexe és que jo no gaudís del sexe».

En aquest context, el consentiment o el diàleg no eren premisses que formessin part de la relació:

«En una ocasió recordo que vaig arribar a casa seva i quan estava a punt de penetrar-me vaig treure el condó, i va dir 'no, no, amb condó, no', i li vaig dir 'sí, amb condó', i em va dir 'no, no' i li vaig dir 'sí', i de sobte, sense solta ni volta, doncs me la va ficar sense condó i sense preguntar-me. I va dir 'veus?', ja està

fet'. I ja estava fet i així vam seguir. Jo en aquell moment no vaig pensar que fos res de dolent... I sembla una ximpleria, però després d'allò em va portar un got d'aigua, i només per això vaig pensar 'mira quin bon xaval'».

Al llarg de la relació se succeeixen en molt poc temps dues agressions sexuals amb característiques i contextos semblants. Totes dues es produeixen a casa de la Carme, després d'haver tornat junts de passar la nit de festa.

A la primera, després d'una llarga insistència per part d'ell de dormir junts, la Carme finalment accedeix:

«I li vaig dir que no volia fer res amb ell, i ell em va dir que val, que ho respectava. Vam anar a dormir i, de sobte, se'm va posar a sobre. Jo li deia que no, que no, que no, que no, que no; doncs tot i així me la va ficar. Jo el que vaig fer va ser tapar-me la cara mentre li repetia 'que no, que no, que no', i plorant i plorant. Quan ja es va escórrer, es va quedar allà al costat, adormit, i jo vaig començar a plorar, vaig començar a plorar i li vaig dir 'vés-te'n, vés-te'n de casa, vés-te'n de casa', li vaig dir, 'm'acabes de violar, així que te'n vas de casa'».

A aquesta resposta de la Carme, li va seguir un xantatge emocional per part d'ell traslladant el focus d'atenció del que havia passat a un incipient atac d'epilèpsia, malaltia que tenia diagnosticada. A més de la violència sexual, la Carme va haver de fer front a la violència psicològica que ell estava exercint per eximir la seva responsabilitat.

«'Ai, Carme, que m'agafa, que m'agafa, per favor, abraça'm, abraça'm', i jo, amb tot el fàstic del món, vaig abraçar-lo; per a mi, crec que va ser pitjor aquest moment que el de la violació».

El segon episodi s'inicia al metro tornant de festa quan ell comença a insultar-la sense cap motiu. Aquesta humiliació provoca una forta discussió i la Carme deixa la relació i se'n va cap a casa. Ell aconsegueix convèncer-la posant com a excusa que està molt borratxo i que la seva mare no pot veure'l així. Després de demanar-li perdó, tornen junts a casa de la Carme, lloc on es produeix, de nou, l'agressió:

«Em va dir, 'hem de fer-ho per última vegada', i li vaig començar a dir el mateix, que no, que no, que no, que no; vaig veure que se'm posava al damunt, llavors vaig tornar a la mateixa estratègia, em vaig tapar la cara i em vaig posar a plorar i a plorar, i de sobte me la va ficar. I llavors, ell seguia i seguia, i de cop i volta vaig recordar la vegada anterior i em vaig dir, he de fer alguna cosa, llavors el vaig començar a empènyer i li vaig dir 'que paris, que paris!' Es va enfadar, em va pegar, em va agafar dels canells i me'ls va posar aquí [va immobilitzar-la posant-li els dos braços per damunt del seu cap], i ell va seguir fins que es va escórrer, i es va quedar adormit en tres segons, al costat, adormidet».

Posar en comú amb una amiga les agressions que havia sofert per part del seu nòvio va fer que la Carme legitimés allò que estava sentint:

«Jo li vaig dir, 'crec que el meu nòvio em va violar fa uns mesos, però no n'estic gaire segura', i em va dir, ¿com?, i llavors l'hi vaig explicar i ella em va dir que sí, que havia sigut una violació».

Igualment recorda haver-ho parlat amb ell un dia:

«Em va dir, 'últimament et noto molt distant', i vaig dir, 'no sé si recordes que l'any passat em vas violar dues vegades i t'ho vaig dir quan va passar', i ell em va dir, 'però això no pot ser, perquè els nòvios no poden violar les nòvies'».

Aquesta frase resumeix de manera directa la percepció que, encara a dia d'avui, entre persones joves, existeix sobre les relacions sexuals en parella. I ve a confirmar totes aquelles violències sexuals sense nom que, tanmateix, sí que s'experimenten. La violència emprada permet que la Carme reconegui que la relació sexual mantinguda ha estat sense el seu consentiment, no obstant això, l'obligatorietat imposada d'haver de mantenir una relació sexual en l'àmbit de la parella, en moltes ocasions, registra uns nivells molt alts de malestar i desconeixement.

Per a la Carme, un punt d'inflexió en la compressió del que li estava passant, el marca l'escola de ball a la qual comença a assistir. Allà coneix dones amb què comença a parlar i a aprendre de feminisme. S'inicia en ella un procés d'aprenentatge que culmina posant fi a la relació. Aquesta decisió, com qualsevol «No» verbalitzat per les dones, desencadena una reacció violenta per part del seu nòvio en què la Carme, per primera vegada, tem per la seva vida:

«Es va tornar boig, em va agafar el cap i me'l va estampar contra la paret, hi va haver un moment en què em va agafar per la gola i em va començar a arrossegar per l'andana, no podia respirar, em vaig començar a angoixar moltíssim i vaig pensar, 'em moriré'. I allà és quan el meu cervell va fer clic. Va ser el moment en què no podia respirar. Em va clavar una mossegada, era com un animal, se'm va acostar i em va clavar una mossegada que em va deixar una contractura al coll amb sang».

La intervenció d'una noia i la del personal de seguretat del metro van aconseguir aturar l'agressió. Aquest fet motiva que la Carme decideixi denunciar-lo formalment i faci front a totes les agressions rebudes:

«Vaig arribar allà i van començar a fer-me preguntes, llavors vaig anar adonant-me'n, doncs tal dia també em va fer això, i tal dia em va fer això altre, però, és clar, ja no podia demostrar res».

Posar nom a les violències sofertes, localitzar els atacs, les faltes de respecte, anomenar aquells actes sexuals «violació», va connectar-la amb altres records d'experiències passades que va poder, dolorosament, identificar:

«Hi havia un xicot que m'agradava i li vaig dir de quedar. Jo no pensava tenir-hi sexe, sinó que m'ho vaig prendre com que anàvem a beure i a ballar. Em va dir, 'escolta, anem a fumar, anem a fora', i ens en vam anar a un lloc on no hi havia ningú, i de sobte em va començar a tocar les tetes i vaig dir 'para, para'; ell seguia, 'no, que no passa res, no passa res'. Jo no vaig fer res, o sigui ni vaig tocar-lo, jo no vaig fer res, jo em deixava fer, per dir-ho d'alguna manera. Al final vam acabar tenint sexe, i el que jo recordo és que jo estava contra una paret i ell estava darrere meu ficant-me-la. I de sobte, sense preguntar, me la va ficar pel cul, sense dir res. I jo li vaig dir 'para, para, para', sis vegades, i a la sisena em va pegar i em va dir 'no

pararé fins que m'escorri', i vaig quedar-me callada i es va escórrer. En aquell moment no vaig entendre res del que havia passat, però sabia que hi havia alguna cosa que no estava bé. I llavors li vaig dir 'me'n vaig a casa meva', i ell, 'com que te'n vas a casa teva? Però si és molt aviat... Bé, t'acompanyo', i li vaig dir 'val', i em va acompanyar a casa. Jo, aquell dia, ja que em vaig quedar molt rara, però fins després de posar la denúncia no vaig entendre que aquest xicot també m'havia violat».

El procediment judicial que va obrir la denúncia contra la seva exparella tampoc va ser fàcil. Va haver de viure un procés de revictimització on afirma que es va sentir jutjada, fins i tot per la seva mateixa advocada.

«Em va dir, 'les noies joves no us feu respectar, a vegades veig que aneu vestides d'una forma... i després us queixareu si us passa el que us passa'. El dia abans del judici em va dir que havia de treure la foto del perfil de WhatsApp perquè hi sortia en bikini i li restava credibilitat a l'hora d'argumentar una violació».

En opinió de la Carme, el pitjor que ha pogut fer ha estat denunciar; a la violència ja soferta se li va sumar l'exercida per la institució.

«Al final ha sortit absolt. Allò del metro sí que es pot demostrar perquè hi ha una gravació, i ja està, una ordre d'allunyament. Jo vaig fer tot el meu testimoni i ell estava escoltant; em va explicar una amiga que mentre jo parlava ell se'n reia».

L'impacte que la violència rebuda ha tingut en la seva vida es va materialitzar tant a curt com a llarg termini. A nivell psicològic ha patit ansietat i ha tingut diversos episodis d'abús d'alcohol i marihuana, per la qual cosa ha hagut de rebre tractament:

«Jo vaig estar una època perdudíssima, l'únic que feia era emborratjar-me cada dia fins que no recordava res, i la gent de vegades em deia 'què tal?', i jo deia 'qui ets?', 'no te'n recordes?', ahir vas estar tota la nit plorant, cridant als quatre vents: M'ha violat el meu nòvio'. Llavors, doncs això, em dedicava a emborratjar-me i a plorar les meves penes i a explicar a la gent el que m'havia passat».

Així mateix, experimenta dificultats per mantenir relacions afectives i sexuals:

«Estava tenint sexe amb algú i, de sobte, em quedava rígida, com si el cos no em respongués, i no em podia moure, gens ni mica. O de vegades he arribat a tenir fins i tot al·lucinacions, veia que era la seva cara, i potser era algú que no s'hi assemblava gens».

En l'actualitat, la Carme entén el seu procés de reparació a partir del ball i de l'acadèmia en què dona classes. És el mateix lloc on, en el seu moment, va trobar les paraules per verbalitzar allò que el cos no podia. En aquest espai se sent súper valorada i reconeguda pel que sap, per qui és i per la seva forma de ser. En la posició en què es troba, ara és ella qui parla sobre feminisme i ajuda les altres a posar nom a les violències.

4.2. Mercè

La Mercè té 28 anys, la seva experiència se centra en l'àmbit laboral on va afrontar assetjament sexual per part d'un usuari del centre en què treballava, i com a conseqüència, a més, assetjament laboral per part del seu cap i companyes d'equip.

Va començar a treballar en una petita empresa que tenia molt pocs treballadors. Defineix el seu cap com un home amb moltes idees i lideratge, tot i que també amb una forma de comunicar-se una mica violenta.

La feina que exercia la Mercè, en principi, no era de cara al públic, però de manera puntual realitzava també aquestes tasques. La situació d'assetjament sexual s'inicia amb les visites i la presència continuada d'un usuari que ve a veure-la exclusivament a ella i quan es troba sola en el seu lloc de treball. Aquesta situació es manté en el temps, per la qual cosa decideix posar-ho en coneixement del seu cap. Es decideix prendre una mesura puntual de prevenció que consistia en el fet que la Mercè estigués acompanyada per un altre treballador, de tal manera que la seva presència pogués desmotivar la freqüència de les visites de l'usuari o que, en cas contrari, pogués ser atès per una persona diferent a ella.

Aquesta mesura no funciona i la situació es va fent cada cop més complexa:

«M'esperava quan jo acabava de la feina... i em començava a dir que volia casar-se amb mi, que tot el Nadal havia estat pensant en mi... I jo replicava: 'A mi no m'interessa, ja t'he dit que no, deixa'm, aquí t'atendran, aquesta és la teva persona de referència, amb mi no tens res a fer...' Venia dia sí, dia també».

La Mercè posa en coneixement del seu cap aquesta nova situació i la resposta que n'obté situa el focus de la responsabilitat sobre ella:

«Què els fas perquè et facin això? I jo li deia, jo no he fet res».

En aquesta resposta es troben activats tots aquells significats que, en el decurs de la investigació, han suggerit que la responsabilitat de les agressions està sempre vinculada a l'actitud de les dones. Quan aquest tipus de comentaris es produeix en el context d'un assetjament sexual habiliten, a més, la desconfiança i el dubte sobre allò que s'està vivint. Teoria, percepció i pràctica es fonen.

Davant la persistència de l'assetjament, la Mercè decideix obrir una altra via i presentar una denúncia als Mossos. La seva preocupació més recurrent era deixar constància de la situació que estava vivint i dels fets concrets que estaven succeint:

«El primer que em diuen és, però segur que vols denunciar? Això és un procés llarg».

A aquest primer comentari s'uneixen les dificultats de poder iniciar el tràmit de denúncia per al qual calia saber el DNI, nom i cognoms de l'home que estava exercint l'assetjament. D'altra banda, se li adverteix que, en cas de seguir endavant amb la denúncia, l'agressor

tindrà accés a totes les seves dades. Aquest testimoni ens permet examinar els processos a partir dels quals les dones que han afrontat violència, i que intenten posar una denúncia, es troben en situacions gens amables, i amb arguments que tracten de dissuadir la intenció de denunciar. Reflecteixen, a més, la manca de formació específica en VM.

Per qüestions de procediment, és a dir, en no comptar amb les dades de l'agressor, la Mercè no pot formalitzar la denúncia. En comptes d'això, li proposen que la propera vegada que l'assetjador es personi en el seu lloc de treball, truqui als Mossos perquè puguin acudir i aixecar acta.

Aquesta recomanació és posada en coneixement del cap de Mercè, el qual decideix de prendre la iniciativa:

«El meu cap diu que d'acord, que així ho farem. Llavors jo, aquella mateixa tarda, rebo un WhatsApp del meu cap dient-me que havia estat parlant amb l'assetjador durant dues hores i que no li havia semblat que n'hi hagués per a tant, que és veritat que deia bestieses, però que, bé, tampoc no era tan greu, que em podia quedar tranquil·la perquè era un boig més».

La intervenció per part del cap de la Mercè desencadena una forta discussió entre tots dos on ell justifica la seva actuació com un clar suport cap a ella i la seva situació. I afegeix que caldria deixar les coses clares amb el noi, que l'únic que vol és estar-se amb ella:

«Llavors ell em va dir que si podia per precaució començar a portar un anell a la feina perquè no tornés a passar això. Em va dir que ell havia acordat amb aquest noi que ens trobariem un dia els tres perquè jo li digués davant seu que no, perquè jo no li havia dit que no».

L'actuació del cap de la Mercè suposava legitimar i habilitar tots els mecanismes a través dels quals el sistema masclista i heteropatriarcal imposa els seus dogmes: la desacreditació, la constatació de l'existència del no, i la limitació en les llibertats més essencials de la seva treballadora. La proposta de posar-se un anell és una obligació que només es pot entendre des d'una lògica patriarcal. «Posar-se un anell», vol dir marcar-se la pell amb la categoria política de la propietat. I reflecteix les mateixes tècniques que les utilitzades en contextos de festa a on havien de fer-se passar per novies d'algun noi. En definitiva, la paraula de les dones no val res, ni a la feina, ni al carrer, ni en àmbits festius: canvien els àmbits, però no les formes.

En aquest context, en el qual ha de fer front, a més, a la violència exercida pel seu cap, la Mercè pateix una crisi d'ansietat que l'obliga a agafar la baixa. Aquest temps l'utilitza per buscar ajuda psicològica i informar-se dels seus drets. Quan encara no es trobava bé, però, el metge li dona l'alta:

«En el moment en què el metge va saber que jo estava rebent ajuda, i estava millor físicament, em va dir: 'Bé, doncs has de tornar a la feina perquè això no se soluciona a casa'. Per a mi, va ser una altra violència més; la culpabilitat que tens a sobre, i que és difícil que l'entorn entengui que, encara que no t'hagin tocat, això també pot ser violència. Que a tu et faci por estar a la feina, sabent que ell sap a quina hora entres i a quina hora surts».

La importància sobre conceptualitzar correctament i des de diferents dimensions les violències sexuals la veiem reflectida en com aquestes definicions poden influir en els processos de sortida i d'afrontar violència. El que s'entén per violències sexuals pot acabar derivant en una violència més.

Després d'aquesta situació, quan la Mercè torna a la feina s'inicia un assetjament laboral en el qual cap de les companyes no li dirigeix la paraula i on se li han retirat les tasques que duia a terme. Al poc temps de la seva reincorporació, la Mercè té, novament, una crisi d'ansietat que li reporta, aquesta vegada, una baixa més llarga:

«En les primeres dues setmanes de baixa, rebia correus, rebia missatges, 'no entenem què et passa, no sabem com has arribat en aquesta situació, no sabem què t'hem fet...', com acusant-me. Llavors jo ja vaig decidir contactar amb un advocat i portar-ho per via judicial. Vaig obrir dos camins, el primer amb l'empresa i el segon amb el noi, perquè mentre jo havia estat de baixa, el noi havia continuat venint, se l'havia informat que jo havia anat als Mossos i que estava de baixa. És a dir, el noi sabia tota la meua vida».

Pel que fa al procés obert per assetjament laboral, la sentència va fallar a favor seu obligant l'empresa a indemnitzar-la. Pel que fa a l'assetjament sexual, el procediment continua obert i pendent de resolució.

El més dur per a ella ha estat haver de patir una doble violència a la feina, que tant el seu cap com les seves companyes no legitimessin el seu relat i desacreditessin la violència que havia estat suportant. Pel que fa a com l'ha afectat en la seva vida personal, relata diverses repercussions:

«Ansietat, baixa autoestima, manca de confiança en mi mateixa. Anímicament em sento molt més insegura. Els primers mesos en un nou treball, jo pensava, 'què està passant? Jo no sé si sabré treballar'. La primera entrevista que vaig fer a la feina en què estic ara la vaig passar pensant, 'és que a mi ningú em voldrà'. Perquè, clar, al final, tots els missatges que t'han arribat són que tu 'no ets una bona treballadora, no compleixes i t'inventes coses...'. Va ser difícil. En tot aquest procés he anat a mil teràpies diferents, em va costar molt presentar-me a una entrevista».

També reconeix una por generalitzada que abans no percebia:

«Jo tenia por d'anar pel carrer, estava en alerta i, ara, hi ha vegades que sento por. De fet, abans jo anava a caminar sola per la muntanya, i encara no soc capaç de fer-ho».

D'altra banda, el cos també expressa totes les violències que han estat suportades:

«Em vaig posar molt malament de l'estómac, tot el que menjava se m'assentava fatal. Vaig començar a agafar intoleràncies. A nivell sexual, des que allò va passar, sento zero plaer o zero ganes de sentir-ne. En això tinc un bloqueig físic, i me'l noto. També, al principi, ara ja no tant, no m'agradava estar-me amb molta gent, estar en aglomeracions m'atabalava moltíssim. Necessitava controlar l'espai, la situació, amb qui estava. He perdut l'espontaneïtat de molts moments».

Les conseqüències de patir violència sexual transcendeixen al moment, al context i a la situació. Més enllà d'això, s'instal·len en el cos i transformen les dinàmiques vitals. Una vegada que la violència originària ha passat, comença el dolorós i difícil procés de recuperació. Moment en el qual es pot arribar a estar fins i tot més sola.

L'experiència de la Mercè ens permet de tenir accés a una realitat que mostra com els itineraris de sortida de la VM segueixen processos pels quals les víctimes s'enfronten a dobles violències: des de la manca de formació dels funcionaris i professionals fins als procediments d'una petita empresa que gestiona casos d'assetjament sexual a partir de la figura del cap.

4.3. Mireia

«... és la natura d'allò no testimoniada, la seva no llengua, allò sobre el que cal que ens preguntem» Giorgio Agamben (2002: 39).

El maltractament físic o l'abús sexual a la infantesa són una de les formes més greus de la VM i comporta un impacte devastador en la vida de qui la pateix.

La Mireia té 21 anys i la seva història de vida se centra en l'abús físic i sexual que va haver d'afrontar durant la infància. És la petita de tres germans amb els quals es porta quinze i divuit anys de diferència, respectivament. Abans del seu naixement, el context familiar ve determinat per un pare amb bipolaritat –no tractada ni medicada– i un maltractament físic i verbal dirigit tant a la seva mare com als seus germans. Quan la seva mare i el seu pare es divorcien, s'inicia un procés vital difícil per a la Mireia. Atesa la diferència d'edat entre els tres germans, és l'única que es veu obligada a passar temps tota sola amb el seu pare. Aquest «tota sola» significa per a ella no comptar amb la seguretat i la protecció de la seva mare.

El que més recorda la Mireia d'aquella època és que sempre hi va haver un component de maltractament físic. La violència sexual és un detall que està arribant a poc a poc i des de fa no gaire temps.

La violència física i les amenaces eren les violències que es produïen de manera més reiterada. A nivell emocional, rememora constantment la sensació de temor, por i inquietud.

«El pitjor era que no hi havia raons per les quals es posés més nerviós, podia passar en qualsevol moment».

Pel que fa a les violències sexuals, a la dificultat de recordar s'hi suma la confusió en les definicions i en «anomenar» les coses:

«Jo veig el que és una agressió sexual, sé que hi ha moltes definicions. Però ho veig i dic, no sé si el que em va passar a mi era això o no. No era una cosa que fos d'un dia i que me'n recordi, sinó que

és perllongat en el temps... Que no em deixava dormir amb pijama, o que dormís ell també despullat. I llavors jo posava coixins entremig dels dos perquè dormíem al mateix llit. Posava coixins entremig perquè em feia, no sé... no sabia si estava bé o no, em feia respecte. I ell els treia. A vegades ens dutxàvem junts, que és una cosa que fan els pares i les mares amb els nens petits, però a l'edat que jo ja tenia era estrany. Almenys jo recordo que el sentiment era 'em sento rara'. O que alguna vegada em despullés, i recordar-ho ara em fa pensar: 'No, no ho recordo com algú que despulla un nen petit'. No ho comentava amb la meva mare perquè no sabia verbalitzar-ho. De fet, la meva mare encara avui en dia no ho sap tampoc».

En aquest testimoni torna a aparèixer, com en tants d'altres, la idea que allò que es viu en el cos no correspon amb les definicions a partir de les quals es comprèn i es defineix la violència sexual. Això torna a posar de manifest la necessitat de generar i produir un llenguatge propi des d'una mirada feminista que expressi la realitat. Les violències sexuals que es produeixen en la infància són molt difícils de gestionar, comprendre, definir i verbalitzar. I més encara quan es produeixen en un context íntim i en una relació jerarquizada i intimidatòria com l'establerta entre un pare i la seva filla.

Una altra sensació que la Mireia recorda és aquella per la qual havia d'estar constantment alerta i observant qualsevol canvi que es pogués produir en el procedir del seu pare per així adaptar-s'hi ràpidament:

«Quan tenia més por era quan veia que se li girava el cap, o que li canviava una mica la mirada; llavors em feia por perquè ja es posava agressiu. No només físicament sinó verbalment, era com veure-hi una sensació de poder. Moltes vegades m'estava al llit i no em podia adormir perquè no em sentia segura».

Lluitar contra aquesta alerta i inseguretats suposava per a ella establir les seves pròpies pautes d'acció i estratègies:

«La meua forma de fugir tant els caps de setmana com els estius era ajustar-me moltíssim al que ell deia o feia i passar desapercebuda. I quan se li anava més l'olla, o m'amagava o me n'anava molt aviat a dormir i em feia l'adormida. També parlava molt amb la meua mare pel telèfon. Em van donar un telèfon d'aquests Nokia, amb què podia enviar-li SMS. Recordo que em va gravar una cançó al mòbil, com una cançó de bressol. I llavors jo, quan em feia molta por alguna cosa, anava i em posava la cançoneta al mòbil».

Passar desapercebuda, ajustar-se als seus desitjos, evadir-se del que allí estava succeint, són característiques que reflecteixen la intensitat i l'exposició continuada a una violència que conformarà la seva forma d'estar, de sentir i de relacionar-se.

La intensitat de la por que sentia envers el seu pare provocava situacions insuportables en què es veia obligada a buscar refugi en la seva mare:

«Alguna vegada sí que recordo que, a la nit, sortia de casa del meu pare perquè tenia molta por i em venia a buscar la meua mare».

L'obligació d'haver de passar temps amb el seu pare acaba quan la Mireia fa 12 anys, i decideix no tornar-lo a veure més ni mantenir-hi cap contacte:

«Intentava no veure'l i no passar per on vivia. Però, és clar, ell trucava a la meua mare i la mare em deia: 'Telefona al papa perquè t'està trucant'. Un dia em va trucar, jo estava amb les amigues, no vaig pensar-hi i vaig despenjar. I recordo que vaig ser súper clara i vaig dir: 'No et vull veure'. L'he hagut de veure un parell de cops més, però em feia una por terrible».

La Mireia ens està parlant d'una actitud de supervivència perllongada durant molt de temps, i a una edat en la qual les conseqüències psicològiques i corporals són innombrables i nocives. Les manifestacions que pot presentar una víctima d'abús sexual en la infància són diverses: físiques i psicològiques com la baixa autoestima, les fòbies, l'ansietat, símptomes depressius, pors, sentiments de culpa; cognitives; problemes en les relacions amb els altres o funcionals, com la dificultat d'agafar el son (malsons) i trastorns de la conducta alimentària (Pereda, 2009: 3-13).

Les repercussions d'aquesta violència produeixen un deteriorament en diversos aspectes de la vida de qui ha de fer-hi front. La Mireia identifica els efectes i l'impacte d'una violència que va haver de suportar durant molts anys:

«A mi m'afecta encara avui en dia. En el cos m'ha afectat molt. O sigui, la visió que tinc de mi mateixa. Això acaba repercutint en les relacions, no saber posar límits, o sentir-me molt malament si els poso. Donar molts tords a les coses, pensar malament de tu mateixa, contínuament, i tenir normalitzats certs pensaments. És incomoditat a nivell corporal. Que em toquin aquí, a la cintura, no m'agrada gens, m'incomoda molt. M'incomoda. Hi ha parts del meu cos que no m'agrada veure. El tema de la sexualitat, em costa molt parlar-ne tranquil·lament. I aquesta sensació que, encara que no veies el meu pare, sentir que hi era. Vigilant. Abans somiava molt que m'estava despullant i que hi era... Era com dient-me: 'No pensis això, perquè és que no hi és, en aquesta habitació'. Però com si per algun lloc ell pogués veure alguna cosa. I també la por de si algun dia farà alguna cosa».

Expressa que, a més, durant molts anys ha rebut tractament per un trastorn de la conducta alimentària i situa l'arrel d'aquest problema no només en una mala relació amb el menjar, sinó també en les violències que ha patit i com l'han afectat a un nivell psicològic molt profund:

«Jo em relaciono des del 'Soc petita'. I si et relaciones des d'aquest punt, crec que tot canvia. He estat molts anys en tractament i ho vaig deixar perquè jo no tenia diners per pagar-m'ho i estava estancada. Hi va haver una època en què vaig estar molt bé, i després vaig empitjorar. Ara he tornat altre cop a fer teràpia. I és una cosa de mai no parar, i penso: 'Joder, tinc 21 anys'. És limitar-me, és resignar-me a moltes coses, tenir un estat d'apatia, no tenir la iniciativa que potser tindries si estiguessis millor. Ara mateix és un dels temes que no em deixa avançar. Perquè en tot, o sigui en una cosa o una altra, veig el meu pare».

L'entrevista en profunditat de la Mireia aporta claredat pel que fa a les repercussions físiques, corporals, psicològiques i emocionals que es viuen després d'haver afrontat violència sexual a la infància. És impossible no afirmar que la violència que experimenta en l'actualitat va començar en la seva infància, i no va acabar als 12 anys quan decideix deixar de veure el seu pare. Aquesta violència continua existint en el seu cos, segueix vigent. I aquest és un aspecte, com la majoria de les violències sexuals, poc

estudiat i poc valorat de manera integral. Comprendre aquesta violència com un fet present i no passat comportaria habilitar marcs d'actuació específics i concrets per a les violències sexuals suportades durant la infància. I donar-los, així, el lloc i la importància que tenen.

4.4. Adrià

L'Adrià és un noi de 17 anys amb una trajectòria vital marcada per les violències que ha hagut d'afrontar per la seva condició de trans.

Relata una infància molt difícil amb moltes dificultats econòmiques. És fill d'una dona migrada que va ser abandonada pel seu home quan ell es va assabentar que estava embarassada de l'Adrià. Té un germà gran i una germana més petita producte d'una relació posterior de la mare.

Des que té memòria, recorda haver patit discriminació, insults i humiliacions per la seva identitat de gènere. El més dolorós per a ell eren les burles, i sobretot, el buit: la inexistència. Un record que té marcat és un joc que practicaven els seus companys de classe amb ell:

«Era un joc que es deia 'la contaminació fatal' en què hi havia alguna cosa potencialment nuclear i que si la tocaves, et mories. I allò potencialment nuclear era jo. O sigui, si em tocaven o si em fregaven havien de sortir corrents a rentar-se les mans. Com si jo fos un monstre o alguna cosa semblant».

Aquesta situació de violència es va incrementar a primer i segon de l'ESO:

«Va ser més *heavy* perquè la gent ja era més gran. Llavors m'escopien, m'enganxaven xiclets a la roba, em tancaven al lavabo... Em cridaven, m'insultaven. Jo recordo que era molt cansat perquè era cada cinc minuts, i de vegades no arribava als cinc minuts».

En aquesta mateixa època també situa una pressió constant per reconduir la seva identitat per ser «una noia femenina». És a dir, se li imposava l'obligatorietat de complir amb els patrons heteropatriarcals del sistema sexe/gènere, que, a més, legitimaven el sexe i el gènere assignats socialment.

«He sentit moltíssima pressió: 'Vesteix-te així, amb el cos tan bonic que tens, llençar-lo a la brossa per això', 'Tu estàs en una fase, ja se't passarà', 'A tu el que et passa és que ets lesbiana'».

Aquesta mena de comentaris intenten generar conductes que produeixen i reproduïxen heteronormativitat, per la qual cosa dificulten transitar cap a un altre lloc que no sigui l'assignat socialment.

«Al final, tu mateix et convences que no, que només ets una noia masculina, però que això es pot canviar, que has de ser heteronormativa».

Hi ha també una violència que es reverteix contra la pròpia persona i que sol ser més gran en funció de la indefensió i les eines amb què es compta per afrontar-la. L'Adrià en el seu relat dona compte d'aquesta violència. Narra que després de canviar-se de ciutat i d'institut, la situació d'assetjament i violència no canvia:

«A primer de l'ESO em vaig començar a autolesionar com una burra. De fet, tinc un fotimer de marques que no em marxaran mai més».

Les autolesions són manifestacions de la VM i no podem situar-les al marge d'aquest marc de referència. Les conductes autolesives estan carregades d'ideologia i són la causa i la conseqüència del sistema heteropatriarcal.

De la mateixa manera, les referències constants cap al cos de l'Adrià com un cos no normatiu i gros troben el seu reflex en l'anorèxia i la bulímia que va desenvolupar a partir de tercer de l'ESO. En el context en què es trobava l'Adrià, l'anorèxia era percebuda no només com un joc, sinó també com una eina que possibilitaria reconduir l'Adrià:

«Tothom s'ho prenia com si fos: 'Ah, al final s'ha posat a dieta, ara estarà guapa'. Òbviament, tot això en femení. 'Et posaràs guapa, estaràs sexy. Que bé que s'hagi posat a dieta, li està assentant molt bé'. I tothom em felicitava per estar guapa i prima, irresistible i sexy».

A partir de l'anorèxia i la bulímia, i arran de tots els problemes que havia tingut en el seu entorn, el cos de l'Adrià es transforma buscant d'aconseguir una feminitat que li reporti validació:

«Necessitava sentir-me volguda, i sexy, tot. Llavors tot això es va traduir en feminitat a tot drap, en feminitat també sexy, del rotllo: tops, shorts, faldilla que insinua... Aquesta mena de coses que jo, per mi, no me les hauria posat, però com que feien que la resta de persones es fixessin en mi i em desitgessin, jo me les posava. Era un reforç positiu per a mi. Tot i que, realment, no em sortia de dins».

Associada a aquest canvi, desenvolupa també una activitat sexual que ell defineix com a promíscua i que explica d'aquesta manera:

«La promiscuïtat no és dolenta, però la meua promiscuïtat era dolenta. Perquè no era que m'agradés tenir sexe, sinó que necessitava sentir-me validada. M'he trobat amb moltes situacions en què a causa d'haver començat un embolic he hagut d'acabar fent pràctiques sexuals que no em venien de gust realment per la pressió del moment. I, de vegades, després d'adonar-me'n, vaig aprendre a dir 'no'. Així i tot, altres tantes vegades més, encara que digués que no explícitament, m'ha sigut igual. Els tios han insistit, han insistit, han insistit, fins que tu, pràcticament per cansament mental, dius: 'Mira, ho faig i me'n vaig cap a casa', però et quedes amb una sensació de cosificació enorme. O sigui, almenys jo em quedava amb aquesta sensació. I va ser aquí quan em vaig adonar que cap sexe esporàdic, ràpid, mal fet, no m'ompliria cap tipus de buit».

Aquest relat de l'Adrià troba nexes d'unió amb els testimonis aportats en els grups de discussió sobre la pressió i l'obligatorietat de tenir relacions sexuals tot i no ser desitjades.

I també amb la verbalització del “No” i com això, per si sol, no val res. Òbviament, les violències afrontades per l’Adrià tenen un marc d’actuació diferent que les suportades per dones heterosexuales, tanmateix, és impossible obviar les característiques comunes que unifiquen les violències sexuals.

Pel que fa a les eines amb què l’Adrià comptava per suportar aquesta violència, afirma amb contundència que durant la infància no en tenia cap, i que el recurs més emprat era fer com si no passés res. No obstant això, l’adolescència va generar un canvi important en la seva actitud:

«A sisè de Primària, sí que vaig fer alguna cosa perquè estava ja fart de tot i em vaig rebel·lar. I em vaig tornar un dels dolentots. Em reia dels professors, em portava malament a classe, suspenia a posta encara que portés tota la vida traient nous. Em vaig convertir en ells, en la gent que es reia de mi, si això era el que els agradava, jo m’hi vaig convertir. Però, clar, jo seguia tenint dintre meu el fet que aquesta mateixa gent amb la qual ara m’estava ajuntant i reia amb mi, s’havia rigut de mi fins feia relativament poc. No ho sé, crec que... que vaig canalitzar tota la meua frustració i tota la meua ràbia cap a professors i estudis».

Actualment, els contextos en què no es troba còmode són aquells on no s’assimila el seu gènere i el tracten com una noia que és masculina:

«No puc estar evitant tots aquests espais, perquè en són la gran majoria, per no dir tots, tret que sigui un espai súper *queer*, súper LGBTQ. Evito també, ara que hi penso, els llocs on he de conèixer gent nova. Perquè a la gent se li trenca molt el coco quan em presento com un noi o em tracto en masculí. Ser un tio o una tia trans no és fàcil. Una de les conseqüències, a banda del rebuig... sexual és el rebuig en general. Haver d’explicar qui ets...».

I enllaçat amb això, verbalitza com a violència institucional les condicions que s’estableixen per poder realitzar la transició corporal.

«Em sembla bastant insultant que hagi de seguir uns requisits perquè t’acceptin el que estàs dient que ets, oi? ‘D’acord, ets un xicot trans, però només si això, això i això altre’».

Finalment, quant a les repercussions que ha tingut l’impacte de les violències sexuals a la seva vida, parla del fet de com haver cedit al desig masculí per la necessitat de validació l’ha posat en contacte amb totes les agressions sexuals que ha sofert.

En un altre nivell, es troben les conseqüències psicològiques i físiques:

«Tinc trastorn límit de la personalitat. També tinc un subtipus de trastorn bipolar. També el trastorn de la conducta, tot i que ja no el tinc, però en el seu moment va ser-ne conseqüència. Bé, tot es pot resumir una mica en el de la bipolaritat; que una mica és inseguretat fins a morir, molta, molta, molta inseguretat, baixa autoestima, por a l’abandonament, inestabilitat emocional. Sobretot por a l’abandó i creure que ningú et voldrà. Que no mereixes ser estimat, que ets insuficient. Per això, després hi ha la validació aliena, perquè si tu mateix creus que ningú et pot voler necessites una altra persona que ompli aquest buit».

Les violències sexuals, la discriminació social motivada pels delictes d'odi, es troben normalitzats dins del conjunt social. La història de vida de l'Adrià, per tant, ve a confirmar que la transfòbia assassina, mata i que repercuteix de manera directa en la vida de les persones trans.

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

Aquesta investigació s'inicia amb l'objectiu d'analitzar l'impacte de les violències sexuals en les dones joves de 15 a 30 anys residents a Catalunya. En aquest sentit, hem volgut fer una panoràmica general pel que fa a les definicions, àmbits d'actuació, situacions i contextos on se succeeixen les violències sexuals. Així mateix, ens interessava també perfilar un mapa que ens proporcionés informació sobre les limitacions i repercussions que té, a llarg termini i en la vida quotidiana, l'exposició continuada a la violència sexual.

En primer lloc és important destacar el grau i la intensitat de la violència que, en termes generals, estan suportant, afrontant i *in-corporant* les dones joves. Fem servir el terme *in-corporar* per especificar un procés a partir del qual les violències sexuals es materialitzen en el cos, és a dir, s'encarnen. Per aquest motiu al llarg de la investigació hem utilitzat com a eina analítica el concepte *disciplina del terror sexual*. Aquesta definició ens parla d'una dinàmica estructural i cultural que el conjunt social habilita per introduir el terror sexual com una tecnologia corporal a partir de la qual les dones es neguen espais, controlen activitats, limiten els seus cossos i desitjos. Aquest mecanisme és important per avaluar de quina manera les violències sexuals, segons l'edat, aconsegueixen aquest objectiu.

La recrudescència de la violència és símptoma d'una reacció patriarcal a l'entorn polític feminista actual. Amb això no pretenem afirmar que la VM hagi augmentat respecte a contextos previs –estudi que necessitaria una anàlisi comparativa–, però sí que el present actual és un escenari procliu per conceptualitzar, verbalitzar i denunciar les violències sexuals. Aquesta argumentació la podem constatar a partir de les definicions precises que han ofert tots els grups de discussió. Les agressions i violències sexuals són definides des d'un ampli marc d'actuació tant a nivell físic com emocional o psicològic. L'estudi confirma que els conceptes amb què anomenem, expliquem, traslladem i compremem les violències sexuals són insuficients i no reflecteixen ni totes les realitats ni totes les violències.

En aquest sentit, trobem una primera conclusió d'enorme importància i valor: l'estudi no només investiga l'impacte de les violències sexuals, sinó que a més ofereix, a partir de les definicions i experiències de les persones joves participants, un marc definitori i la necessitat urgent de (re)formular la terminologia en contraposició a posicions ja marcades o normatives. Dit altrament, les violències sexuals han d'estar definides per aquelles a qui interpel·len i afecten directament i que tan bé es resumeix en aquesta frase: «Tot allò que excedeix dels meus desitjos en relació al meu cos» (26 a 30 anys, no activista).

Prestar atenció a les definicions és molt important perquè és, a partir d'elles, des d'on podem problematitzar i, en conseqüència, actuar. En cas contrari, es contribueix a normalitzar violències sota el vel de l'ocultació significativa. És a dir, si no anomenem les violències, les invisibilitzem.

En clara relació amb això, els resultats han mostrat nombrosos testimonis que relataven la impossibilitat de posar nom a situacions de violència sexual. Aquesta incapacitat és conseqüència directa de les construccions culturals i del marc heteropatriarcal masclista que les sustenta, i protegeix, com bé expressa Judith Walkowitz, en el seu llibre *La ciutat de les passions terribles*: «Les dones no es limiten a experimentar una passió sexual i trobar “naturalment” les paraules per expressar aquests sentiments, ni pateixen un perill sexual i troben naturalment les paraules per expressar l'amenaça. Les dones de qualsevol classe i raça han de basar-se en construccions culturals existents per explicar les seves veritats» (Walkowitz, 1995: 35).

Els testimonis visibilitzen l'existència de violències sexuals ocultes, amb un alt índex de freqüència i totalment normalitzades i integrades en les pràctiques sexuals. Així, per exemple, són nombroses les situacions en què les dones joves especifiquen les violències sexuals emmarcant-les en un context d'obligatorietat o de pressió per mantenir relacions sexuals. Aquesta imposició la viuen en diferent plans: pot ser en una relació sexual puntual, en parella o amb amics. Les agressions que es produeixen en l'àmbit de la parella o amb amics les classifiquen com les més difícils de gestionar i, sobretot, de comprendre. Però assumeixen que són freqüents les ocasions en què es veuen obligades a mantenir una relació sexual no desitjada.

L'obligatorietat de mantenir relacions sexuals amb la parella i la creença generalitzada que “els nòvies no poden violar les seves nòvies” genera dos tipus de situacions: d'una banda, aquella en què es mantenen relacions sexuals com a conseqüència d'una pressió social i cultural preestablerta, i de l'altra, la incomprensió i el desconeixement que el que acaba de passar és una agressió sexual. Igualment difícil és anomenar les violències sexuals que s'afronten amb amics, on l'agressió traspasa uns límits que es difuminen com a conseqüència de la confiança, i que s'exerceixen a través d'una violència subtil i simbòlica: «Em pensava que volies».

En relacions puntuals o esporàdiques diversos testimonis posen l'accent sobre aquelles relacions que comencen de forma consentida i pactada i s'acaben convertint en una agressió sexual. Una pràctica força estesa és aquella per la qual l'home trenca, sense advertir-ho, l'acord prèviament pactat i es treu el condó. Aquesta acció compta amb un nom, *stealthing*, que ve a significar treure's el condó sigil·losament i troba precedents de condemnes a Alemanya i Suïssa, i molt recentment, també, a l'Estat espanyol.

En tots els casos estem parlant de violacions que es cometien sota l'empara del conjunt social i del seu «no anomenament».

La idea de consentiment, obligatorietat, pressió, el sí o el no, ha estat molt present al llarg de tot el procés. Principalment els relats que s'han construït parlen d'un únic consentiment

que es respecta i és el que concedeix l'home. Se succeeixen narratives en què el NO verbalitzat per les dones és respost de diferents maneres: de manera violenta; no respectant el no a través de la insistència, la qual cosa obre la possibilitat de concloure en una relació sexual obligada i no desitjada; i també desacreditant la paraula verbalitzada a través de burles, acudits o bromes. S'institucionalitza la impossibilitat de dir no. A més, freqüentment, les dones joves es veuen obligades a fer veure que tenen nòvio –fet que en el marc d'aquesta investigació és sinònim de ser propietat de algú–, per ser respectades i evitar l'assetjament sexual. També hem pogut observar aquesta mateixa dinàmica en un context laboral on la Mercè es va veure interpel·lada pel seu cap perquè es posés un anell i frenar així l'assetjament sexual.

Com hem vist al llarg de la investigació, la veu de les dones, la paraula donada, no val res. Aquest procés troba les seves bases en un procés de silenciació progressiu que les joves afronten des d'una edat molt primerenca. Hi ha tot un entramat de violències que es distribueixen en diferents espais com la família, el col·legi o l'espai públic a partir dels quals les dones aprenen les conseqüències d'exterioritzar la seva veu.

Per tant, per a un correcte abordatge de les violències sexuals, cal ampliar, en primer lloc, la seva definició per donar així una cobertura com més ajustada a la realitat millor. Comprendre adequadament els diferents àmbits d'actuació de les violències sexuals i, sobretot, donar especial importància a aquelles violències que no tenen nom, però sí vivència, acció fonamental per elaborar polítiques, campanyes i protocols d'atenció i prevenció efectius i eficaços.

En aquest sentit seria recomanable realitzar nous estudis que permetin aprofundir en les conceptualitzacions de les violències sexuals en dones joves, per tal d'elaborar un marc de referència terminològica que sigui adoptat pels serveis institucionals que treballen directament la intervenció i prevenció de les violències sexuals en joves. Però a més aquest marc teòric ha d'estar en reformulació constant. Posar nom i ajudar a posar nom a les violències sexuals és una prioritat per avançar en la seva visibilitat, coneixement i eradicació.

A més, és important prestar especial atenció a la necessària reformulació de totes aquelles accions o propostes que tinguin a veure amb conceptes com el consentiment, el sí o el no. Per explorar, així, la creació de campanyes que més enllà del sí o el no, o del només sí és sí, aprofundeixin en un concepte més ampli on puguin ser incloses totes aquelles violències que no s'expressen a través de les paraules, però sí del cos. Per a això, és vital crear i projectar un concepte de consentiment que articuli el diàleg amb el cos juntament amb una sexualitat que prioritzi els seus desitjos i llenguatges. De la mateixa manera, és prioritari que el focus de les campanyes viri, i que vagin dirigides únicament i exclusivament als homes joves.

Pel que fa als àmbits d'actuació de les violències sexuals, l'estudi exposa una multitud d'espais en els quals, quotidianament, s'ha d'afrontar violència. Una conclusió molt generalitzada és que un context lliure de violències no existeix. Sobretot, aquells grups conformats per adolescents són els que més incideixen en la idea que cada vegada té menys importància el lloc, l'hora o el context. Encara que identifiquen determinats àmbits com

aquells en què més insegures se senten, hi ha una percepció general que les agressions sexuals travessen tots els aspectes de la seva vida. Aquesta constatació té, en si mateixa, un grau de violència devastador, perquè és per aquesta raó que s'institueixen les limitacions que coarten la llibertat sexual, emocional i de moviments de les joves.

Pràcticament la totalitat de les participants en l'estudi reconeixen tenir molta por de patir una agressió sexual. El paradoxal és que aquesta por es combina amb innumbrables situacions en què suporten diferents violències sexuals. Aquesta confluència de violències remet, així mateix, a la idea socialment legitimada que el pitjor que li pot succeir a una dona és la violació. Tot es tradueix, en definitiva, a una lluita constant en la qual les dones suporten multitud d'agressions sexuals i alhora mantenen una pugna esgotadora per evitar ser violades.

Entre les limitacions més expressades estan la d'intentar no transitar soles de nit, la vigilància i l'alerta constant, rebutjar determinats llocs de treball –o acceptar-los– valorant les repercussions o el perill que puguin tenir, controlar la roba que es posen, evitar carrerons o zones sense gent, però també esquivar els llocs on hi hagi massa homes, enviar la ubicació en temps real als seus progenitors i/o amigues, valorar els perills de qualsevol situació en què es puguin trobar.

Una primera dada que podem destacar és que la normalització de la violència també comporta una estandardització de les limitacions que pugui arribar a causar. És a dir, es reconeixen les limitacions, es defineixen i s'enumeren les situacions, però alhora se'ls treu importància. Un exemple pràctic: surto de casa amb por, mantinc la ubicació a temps real per si em passa alguna cosa, intento tornar sempre acompanyada, dono moltes voltes per no passar per determinats llocs, porto sempre les claus preparades, no mostro afecte en públic, no m'emborratxo ni em desfaso per por d'una violació; però això no em limita per sortir. I tot i que aquest raonament és vàlid i forma part de la supervivència, la qüestió és que al mateix temps s'està afrontant violència i suportant-ne tot el pes. Hi ha una diferència entre fer front a les violències per una qüestió política a negar les limitacions perquè estan *in-corporades*. Amb tot, quan es parla de limitacions també hi ha un percentatge molt alt de dones que es neguen de manera rotunda a coartar els seus moviments i, malgrat que expressin por, manifesten també una convicció política de no permetre que el terror afecti les seves vides. El col·lectiu adolescent és, sense cap mena de dubte, el que està afrontant un major grau de violències sexuals, tant físiques com psicològiques. No pretenem fer-ne una afirmació categòrica, sinó simplement plantejar una sospita, i és: com més edat es té, més capacitat d'elaborar situacions, d'afrontar-les, però també més límits autoimposats, en una paraula, més resignació. I aquí és on podem veure les conseqüències directes de la gradual in-corporació de la *disciplina del terror sexual*. Aquelles dones que, efectivament, no cedeixen a l'autolimitació solen tenir com a característica comuna la pràctica de l'auto-defensa feminista i l'activisme, encara que no exclusivament.

L'espai públic, la nit, els entorns festius i el transport públic són assenyalats, independentment de l'edat, com els llocs més proclius a patir agressions sexuals i també aquells en els quals han d'estar en un grau d'alerta més gran. Així mateix, reconeixen activar, tant abans, durant, com després de la festa, una sèrie de pautes com a mesures d'autoprotecció, que

són, en si mateixes, limitacions. Aquestes restriccions troben la seva base en la responsabilitat de les dones pel que fa a les agressions. Així, per exemple, la majoria dels relats situen l'aprenentatge de la por en tots aquells missatges que reben des que són molt joves. En aquest sentit, la família d'origen és el lloc on s'ubiquen una violència que les predisposa a la indefensió i una cultura de la violació apresada.

La protecció com a categoria política és en realitat un mecanisme de control que permet seguir construint violència sexual. L'obligació d'haver d'estar sempre acompanyades, pel que els pugui passar, impedeix el seu lliure trànsit i materialitza constantment una amenaça que s'esdevé. La protecció no posa en qüestió el sistema masclista i misogin, ni els privilegis que posseeixen els homes sobre el cos de les dones, sinó que les manté constantment connectades al perill, al control i, el pitjor de tot, a un continu autocontrol.

Aquest autocontrol que institueix la *disciplina del terror sexual* es formula de diferents maneres i no seria possible sense un potent sistema que responsabilitza les dones de les violències sexuals. A més, han estat recurrents les narracions que parlen de com molts dels comentaris que les culpabilitzen se solen produir no només a la família, sinó també en els centres educatius i les instàncies judicials. Això posa de relleu com el masclisme i el sexisme són transversals en tota l'estructura, inclosa la que en principi ha de vetllar per una educació igualitària. Les adolescents, a més, expressen que hi ha, en general, manca de formació a les aules sobre violències sexuals i perspectiva de gènere. Per tant, que serveixi la seva queixa com a proposta.

Un àmbit d'actuació de la violència sexual és, sens dubte, la parella. Els testimonis dels grups de discussió s'ha completat amb l'experiència vital de la Carne. I aquesta combinació ha estat imprescindible per comprovar com coexisteixen, en la parella, formes de dominació, violències i maltractament psicològic que, en moltes ocasions, no troben resposta ni nom per ser definides. Per tant, i com ja hem assenyalat, els conceptes que defineixen les violències sexuals han de transcendir el reduccionisme normatiu dels estereotips i les creences que es tenen sobre un àmbit específic. Superar aquestes dicotomies presents en el coneixement passa per generar nous marcs interpretatius.

Unes altres de les violències que cal visibilitzar i intervenir són les que afronten el col·lectiu LGTBI i, en concret, com hem pogut analitzar, les persones trans i les joves lesbianes. Aquestes violències posen de manifest com l'heterosexualitat és un sistema polític que exerceix violència sexual contra tots aquells cossos no normatius o binaris. El gènere, el sexe, la sexualitat són categories heteropatriarcales que ens parlen dels cossos i de les normes socials que els subjecten. Les violències que s'exerceixen sobre lesbianes i lesbians són una extensió de la VM i és des d'aquest marc des d'on s'han d'afrontar.

D'altra banda, és interessant ressaltar que una gran diferència entre les joves activistes feministes i les que no ho són radica en les eines amb què fan front a la violència sexual. Així, per exemple, les feministes verbalitzen definicions més elaborades i compten amb recursos d'empoderament més potents. Amb tot, a excepció d'algunes dones activistes que sí que coneixien la pràctica de l'autodefensa feminista, la majoria desconeixia l'existència d'aquests grups impartits per dones feministes.

Per tant, és fonamental que la protecció de les dones recaigui únicament i exclusivament sobre elles mateixes amb un context, un urbanisme i una estructura social que hi acompanyi. En aquest sentit és important realitzar una intervenció integral sobre diferents aspectes que estan protegint i reproduint un sistema de valors que salvaguarda la violència sexual com a mecanisme de control. Seria recomanable dur a terme estudis que avaluessin aquells espais que, des d'una perspectiva feminista d'urbanisme, estan contribuint que els carrers no siguin un lloc de lliure trànsit. Arran d'algunes de les opinions expressades en els testimonis, pel que fa a les violències sexuals que es produeixen en contextos d'oci, proposem redissenyar les campanyes i alguns dels continguts dels punts liles perquè es construeixin representacions d'empoderament, agència i reafirmació feminista de les dones.

Igualment, plantegem abordar els espais del transport públic com a llocs de formació feminista per al conjunt social. El transport no ha de ser un lloc perillós per a les dones, hem d'apel·lar a la responsabilitat social. Cal que s'activen campanyes per sensibilitzar de manera directa contra la complicitat i permissivitat envers les violències sexuals que s'hi produeixen.

De la mateixa manera, és bàsic seguir incidint en la importància de la formació. En referència a això, som conscients de la important tasca que duen a terme molts col·lectius en l'àmbit territorial de Catalunya. Igualment som coneixedores d'un potent moviment de professorat preocupat per l'educació i el feminisme a les aules. No obstant això, la formació en feminisme o en com abordar les violències sexuals i educar la joventut no pot ser una qüestió que estigui subjecta a la lliure decisió del personal educatiu, sinó que cal insistir en la formació urgent de tot el col·lectiu d'educadors. De la mateixa manera, seria recomanable establir pautes i protocols d'actuació que reguessin el tractament d'aquells comentaris masclistes, transfobs, sexistes i misògins emesos i rebuts a l'aula per part de professorat.

En la mateixa línia, recomanem que els tallers d'autodefensa feminista per a joves siguin una assignatura que es pugui implementar en la línia curricular i gestionar des dels diferents organismes que treballen en joventut. És important precisar que la defensa personal és diferent a l'autodefensa feminista, ja que no només s'hi ensenyen tècniques físiques, sinó que s'hi treballen tots els aspectes relacionats amb el cos, les agressions sexuals i l'estructura que les permet: el masclisme. Aquests tallers han de ser impartits únicament per dones feministes que practiquin l'autodefensa feminista. Suggerim també la creació de tallers exclusivament per a nois destinats a analitzar les violències masclistes i la deconstrucció de la masculinitat hegemònica.

És igual de necessari plantejar una intervenció urgent per a la formació dels professionals d'institucions policials i judicials. La victimització a la qual moltes joves es veuen exposades socialment s'intensifica de manera exacerbada, primer, en el procés d'interposar una denúncia i, segon, en el procediment judicial. A través dels testimonis de la Carme i de la Mercè hem pogut fer un recorregut del que suposa la institució en l'itinerari de sortida de la violència de les dones joves. Des d'aquí, recomanem, òbviament, la formació dels professionals –contemplada en la mateixa llei orgànica de violència de gènere– i, també,

la posada en marxa d'un servei d'acompanyament, com també l'elaboració d'una guia específica per a la intervenció amb dones joves en processos judicials. L'assetjament sexual a la feina també pot revertir en una doble victimització com hem pogut comprovar ben bé a partir de la narrativa de la Mercè.

En darrer lloc volem fer una recomanació que considerem de primer nivell. L'abús sexual en la infància és una violència poc estudiada i, per tant, impedeix el desenvolupament de polítiques públiques i d'intervencions efectives. És prioritari posar en marxa una investigació que aprofundeixi, de manera exhaustiva, en les violències sexuals comeses durant la infància. I que possibiliti realitzar l'acostament cap a una realitat força invisibilitzada i desprotegida. Així mateix és imprescindible establir mesures d'atenció i de suport psicològic gratuït i de qualitat; és inhumà que la manca de recursos econòmics impedeixi a una persona que ha patit violència sexual en la infància accedir a una intervenció psicològica adequada. I, sobretot, hem d'entendre que la violència suportada durant la infantesa no és una violència passada, sinó que està present, cada dia, en el cos. I té unes conseqüències devastadores.

Per finalitzar, sembla obvi fer referència als recursos econòmics. Si no dotem de pressupost les normatives, ni fem un consum responsable dels recursos públics, estem contribuint a mantenir, generar i produir violència sexual.

Les repercussions de les violències sexuals en la vida de les dones suposen un greu atemptat contra les llibertats més essencials. Podem afirmar gairebé amb rotunditat que la violència masclista i sexual és un instrument que vulnera els drets fonamentals de les dones pràcticament en tota la seva existència vital. Parlar de drets fonamentals (pre)suposa parlar d'un subjecte universal masculí que és, en definitiva, qui reté, qui posseeix la titularitat de subjecte amb drets (Barjola, 2019). Per tant, plantegem la (re)formulació bàsica de conceptes, estructurants i estructurals, com a primera línia d'intervenció.

BIBLIOGRAFIA

AGAMBEN, G. (2002). *Lo que queda de Auschwitz: el archivo y el testigo: homo sacer III*. València: Pre-textos.

ALFAMA, E. (coord.) (2012). *Avaluació de l'impacte social de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. Barcelona: Institut Català de les Dones.

AMNISTIA INTERNACIONAL (2011) [en línia]. *Informe anual 2011. El estado de los derechos humanos en el mundo*. Madrid. Disponible a: <http://files.amnesty.org/air11/air_2011_full_es.pdf>

AMURRIO, V. (2010). "Violencia de género en las relaciones de pareja de adolescentes y jóvenes de Bilbao". *Zerbitzuan*, núm. 47.

ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES (1981). *Convención sobre la eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer*. Disponible a: <<http://www.inmujer.gob.es/ellnstituto/normativa/normativa/docs/convencion.pdf>>

BARJOLA, N. (2018). *Microfísica sexista del poder. El caso Alcàsser y la construcción del terror sexual*. Barcelona: Virus.

BARJOLA, N. (2019). "Placer y peligro: politizando el debate sobre la violencia sexual". *Aquí estamos. Puzzle de un momento feminista*. Madrid: Alkal.

BIGLIA, B.; JIMÉNEZ, E. (coord.) (2015). *Jóvenes, género y violencias: hagamos nuestra la prevención; guía de apoyo para la formación de profesionales*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

CALLEJO, J. (2002). "Observación, entrevista y grupo de discusión: El silencio de tres prácticas de investigación". *Revista Española de Salud Pública*. Vol. 76, núm. 5.

CEDAW (2014). *Informe Sombra 2008-2013 sobre la aplicación en España de la convención para la eliminación de toda forma de discriminación contra las mujeres (CEDAW)*. Plataforma CEDAW Sombra España.

COL·LECTIU PUNT 6 (2019). *Urbanismo feminista*. Barcelona: Virus editorial.

CRIADO, E. M. (1997). "El grupo de discusión como situación social". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 79/97

DEL VALLE, T. (1997). *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología*. Madrid: Cátedra.

DEPARTAMENT D'INTERIOR (2010). *Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats*. Barcelona: Departament d'Interior, Generalitat de Catalunya.

DESPENTES, V. (2009). *Teoría King Kong*. Barcelona: Melusina.

DIPUTACIÓN FORAL DE GIPUZKOA (2014) [en línea]. *Documento sobre la violencia machista, la terminología utilizada por la Diputación Foral de Gipuzkoa y el análisis que la sustenta*. Disponible a: <<https://www.gipuzkoa.eus/documents/2556071/2587709/Terminologi%CC%81a-+Indarkeria+matxistaren+arloko+kontzeptuak.pdf>>

ESTEBAN, M. L. (2004). *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

ESTEBAN, M. L. (2011). *Crítica del pensamiento amoroso. Temas contemporáneos*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

ESTÉBANEZ, I. I. (2009). *Violencia contra las mujeres jóvenes: la violencia psicológica en las relaciones de noviazgo*. Tesis de màster.

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY (2015). *An analysis of the Victims' Rights Directive from a gender perspective*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea.

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY (2012). *Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States: Violence against Women – Victim Support*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea.

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY [en línea]. *Gender equality index. Index 2012*. Disponible a: <<http://eige.europa.eu/gender-statistics/gender-equality-index>>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY [en línea]. *Database of administrative data sources and statistical products on gender-based violence in the UE*. Disponible a: <<http://eige.europa.eu/gender-based-violence/administrative-data-sources>>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY [en línea]. *Violence against women. Indicators*. Disponible a: <<http://eige.europa.eu/gender-statistics/women-and-men-in-the-eu-facts-andfigures/area/92#area-indicators>>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY (2014) [en línea]. *Administrative data sources on gender-based violence against women in the EU Current status and potential for the collection of comparable data*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Euro-

pea. Disponible a: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0113492ENN_PDF.Web_.pdf>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY (2015) [en línia]. *Gender Equality Index 2015. Measuring gender equality in the European Union 2005-2012: Report*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea. Disponible a: <<http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0215616enn.pdf>>

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY (2015) [en línia]. *Study on international activities in the field of data collection on gender-based violence across the EU*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea. Disponible a: <<http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0215616enn.pdf>>

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (2014) [en línia]. *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*. Luxemburg: Oficina de Publicacions de la Unió Europea. Disponible a: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-resultsapr14_en.pdf>

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS [en línia]. *Violence against women survey*. Disponible a: <<http://fra.europa.eu/en/news/2015/fra-violence-against-women-surveydataset-released>>

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (2014) [en línia]. *Violence against women: an EU-wide survey*. Disponible a: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vawsurvey-technical-report_en.pdf>

EUROSTAT. GENDER STATISTICS. Disponible a: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_statistics>

FARGIER, M. O. (1977). *La violación*. Barcelona: Noguer. Col·lecció: El Documento Vivo, p. 2018.

FEDERACIÓN ESTATAL DE LESBIANAS, GAIS, TRANS Y BISEXUALES (2018). *La cara oculta de la violencia hacia el colectivo LGTBI. Informe delitos de odio e incidentes discriminatorios al colectivo LGTBI 2018*. Disponible a: <<https://www.ccoo.es/0365b3c2319c4f2cc4c8614aae462a25000001.pdf>>

FEDERACIÓN DE MUJERES DE QUEBEC (2000). *Marcha 2000 de las Mujeres contra la Pobreza y contra la Violencia, en Cataluña*. Disponible a: <<http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/marcha-mundial-2000-de-las-mujeres-contra-la-violencia-y-la-pobreza.pdf>>

FOUCAULT, M. (2008). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI.

FUNDACIÓN EDE. SERVICIO DE INVESTIGACIÓN SOCIAL (2016). *Violencia machista contra las mujeres en la CAPV: percepción, incidencia y seguridad*. Vitoria-Gasteiz: Departament d'Interior, Justícia i Administració Pública, Govern Basc.

INSTITUTO DE LA MUJER (2006) [en línea]. *III Macroencuesta sobre la violencia contra las mujeres. Informe de resultados*. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Disponible a: <<https://www.usc.es/export/sites/default/gl/servizos/oix/descargas/IIImacroencuesta.2006.IM.pdf>>

NACIONES UNIDAS. COMISIÓN ECONÓMICA PARA EUROPA (2015). *Indicators of gender equality*. Naciones Unidas: Nova York i Ginebra.

NACIONES UNIDAS. *Conferencia mundial de derechos humanos de 1993. Declaración y programa de acción de Viena. 20 años trabajando por tus derechos*. Disponible a: <https://www.ohchr.org/Documents/Events/OHCHR20/VDPA_booklet_Spanish.pdf>

NAREDO, M. (coord.) (sense data). *Violadas y Expulsadas: mujeres víctimas de violencia sexual en situación administrativa irregular*. Madrid: Fundación Aspacia.

NOCTÀMBUL@S (2018). *5 Informe anual 2017-2018 sobre la relación entre consumo de drogas y violencias sexuales en contextos de ocio nocturno*. Barcelona: Observatori Noctàmbul@s.

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2011). *IV Informe Anual del Observatorio estatal de violencia sobre la mujer*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Secretaría de Estado de Igualdad. Delegación del Gobierno para la Violencia de Género.

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2010). *Informe del Grupo de Trabajo de Investigación sobre el llamado Síndrome de Alienación Parental*. Madrid: Centro de Publicaciones del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2007). *I Informe anual del Observatorio Estatal de Violencia sobre la Mujer. Informe ejecutivo. Año 2007*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible a: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/observatorio/informesEjecutivos/docs/I_Informe_Ejecutivo_anexolibro1_castellano.pdf>

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2009). *II Informe anual del Observatorio Estatal de Violencia sobre la Mujer. Informe ejecutivo. Año 2009*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible a: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/libro3_II_InformeAnual.pdf>

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2010). *III Informe anual del Observatorio Estatal de Violencia sobre la Mujer. Informe ejecutivo. Año 2010*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible a: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/libro7_III_Informe.pdf>

OBSERVATORIO ESTATAL DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (2015). *VII Informe anual del Observatorio Estatal de violencia sobre la mujer. Año 2013*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible en: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/observatorio/informesAnuales/informes/VII_Informe_Anual.htm>

OFICINA DEL ALTO COMISIONADO PARA LOS DERECHOS HUMANOS (1992). *La violencia contra la mujer: 29/01/1992*. Disponible a: <http://archive.ipu.org/splz-e/cuenca10/cedaw_19.pdf>

ONU MUJERES (sense data). *Violencia Contra las Mujeres. Hechos que todo el mundo debe conocer*. Disponible a: <<https://interactive.unwomen.org/multimedia/infographic/violenceagainstwomen/es/index.html#home>>

PEREDA, N. (2009). "Consecuencias psicológicas iniciales del abuso sexual infantil". *Papeles del Psicólogo*. Vol. 30, núm. 2.

REQUENA, M. (coord.) (2016). "Un grupo sobre el grupo de discusión. Entre la lógica instrumental y el eterno retorno de la sociología crítica". *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*. Vol. 12, r1202.

RICH, A. (2010). *Sobre mentiras, secretos y silencios*. Madrid: Horas y Horas editorial.

RODÓ-DE-ZÁRATE, M.; ESTIVILL, J. (2016). *¿La calle es mía? Poder, miedo y estrategias de empoderamiento de mujeres jóvenes en un espacio público hostil*. Vitoria-Gasteiz: Emakunde (Institut Basc de la Dona), Govern Basc.

SAVE THE CHILDREN. *Violencia sexual contra los niños y las niñas. Abuso y explotación sexual infantil*. Disponible a: <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_sexual_contra_losninosylasniñas.pdf>

SORTZEN CONSULTORIA (2011). *Agresiones sexuales. Cómo se viven, cómo se entienden y cómo se atienden*. Vitoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones, Gobierno Vasco.

VANCE, C. (1989). *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*. Madrid: Ed. Revolución. Col·lecció Hablan las mujeres.

WALKOWITZ, J. (1995). *La ciudad de las pasiones terribles. Narraciones sobre peligro sexual en el Londres victoriano*. Madrid: Cátedra.

WITTIG, M. (2010). *El pensamiento heterosexual*. Madrid: Egales.

ZABALA, A.; MIGUEIZ, S. (coords.) (2013). *Protocol de Joventut per a l'abordatge de la violència masclista*. Barcelona: Departament de Benestar Social i Família, Generalitat de Catalunya. Disponible a: <http://jovecat.gencat.cat/web/.content/_documents/arxiu/conviure/genero/recursos_per_a_professionals/protocol_joventut_abordatge_violencia_masclista_jovecat.pdf>

Espais web:

Centro de Investigaciones Sociológicas. Diferentes barómetros sobre violencia de género. Disponible a: <<http://www.cis.es/cis/opencms/ES/index.html>>

Departament d'Interior. Dades sobre violència masclista. Disponible a: <https://interior.gencat.cat/ca/arees_dactuacio/seguretat/violencia-masclista-i-domestica/estadistica-sobre-violencia-masclista-i-domestica/dades-sobre-violencia-masclista-dones/>

Instituto Nacional de Estadística. Estadística de Violencia Doméstica y Violencia de Género. Disponible a: <https://www.ine.es/buscar/searchResults.do?searchString=%22Estadística de Violencia Doméstica y Violencia de Género%22&searchType=DEF_SEARCH&startat=0&L=0>

Ministerio de Igualdad. Portal estadístico de la Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. Disponible a: <<http://estadisticasviolenciagenero.igualdad.mpr.gob.es/>>

Ministerio del Interior. Sistema de Seguimiento Integral en los casos de Violencia de Género (Sistema VioGén). Disponible a: <<http://www.interior.gob.es/ca/web/servicios-al-ciudadano/violencia-contra-la-mujer/sistema-viogen>>

Ministerio de Justicia. Registro Central para la Protección de las Víctimas de Violencia Doméstica. Disponible a: <<https://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/es/areas-tematicas/registros/registro-central-para>>

Naciones Unidas. División de Estadísticas de las Naciones Unidas. Indicadores de los Objetivos de Desarrollo del Milenio. Disponible a: <<https://www.un.org/development/desa/es/millennium-development-goals.html>>

Naciones Unidas. División de Estadísticas de las Naciones Unidas. Estadísticas de género. Disponible a: <<http://unstats.un.org/unsd/gender/default.html>>

Organización Mundial de la Salud. Repositorio de datos del Observatorio Mundial de la Salud. Disponible a: <<http://apps.who.int/gho/data/?theme=home>>

Violencia Contra las Mujeres. Disponible a: <<https://interactive.unwomen.org/multimedia/infographic/violenceagainstwomen/es/index.html>>

Legislació:

Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. Disponible a: <<https://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf>>

Llei catalana 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Disponible a: <<https://www.boe.es/buscar/pdf/2008/BOE-A-2008-9294-consolidado.pdf>>

Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Disponible a: <<https://www.boe.es/buscar/pdf/2014/BOE-A-2014-11990-consolidado.pdf>>

AUTORA

Nerea Barjola Ramos és una activista feminista, escriptora, doctora en Feminismes i Gènere per la Universitat Pompeu Fabra (UPV/EHU) i llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració. Ha centrat el treball acadèmic en la reflexió sobre les representacions de la violència sexual i com determinen o coaccionen les pràctiques de les dones. L'any 2018 va publicar el llibre *Microfísica sexista del poder. El caso Alcàsser y la construcción del terror sexual* (Virus, 2018) amb l'objectiu de resignificar el crim d'Alcàsser com una narració política de gran impacte per a la vida de les dones, un relat sobre el terror sexual en la dècada dels anys noranta. En aquesta línia de treball ha continuat elaborant i publicant diferents articles i estudis d'investigació.